

Livsvillkor i utanförskaps- områden

Titel: Livsvillkor i utanförskapsområden
Rapportnummer: 2025:13
Utgivare: Boverket, juni 2025
ISBN pdf: 978-91-89581-85-2
Processnummer: 3.4.1
Diarienummer: 196/2025

Förord

Sverige har stora problem med gängkriminalitet, utanförskap och bristande integration. Det finns i dag många bostadsområden – framför allt i storstadsområdena och i större städer – med omfattande socioekonomiska problem. Det är områden där arbetslösheten är hög, där många är bidragsberoende, där trångboddheten är stor och där skolresultaten är svaga – det är bostadsområden med ett stort utanförskap.

Boverket fick i sitt regleringsbrev för 2025 i uppdrag att lämna en samlad redovisning om människors livsvillkor i områden där utanförskapet är stort. Redovisningen ska utgå från den fördjupade analys om utanförskap som Boverket och Statistiska centralbyrån kom med år 2024.

Rapporten har tagits fram av Kristoffer Edblad, Hans Jonsson, Micael Nilsson och Johan Kihlberg, där den senare varit projektledare. Ansvarig enhetschef har varit Magnus Jacobsson.

Karlskrona juni, 2025

Yvonne Svensson
ställföreträdande generaldirektör

Innehållsförteckning

Förord	3
Innehållsförteckning	4
Sammanfattning	5
1 Inledning	8
1.1 Bakgrund och utgångspunkter	8
1.2 Boendesegregationens bakgrund	9
1.3 Metod	11
1.4 Rapportens fortsatta disposition	14
2 Analys av utanförskapsområdena	15
2.1 Utanförskapsområdenas kännetecken	15
2.2 Jämförelser mellan utanförskapsområden i olika kommungrupper	25
2.3 Utanförskapets villkor i olika kommungrupper	28
2.4 Utanförskapsområdenas utveckling mellan 2014 och 2023	55
3 Områdestypernas utveckling	81
3.1 Befolkningsstrukturen i områdestyperna	81
3.2 Områdestypernas kännetecken	83
3.3 Områdestypernas fördelning	85
3.4 Förändringar i områdestypernas utveckling	88
4 Utanförskapets inverkan på livsvillkor	90
4.1 Utanförskap och livsvillkor	90
4.2 Utanförskapsområdenas bakgrund	92
4.3 Parallella samhällsstrukturer	93
5 Avslutande diskussion	99
6 Källor och litteratur	102

Sammanfattning

Boverket ger i den här rapporten en samlad redovisning av en mängd variabler kopplade till livsvillkor i de 180 regionala statistikområden (förkortat RegSO) som Boverket och SCB i sin fördjupade analys om utanförskap identifierade som de områden där den sammanvägda problembilden är stor.¹ Rapporten baseras i huvudsak på offentlig statistik, tillgänglig på SCB:s hemsida, vilken sammanställts och analyserats av Boverket. Rapporten bygger även på litteraturstudier och tidigare rapporter som Boverket tagit fram inom samma kunskapsområde.

Flertalet av de 180 utanförskapsområdena ligger i storstäder och större städer. Det är få utanförskapsområden som återfinns i landsbygdskommuner eller i mindre städer och tätorter. Dessa geografiska skillnader förstärks av det faktum att statliga insatser, såsom Lokala utvecklingsavtal (LUA), Urban 15 och Polisens lista över utsatta områden, främst har riktats mot storstäder, större städer och deras pendlingskommuner. I storstäder bor nästan fyra procent av befolkningen i områden som har funnits med på olika listor över utsatta områden. I landsbygdskommuner har däremot inga områden inkluderats i dessa insatser.

Utanförskapet tar sig olika uttryck beroende på kommungrupp. I stadsmiljöer präglas områdena av storskaliga miljonprogramsområden och en hög andel utrikes födda, varav många vistats i Sverige under en relativt kort tid. I mer landsbygdsdominerade kommungrupper träder andra mönster fram. I landsbygdskommunernas utanförskapsområden är en tydlig majoritet svenskfödda. Andelen utrikes födda, särskilt från länder utanför Europa, är låg i jämförelse med storstäder och pendlingskommuner. I dessa områden är befolkningen till stor del svenskfödd, medan storstäder och pendlingskommuner nära storstäder har en stor andel personer födda utanför Europa, ofta över 40 procent. Detta påverkar lokala normer och informella strukturer som språkbruk, könsroller och uppfostringsideal.

Befolkningens sammansättning efter födelseregion har förändrats markant under senare tid. I samtliga kommungruppers utanförskapsområden har andelen svenskfödda minskat, samtidigt som andelen födda i övriga världen – framför allt utanför Europa – ökat. I vissa kommuntyper, såsom storstäder, större städer och pendlingskommuner nära storstad, utgör utrikes födda nu en majoritet.

Många av invånarna i utanförskapsområdena bor i hyresrätter i flerbostadshus, ofta byggda under miljonprogramsåren. Få bor i småhus. Dessa

¹ Se Boverket och SCB: *Fördjupad analys om utanförskap. Slutrapport 2024:2.*

områden utmärks också av hög trångboddhet och en större andel hushåll med ansträngd boendeekonomi, särskilt bland låginkomsttagare.

Utanförskapsområdena kännetecknas av en låg sysselsättningsgrad och hög arbetslöshet – både bland kvinnor och män – samt en överrepresentation av långtidsarbetslöshet. Inrikes födda har högst sysselsättningsgrad, medan utrikes födda från övriga världen har lägst. Män är generellt mer sysselsatta än kvinnor, ett könsgap som är särskilt stort i landsbygds- och lågpendlingskommuner. Pendlingskommuner nära storstad utmärker sig med hög sysselsättningsgrad och små skillnader mellan födelse-regioner.

En stor andel vuxna – särskilt unga män – varken arbetar eller studerar. Den andelen är högst i landsbygdskommuner (drygt 11 procent), men är hög även i storstäder och vissa pendlingskommuner. Andelen unga som varken arbetar eller studerar har dock minskat mellan 2014 och 2023, särskilt bland utrikes födda kvinnor. I flera kommungrupper är det nu unga män som i högre grad står utanför både arbetsliv och utbildning.

Självförsörjningsgraden har stigit mellan 2014 och 2023 i samtliga kommungrupper, både bland kvinnor och män. Ökningen är särskilt tydlig bland kvinnor och bland utrikes födda från länder utanför Europa. Trots denna utveckling kvarstår betydande skillnader mellan könen och mellan födelseregioner. Långtidsarbetslösheten har minskat, särskilt bland kvinnor, men är fortsatt hög bland utrikes födda.

Ekonomiskt bistånd är vanligt förekommande i utanförskapsområdena, särskilt i storstäder och mindre städer. I vissa kommungrupper är över åtta procent av den arbetsföra befolkningen beroende av försörjningsstöd, vilket signalerar strukturella problem. I exempelvis landsbygdskommuner har många försörjningsstöd utan andra kompletterande ersättningar, vilket pekar på en särskilt utsatt grupp. Andelen personer med ekonomiskt bistånd och/eller långvarig arbetslöshet har minskat i de flesta kommungrupper, men nivåerna är fortsatt höga i storstäder.

Utbildningsnivån är väsentligt lägre i utanförskapsområden än i andra områden. Många har enbart förgymnasial utbildning och behörigheten till gymnasium är lägre. Utbildningsnivån har dock förbättrats över tid: andelen med eftergymnasial utbildning har ökat i flera kommungrupper, medan andelen med enbart förgymnasial utbildning har minskat – men enbart gymnasieutbildning är fortsatt den vanligaste utbildningsnivån. Skillnaderna i skolresultat är särskilt tydliga bland pojkar, där högskolebehörigheten är väsentligt lägre för pojkar än för flickor. Landsbygds-kommunerna har störst andel invånare med enbart förgymnasial utbildning (cirka 25 procent), men också en hög andel med gymnasieutbildning. I pendlingskommuner nära storstad är andelen med eftergymnasial utbildning som högst.

Andelen barn som är inskrivna i förskola är generellt sett hög (85–95 procent) men andelen inskrivna pojkar är något lägre i vissa grupper. Förskolan har särskild betydelse för barns språkutveckling och integration, och låg inskrivning kan indikera socialt utanförskap och svag förankring i samhällslivet.

Valdeltagandet är betydligt lägre i utanförskapsområden, särskilt bland män. Det är som lägst i storstäder, större städer och pendlingskommuner nära storstäder – strax över 60 procent – vilket tyder på ett utbrett utanförskap. Könsskillnader i valdeltagande är små, men det låga valdeltagandet speglar den sociala och ekonomiska utsattheten i området.

1 Inledning

1.1 Bakgrund och utgångspunkter

Boverket fick i sitt regleringsbrev för 2025 i uppdrag av regeringen att lämna en samlad redovisning om människors livsvillkor i områden där utanförskapet är stort. Redovisningen ska utgå från den fördjupade analys om utanförskap som Boverket och Statistiska centralbyrån kom med år 2024.² Utöver detta innehåller rapporten även en uppdatering av boendesegregationens utveckling, något Boverket haft i uppdrag de senaste två åren.³

Boendesegregation och utanförskap har länge uppmärksammats i samhällsdebatten och med det de livsvillkor som råder, framför allt i bostadsområden där segregationen är ett problem och där utanförskapet är stort. Utanförskap kan innebära olika saker, men något som ofta ingår är i vad mån individen kan försörja sig själv genom arbete, studier eller pension – vilket i sin tur är nära kopplat till livsvillkor. Forskarna Johan E. Eklund och Johan P. Larsson skriver i sin bok *Det nya utanförskapet* följande:

Att människor försörjer sig själva är inte bara en fråga om deras eget välbefinnande, utan utgör även en förutsättning för välfärdsstatens finansiering, liksom dess upplevda legitimitet på längre sikt. Utöver de direkta negativa effekterna på den svenska ekonomin utgör omfattande utanförskap sannolikt även ett hot mot såväl sammanhållningen som tilliten i samhället.⁴

I ett internationellt perspektiv är dagens Sverige både rikt och jämlikt. Skillnaden i livsvillkor mellan fattiga och rika är i dag långt mindre än de var för hundra år sedan: i dag bor i stort sett alla svenskar i goda och välutrustade bostäder, och skillnaderna i hälsa mellan fattig och rik – till exempel i förväntad livslängd – är betydligt mindre än förr. Vi har ett välutvecklat och gratis utbildningssystem och en sjukvård i världsklass. Likväl finns det stora skillnader i resurser och livsvillkor, vilket i sin tur riskerar att förstärka utanförskap och ojämlikhet.

Utgångspunkten i den här rapporten är de 180 regionala statistikområden – RegSO – som Boverket och SCB konstaterat har en stor sammanvägd problembild och som är starkt präglade av utanförskap. Även om det är områden där livsvillkoren på många sätt skiljer sig åt jämfört med det svenska majoritetssamhället går dock det stora flertalet som bor i de här

² Se Boverket och SCB: *Fördjupad analys om utanförskap. Slutrapport 2024:2*.

³ Se *Boendesegregationens utveckling och mekanismer: årsrapport 2023 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling i Sverige (2023)* och *Boendesegregationens utveckling: årsrapport 2024 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling i Sverige (2024)*.

⁴ Eklund, Johan E. och Larsson, Johan P.: *Det nya utanförskapet: självförsörjningens utveckling och välfärdsstatens framtid*. Stockholm: Ekerlids förlag (2023), s. 14f.

områdena till arbetet eller till skolan. En del av dessa 180 områden har en djupare och mer svåråtkomlig problematik än att de präglas av socioekonomiska eller sociala problem. Det kan vara områden där kriminella nätverk har stor inverkan på lokalsamhället, vilken är som mest synlig i den grova våldsbrottsligheten, men som även består i att kriminella försöker påverka och infiltrera företag och samhällsinstitutioner – en kriminalitet som regeringen i sin strategi mot organiserad brottslighet konstaterar är systemhotande:

Den organiserade brottsligheten är systemhotande. Det våldskapital, de finansiella strukturer och de parallella samhällsstrukturer som aktörerna inom organiserad brottslighet har byggt upp i Sverige innebär både en direkt och indirekt påverkan på människors trygghet och säkerhet, liksom på samhällsviktiga institutioner.⁵

Många av dessa utanförskapsområden är även områden där integrationen i det svenska samhället misslyckats: där det förekommer värderingar och åsikter som är väsensskilda det svenska majoritetssamhällets, till exempel vad gäller kvinnors rätt att bestämma över sitt eget liv, synen på homosexualitet, heder samt vilken roll staten, släkten (eller klanen), traditioner och religionen spelar för den enskilde individen.⁶ Sammantaget problem som äventyrar vår sammanhållning och tillit, men som i förlängningen också utmanar våra lagar och vår demokrati.

1.2 Boendesegregationens bakgrund⁷

Boendesegregation innebär att olika befolkningsgrupper bor åtskilda från varandra, till exempel utifrån deras socioekonomiska förutsättningar eller etnicitet. Begreppet används dock inte konsekvent. I forskningen brukar man i dag tala om boendesegregation som ett relationellt fenomen, där termen segregation får beskriva hela samhället: det handlar inte bara om *en* grupp och *en* geografisk plats som är segregerad, utom om minst två poler som är segregerade i förhållande till varandra. Som fenomen har boendesegregation funnits så länge vi haft städer, men det är först under de senaste decennierna som den kommit att uppfattas som ett samhällsproblem. Fokus tenderar då att riktas mot vissa grupper snarare än helheten. Därmed synliggörs hur begreppet segregation kan bli selektivt och normativt i sin användning: det är inte segregationen i sig som gör begreppet laddat, utan vilka grupper som tillskrivs problemet.

Detta aktualiserar också frågan om på vilken nivå som segregationen ska mätas och hur man ska göra områdesindelningen. Storleken på det geo-

⁵ Regeringen: *Motståndskraft och handlingskraft – en nationell strategi mot organiserad brottslighet*. Skrivelse 2023/24:67, s. 1.

⁶ Boverket: *Trygga och jämställda stads- och boendemiljöer* (2024), s. 97 ff.

⁷ Avsnittet bygger framför allt på Boverkets rapport *Boendesegregationens utveckling och mekanismer: årsrapport 2023 om den socioekonomiska segregationens utveckling i Sverige* (2023).

grafiska område som analyseras kan ha en avgörande betydelse för vilket resultat man får. Ett större geografiskt område, som en hel stadsdel eller ett RegSO, tenderar ofta att framstå som socioekonomiskt mer blandat än ett kvarter eller ett mindre bostadsområde, eftersom ett större område ofta rymmer en större variation av olika bostadstyper och upplåtelseformer och därmed socioekonomiska förutsättningar än ett mer avgränsat område. Det innebär också att viktiga aspekter riskerar att döljas när de analyseras på RegSO-nivå, eftersom bostadsområden inom ett och samma statistikområde kan ha sinsemellan helt skilda socioekonomiska förutsättningar.

En annan utmaning vid analyser av boendesegregation är att bestämma vilka indikatorer eller variabler som ska användas, eftersom olika indikatorer kan leda till olika resultat. Tidiga studier i Sverige fokuserade inte sällan på klasskillnader (baserat bland annat på valresultat) medan senare kartläggningar även brukade ta med sådant som hushållens åldersstruktur och andel invandrare i olika områden, förutom socioekonomiska skillnader.

Boendesegregation är främst en följd av resursskillnader. En majoritet av bostadsutbudet omsätts på en marknad med fri prisbildning, där småhus och bostadsrätter går till högstbjudande. Eftersom hustyper och upplåtelseformer tenderar att ligga åtskilda från varandra uppstår därmed en rumslig segregation baserad på hur attraktivt området är på bostadsmarknaden, där hushåll med lägre inkomster koncentreras till vissa områden – framför allt i kommuner med höga bostadspriser. På hyresrättsmarknaden bidrar långa köer till attraktiva bostadsområden till att ledigblivna bostäder ofta går till hushåll som redan är väletablerade på bostadsmarknaden eller som har ”rätt” kontakter. Vidare kan bostadsbolag och hyresvärdar ha tillträdeskrav som gör det svårt för hushåll med små eller oregelbundna inkomster att få ett förstahandskontrakt på en hyreslägenhet. Det förekommer även att hushåll med bakgrund i ickevästliga länder väljs bort till förmån för etniskt svenska eller västerländska hushåll.

Den rumsliga boendesegregationen förstärks av att den svenska stadsplaneringen under decennier präglats av funktionsseparering, vilket lett till geografiskt tydligt avgränsade bostadsområden. Många av dessa områden, särskilt från miljonprogrammets tid, har blivit de enda tillgängliga alternativen för resurssvaga hushåll, vilket reproducerar segregationen över tid. Sammantaget har detta skapat en rumslig uppdelning där socioekonomiskt svaga hushåll koncentrerats till vissa områden, områden där hyresrätterna ofta dominerar.

Boendesegregation drivs också av flyttmönster. Forskning visar att det inte är hög utflyttning av svenskfödda som driver förändringar i bostadsområdets socioekonomiska sammansättning, utan snarare att andelen svenskfödda inflyttare minskar. När områden uppfattas som mindre

attraktiva minskar inflyttning från resursstarka grupper, vilket skapar en självförstärkande process. Detta förstärks också av låg rörlighet på bostadsmarknaden. Vidare har flyktinginvandring genom statlig styrning ofta lett till bosättning i områden med låg efterfrågan, och då nyanlända tenderar att söka sig till orter där det redan finns landsmän skapar det etniskt präglade bosättningsmönster – som i kombination med socioekonomisk utsatthet förstärker segregationen. Samvariationen mellan etnicitet och låg inkomst har ökat markant sedan 1990-talet.

1.3 Metod

1.3.1 Utanförskapsområden

Det finns 3 363 regionala statistikområden, förkortat RegSO. Dessa skiljer sig åt i storlek, såväl till yta som befolkningsstorlek, vilket framgår av att de flesta RegSO i dag har mellan 700 och 3 000 invånare. Dessa är i sin tur uppdelade i demografiska statistikområden (DeSO). Antalet DeSO är nästan dubbelt så många som antalet RegSO: de uppgår till 6 160 efter den revidering som skedde år 2025, då befolkningsmässigt stora områden delades upp för att förbättra den geografiska precisionen i statistiken.⁸ Det är denna statistik som ligger till grund för de analyser av utanförskap som presenteras i denna rapport.

Beskrivningen och metoden för att analysera utanförskap bygger på en fördjupad studie som SCB och Boverket genomförde på uppdrag av regeringen under hösten 2024. Med hjälp av detta nya statistikverktyg kan utanförskapsområden i Sverige kartläggas och jämföras på ett mer systematiskt sätt än tidigare. Analysverktyget består av en Excelbaserad tabell-sammanställning som kan sorteras utifrån ett antal variabler, framtagna i syfte att identifiera områden (RegSO) präglade av utanförskap. Urvalet av problemvariabler har skett utifrån de faktorer regeringen lyft fram som särskilt relevanta i detta sammanhang och som bedöms spegla olika typer av sociala utmaningar kopplade till utanförskap:

- Kriminalitet
- Trångboddhet
- Bidragsberoende
- Svaga skolresultat
- Ohälsa
- Svag arbetsmarknadsetablering
- Lågt demokratiskt deltagande

⁸ [DeSO – Demografiska statistikområden \(scb.se\)](https://scb.se/DeSO) (Senast hämtad 2025-05-08).

- Otrygghet
- Lågt engagemang i föreningsliv och civilsamhälle

Sex av ovanstående problemområden har matchats mot relevant registerbaserad statistik och utgör det som i analysen benämns problemvariabler. Dessa variabler analyseras genom att varje RegSO:s värde ställs i relation till motsvarande värden i övriga 3 363 RegSO:n i landet. Ett stort problem definieras som att ett RegSO placerar sig bland de tio procent av alla områden i landet med sämst utfall för en given problemvariabel, och ett särskilt stort problem innebär att värdet hamnar bland de fem procent med sämst resultat. Det innebär att i stället för att använda ett fast gränsvärde för när ett variabelvärde bör betraktas som ett problem, fokuserar analysen på de RegSO som tillhör en percentil mindre än eller lika med 5 för respektive problemvariabel. Denna percentilgräns utgör således kriteriet för att definiera ett särskilt stort utanförskapsproblem. RegSO:n som återfinns bland de fem procent med de sämsta värdena för en viss problemvariabel anses därmed ha särskilt stora utmaningar.

Genom att kombinera de percentilvärden som tagits fram för att kvantifiera problem kopplade till utanförskap analyseras hur omfattande de sammantagna problemen är i ett visst RegSO. Det vill säga: hur många av de sex problemvariablerna som faller inom de percentilintervall som definieras som gränsvärden för stora respektive särskilt stora problem. För detta ändamål har en så kallad vektor skapats för samtliga RegSO. Den visar vilka problem ett RegSO har särskilt stora utmaningar med, det vill säga om RegSO:t tillhör 5:e percentilen för en eller flera problemvariabler. Varje element i vektorn får värdet 1 om problemet förekommer (det vill säga RegSO:t tillhör 5:e percentilen), och 0 om det inte gör det. Vektorn summeras därefter, vilket ger ett samlat mått på problemens omfattning i varje RegSO.

Vektorsummorna kan anta värden mellan 0 och 6, utifrån vart och ett av de problemområden som nämnts ovan:

- 0 innebär att RegSO:t inte uppvisar något särskilt stort problem enligt definitionen,
- 6 innebär att RegSO:t har särskilt stora utmaningar inom samtliga sex problemområden.

Summan används för att gruppera RegSO:n utifrån antalet problem och utgör grunden för en klassificering av landets RegSO i olika klasser, baserat på förekomsten och kombinationen av särskilt stora utmaningar. I analysen används totalt 14 klasser. Efter publiceringen av den fördjupade analysen utvecklade SCB ett kartverktyg – Utanförskapets karta – som

ger en visuell bild av var i Sverige som utanförskapet är som störst och vilka mönster som framträder.⁹

I det följande skiftar fokus från utanförskap till metoder för att analysera och visualisera rumslig boendesegregation. Det finns en tydlig koppling mellan områden med stort utanförskap och områden där invånarna lever med omfattande socioekonomiska utmaningar – en koppling som speglas i hur olika inkomstgrupper är geografiskt fördelade i landet.

1.3.2 Ojämlighetsindex och områdestyper

Resultaten som visar boendesegregationens omfattning och områdestypernas utveckling utgår från registerdata från SCB. Här används i huvudsak två mått för att beskriva socioekonomisk boendesegregation: socioekonomiskt index och ojämlikhetsindex. Dessa mäter skillnader i bosättningsmönster mellan individer i olika inkomstgrupper och hur jämnt eller ojämnt de är fördelade mellan olika bostadsområden. Socioekonomiskt index mäts på RegSO-nivå och beskriver skillnader mellan områden avseende socioekonomisk status och ligger till grund för de olika områdestyperna i Boverkets verktyg för statistik och analys på områdesnivå, Segregationsbarometern.¹⁰ Ojämlighetsindex beskriver hur ojämnt fördelade olika inkomstgrupper är bosatta i förhållande till varandra i en kommun eller ett län utifrån relationen mellan den lägsta inkomstgruppen (kvintil 1) och den högsta inkomstgruppen (kvintil 5). Sammanställningen av boendesegregationens utveckling är baserat på ovanstående index och områdesindelning.

Segregationsbarometern använder två mått, dels ojämlikhetsindex, som beskriver graden av segregation inom en kommun eller ett län, dels områdestyper. Områdestyperna är fem till antalet och ger en indikation om de socioekonomiska förutsättningarna i varje RegSO. De går i en stigande skala från områdestyp 1, som klassificeras som områden med stora socioekonomiska utmaningar, till områdestyp 5, områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar. I mitten återfinns områdestyp 3 som betecknas som socioekonomiskt blandade områden. Områdestyperna tas fram utifrån ett socioekonomiskt index (SEI) som är en sammanvägning av följande tre indikatorer:¹¹

- Andel personer med låg ekonomisk standard
- Andel personer med förgymnasial utbildning
- Andel personer som haft ekonomiskt bistånd i minst tio månader och/eller varit arbetslösa längre än sex månader.

⁹ Se [Informationspanel - Utanförskapets karta](#).

¹⁰ Se [Segregationsbarometern – Ett digitalt verktyg från Boverket](#).

¹¹ För detaljer se: [Statistikens framställning](#).

Kategoriseringen av områdestyper sker utifrån medelvärdet i riket för varje år och standardavvikelser, det vill säga i relation till andra områdens indexvärde. Områden med stora socioekonomiska utmaningar har ett högt indexvärde medan områden som har mycket goda socioekonomiska förhållanden har ett lågt indexvärde. I likhet med de problemvariabler som används för att bedöma utanförskap är inte heller här gränserna för de olika områdestyperna fixerade, på så sätt att ett visst resultat i det sammanvägda indexet skulle innebära att ett område skulle klassificeras som en viss områdestyp. I stället återspeglar det områdets relativa ranking i förhållande till alla andra områden i landet, vilket gör att gränserna för vad som utgör en viss områdeskategori kan variera över tid. Det innebär att en eventuell förbättring i indexvärde inte nödvändigtvis innebär att området får en bättre kategorisering, och omvänt.

Av detta följer att de förändringar i antal områden av olika områdestyp som rapporten redovisar ska tas med viss försiktighet. För att få en mer detaljerad bild av utvecklingen av områdestyperna på regional eller lokal nivå rekommenderas läsaren att använda Boverket verktyg för statistik och analys på områdesnivå som nämnts ovan. Det ger en mer specifik information och möjligheten att följa utvecklingen i olika områden på en mer detaljerad geografisk skala.

Utanförskapsområdena sammanfaller till stor del, men inte helt, med områdestyperna: de allra flesta eller 124 av de 180 utanförskapsområdena är klassificerade som områdestyp 1 och ytterligare 48 områden som områdestyp 2, det vill säga områden med socioekonomiska utmaningar. Restande åtta områden är klassificerade som områdestyp 3.

1.4 Rapportens fortsatta disposition

Rapporten är uppdelad i fyra kapitel, där kapitel 2 *Analys av utanförskapsområdena* ger en ingående beskrivning och analys av utanförskapsområdena utifrån ett antal variabler och kommungrupp: hur de kännetecknas, hur utanförskapets villkor ser ut i utanförskapsområden i olika kommungrupper och hur områdena utvecklats jämfört med år 2014.

Kapitel 3 *Områdestypernas utveckling* beskriver områdestypernas utveckling i Sverige åren 2012–2023 och ger en uppdaterad lägesbild av den socioekonomiska boendesegregationens utveckling.

Kapitel 4 *Utanförskapets inverkan på livsvillkor* beskriver vilken inverkan utanförskapet kan ha på invånarna i de områden där utanförskapet är som störst och där parallella samhällsstrukturer har stor inverkan på lokalsamhället.

Rapporten avslutas med en *avslutande diskussion* i kapitel 5.

2 Analys av utanförskapsområdena

Det här kapitlet ger en ingående beskrivning och analys av utanförskapsområdena utifrån ett antal socioekonomiska variabler och vad som skiljer dem åt från övriga områden, det vill säga alla de områden som inte bedöms ha några problem med utanförskap. Vad är det som kännetecknar utanförskapsområdena, hur ser livsvillkoren ut i dem och hur skiljer de sig åt mellan olika kommungrupper? Kapitlet beskriver även hur utanförskapsområdena utvecklats mellan år 2014 och 2023.¹²

2.1 Utanförskapsområdenas kännetecken

SCB och Boverket konstaterade i den tidigare nämnda slutrapporten att de allra flesta regionala statistikområden – 2 795 av landets sammanlagt 3 363 RegSO – inte har några problem eller utmaningar enligt den framtagna modellen. Den vidare analysen identifierade 180 RegSO som hade de sämsta utfallen på de olika problemvariablerna, det vill säga en stor sammanvägd problembild som är starkt präglad av utanförskap. Nedan följer en genomgång av dessa 180 utanförskapsområden jämfört med alla andra RegSO.¹³

2.1.1 Geografisk spridning

De 180 utanförskapsområdena utgör lite drygt fem procent av rikets alla RegSO. De är dock inte jämnt fördelade över landet. En sammanställning utifrån kommungrupper visar att det är tydliga skillnader mellan stad och land men också mellan olika kommungrupper. Utanförskap tenderar att vara koncentrerat till större urbana områden, och som tabell 1 visar återfinns flertalet eller 108 av de 180 utanförskapsområdena i kommungruppen större städer eller i storstäder.

Av de närmare 710 000 personer som bor i utanförskapsområden återfinns det stora flertalet, knappt 480 000, i dessa 108 RegSO. Ytterligare 110 000 invånare bor i pendlingskommuner nära storstäder – detta medan mindre tätorter och deras närområden har betydligt mindre problem med utanförskap, liksom landsbygdskommuner.

¹² Observera att diagrammen och tabellerna i detta kapitel redovisar medelvärden för variablerna inom respektive grupp. Det är viktigt att ha i åtanke att medelvärde är en förenkla representation av statistiken, och att det kan finnas variationer inom varje grupp som inte framgår i diagrammen och tabellerna. Dessa variationer kan påverka tolkningen av resultaten, särskilt i fall där spridningen inom grupperna är stor. För en mer nyanserad förståelse bör medelvärdena därför ses som en sammanfattande indikator snarare än en fullständig bild av varje grupps förhållanden.

¹³ Exakt vilka områden det handlar om framgår av ovan nämnda [Utanförskapets karta](#).

Tabell 1: Utanförskapsområdets och övriga områdens fördelning gällande antal och andel områden och samt antal och andel personer utifrån kommungrupp, 2023. Andel områden och andel personer anges i procent och summerar till 100 % för utanförskapsområden respektive alla övriga områden.

Kommungrupp	Utanförskapsområden				Alla övriga områden			
	Antal områden	Andel områden	Antal personer	Andel personer	Antal områden	Andel områden	Antal personer	Andel personer
Landsbygds-kommun	8	4,4	14 038	2,0	209	6,6	417 287	4,2
Landsbygds-kommun med besöksnäring	1	0,6	2 557	0,4	117	3,7	223 852	2,3
Lågpendlings-kommun nära större stad	13	7,2	37 758	5,3	210	6,6	466 387	4,7
Mindre stad/tätort	8	4,4	21 484	3,0	385	12,1	1 124 294	11,4
Pendlingskom-mun nära mindre tätort	8	4,4	18 216	2,6	269	8,5	537 913	5,5
Pendlingskom-mun nära större stad	9	5,0	23 991	3,4	448	14,1	1 021 189	10,4
Pendlingskom-mun nära stor-stad	25	13,9	109 497	15,5	557	17,5	1 897 968	19,3
Större stad	54	30,0	223 877	31,7	677	21,3	2 455 707	24,9
Storstäder	54	30,0	254 671	36,1	310	9,8	1701 021	17,3
Totalt	180	100	706 089	100	3182	100	9 845 618	100

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

2.1.2 Befolkningssammansättning

Som nämndes ovan bor det knappt 710 000 personer i de 180 RegSO som klassificerats som utanförskapsområden, motsvarande ungefär sju procent av rikets totala befolkning. Som framgår av tabell 2 nedan kännetecknas dessa utanförskapsområden av en markant högre andel yngre jämfört med alla andra områden, samtidigt som andelen äldre (65+) är avsevärt lägre. Tabellen visar även att det finns en tydlig demografisk kontrast mot övriga delar av landet, både vad gäller födelseregion och vistelsetid i Sverige, med en kraftig överrepresentation av utrikes födda. Av de som bor i utanförskapsområden är bara 45 procent av befolkningen född i Sverige, jämfört med 82 procent i alla andra områden. Särskilt hög är andelen personer födda utanför Europa: den uppgår till 40 procent i utanförskapsområdena, jämfört med tio procent i alla andra områden. Många av invånarna med utländsk bakgrund som bor i utanförskapsområden är dessutom relativt nyanlända. Noterbart är också att den manliga befolkningen i dessa områden i högre grad domineras av personer födda i icke-västerländska regioner.

Tabell 2: Befolkningssammansättning i utanförskapsområdena och alla övriga områden. Kön, ålder, födelseregion och vistelsetid för utrikes födda. Anges i procent. Tabellen anger befolkningens fördelat på kön, ålder, födelseregion och vistelsetid för utrikes födda, i procent. Differensen anges i procentenheter.

Variabelgrupp	Variabel	Utanförskapsområden	Alla övriga områden	Differens
Befolkning och ålder	Andel av befolkningen	6,7	93,3	
	Män	51,3	50,3	1,0
	Kvinnor	48,7	49,7	-1,0
	Män, 0–24	35,6%	29,1%	6,5%
	Kvinnor, 0–24	34,9%	27,5%	7,4%
	Män, 25–64	52,2%	51,2%	1,1%
	Kvinnor, 25–64	49,8%	50,0%	-0,2%
	Män, 65+	12,2%	19,7%	-7,5%
	Kvinnor, 65+	15,2%	22,5%	-7,3%
Födelseregion, totalt	Sverige	45,0	81,9	-36,9
	Europa utom Sverige	15,2	8,3	6,9
	Övriga världen	39,8	9,8	29,9
- Därav kvinnor	Sverige	22,3	40,7	-18,3
	Europa utom Sverige	7,6	4,2	3,4
	Övriga världen	18,8	4,9	13,9
- Därav män	Sverige	22,7	41,2	-18,5
	Europa utom Sverige	7,6	4,1	3,5
	Övriga världen	21,0	5,0	16,0
Vistelsetid i Sverige, utrikes födda	0–1 år	6,0	7,7	-1,7
	2–3 år	5,7	6,5	-0,9
	4–9 år	34,6	26,2	8,4
	10+ år	53,7	59,6	-5,8

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

2.1.3 Boende och hushållstyper

En slående skillnad mellan utanförskapsområden och övriga områden i landet är de tydliga strukturella skillnaderna i upplåtelseform. I utanförskapsområden är hyresrätten den helt dominerande boendeformen: hela 76 procent av invånarna i utanförskapsområden bor i en bostad som de hyr. Detta medan de som bor i övriga områden i nästan samma utsträckning eller till 71 procent bor i bostäder som de äger själva (främst småhus) eller i bostadsrätt. Även hustypen skiljer sig markant: i utanförskapsområden bor det stora flertalet, 86 procent av invånarna, i flerbostadshus medan bara knappt tio procent bor i småhus.

I övriga områden är det i stället småhuset som dominerar med 54 procent av de boende, och 40 procent som bor i flerbostadshus. Sammantaget dominerar utanförskapsområdena av hyresrätter i flerbostadshus, många av dem koncentrerade till storskaliga bostadsområden från 1960- och 1970-talen med ett mycket begränsat inslag av äganderätter. Skillnaderna i

såväl upplåtelseform som bebyggelsestruktur är så stora att det med fog kan beskrivas som två i praktiken skilda bostadsmarknader.

Tabell 3: Boende och hushållstyper i utanförskapsområdena och övriga områden, år 2023. Tabellen anger fördelning av upplåtelseform, hustyp, hushåll med ansträngd boende ekonomi och trångbodda hushåll, i procent. Differensen anges i procentenheter.

Variabelgrupp	Variabel	Utanförskapsområden	Alla övriga områden	Differens
Andel personer per upplåtelseform	Äganderätt	7,8	50,1	-42,3
	Bostadsrätt	15,0	20,5	-5,5
	Hysesrätt	75,7	26,6	49,1
	Uppgift saknas	1,5	2,7	-1,2
Andel personer per hustyp	Småhus	9,6	54,2	-44,6
	Flerbostadshus	85,8	40,0	45,7
	Övriga hus	1,0	1,1	-0,1
	Specialbostäder	2,2	2,0	0,2
	Uppgift saknas	1,5	2,7	-1,2
Andel per hushållstyp	Sammanboende med barn	18,2	21,9	-3,7
	Sammanboende utan barn	13,4	24,5	-11,1
	Ensamstående med barn	10,8	6,8	4,0
	Ensamstående utan barn	44,4	41,4	3,0
	Övriga hushåll	13,2	5,5	7,7
Andel hushåll med ansträngd boendeekonomi ¹⁴	Alla	12,1	4,0	8,1
	Låga inkomster ¹⁵	17,4	9,5	7,9
Andel trångbodda hushåll ¹⁶	Alla	25,2	7,2	17,9
	Låga inkomster	28,5	9,9	18,6
Andel trångbodda hushåll med ansträngd boendeekonomi	Alla	5,0	0,6	4,4
	Låga inkomster	7,0	1,3	5,7

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Tabell 3 visar även att boendeekonomisk utsatthet och trångboddhet är betydligt vanligare i utanförskapsområden än i övriga områden, särskilt

¹⁴ Ansträngd boendeekonomi definieras här som att hushållets disponibla inkomst inte räcker till att täcka en baskonsumtion, som är beräknad utifrån genomsnittshyror på orten och riksnormen samt utgifter för till exempel hushållsel, barnomsorg och hemförsäkring.

¹⁵ Låga inkomster definieras som de 40 procent av hushållen som har lägst köpkraft.

¹⁶ Enligt kriteriet är ensamstående hushåll utan barn inte trångbodda. Utöver vardagsrum och kök/kokvrå ska det finnas sovrum. Två barn under tolv år kan dela rum. Vuxna som inte är sammanboende delar inte sovrum. För hushåll där det saknas uppgifter över antalet rum, primärt småhus, används boendeytan per person. Har hushållet mindre än 20 kvm boyta per person räknas hushållet som trångbott.

bland hushåll med låga inkomster. Andelen ensamstående med barn sticker ut i en jämförelse mellan utanförskapsområden och övriga områden. I utanförskapsområden är en fjärdedel av hushållen trångbodda, att jämföra med sju procent i övriga områden. Bland låginkomsthushåll är andelen ännu högre: 29 procent i utanförskapsområden, jämfört med tio procent i övriga områden. Sammantaget pekar statistiken på en betydligt högre grad av trångboddhet i utanförskapsområden, särskilt bland hushåll med svag ekonomi. Många bor på en för liten yta i förhållande till hushålllets storlek. Det tydligaste uttrycket för denna dubbla utsatthet är att fem procent av hushållen i utanförskapsområden är både trångbodda och har en ansträngd boendekonomi – att jämföra med mindre än en procent i övriga områden.

2.1.4 Utbildning

Det är mer än dubbelt så vanligt med mycket låg utbildningsnivå i utanförskapsområden än i övriga områden. En fjärdedel eller 24 procent av de boende i dessa områden har endast förgymnasial utbildning, jämfört med tio procent i övriga områden. Omvänt är andelen med eftergymnasial utbildning (längre än tre år) knappt 17 procent i utanförskapsområden, men nästan 28 procent i alla andra områden. Däremot är det inte lika stor skillnad i andelen som gått ut gymnasiet: 40 procent i utanförskapsområden mot 45 procent i övriga områden. Andelen som har kortare eftergymnasial utbildning skiljer sig endast marginellt: 14 procent i utanförskapsområden jämfört med 16 procent i övriga områden.

Som tabell 4 visar är gymnasiebehörigheten, här gymnasieskolans yrkesprogram, väsentligt lägre i utanförskapsområden jämfört med alla andra områden, men i utanförskapsområdena sticker även den lägre andelen behöriga pojkar ut gentemot flickorna: i utanförskapsområdena är 74 procent av flickorna behöriga till något av gymnasieskolans yrkesprogram, men bara 69 procent av pojkarna. I alla andra områden är skillnaden mellan könen endast en procentenhet, där är 87 procent av flickorna och 86 procent av pojkarna behöriga till ett yrkesprogram. Man kan se samma skillnader vad gäller andel som slutfört gymnasieskolan inom 3–5 år: medan den ligger på 79 procent för flickor i övriga områden (pojkar en procentenhet lägre) ligger den på 68 procent för flickor och 64 procent för pojkar i utanförskapsområdena.

När det kommer till andel barn inskrivna på förskolan är det små skillnaderna mellan könen, även om man kan notera en något lägre andel flickor i utanförskapsområden. Däremot är det ganska stora skillnader mellan inrikes- och utrikes födda barn, oavsett typ av område. Siffrorna ska dock tas med försiktighet då det finns ett stort bortfall i statistiken.

Tabell 4: Utbildningsvariabler i utanförskapsområdena och övriga områden, 2023. Tabellen anger fördelning av utbildningsnivå, behörighet till utbildning och inskrivna på förskola, i procent. Differensen anges i procentenheter.

Variabelgrupp	Variabel	Utanförskapsområden	Alla övriga områden	Differens
Andel per utbildningsstatus	Andel med förgymnasial utbildning	23,5	9,7	13,8
	Andel med gymnasial utbildning	40,4	44,6	-4,2
	Andel med eftergymnasial utbildning, mindre än 3 år	13,6	15,5	-2,0
	Andel med eftergymnasial utbildning, 3 år eller mer	16,7	27,7	-11,0
	Andel med uppgift om utbildningsnivå saknas	5,7	2,4	3,3
Behörighet till utbildning	Andel behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram, kvinnor	73,9	87,4	-17,4
	Andel behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram, män	69,0	86,4	-13,6
Andel som slutfört gymnasieskolan inom 3–5 år (2021)	Män	60,3	78,2	-17,8
	Kvinnor	67,9	79,2	-11,3
Andel barn inskrivna på förskolan	Pojkar	81,1	86,3	-5,3
	Flickor	80,7	86,2	-5,5
	Inrikes födda	81,6	86,3	-4,7
	Utrikes födda ¹⁷	72,7	77,9	-5,2

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

2.1.5 Arbetsmarknad

När det gäller arbetsmarknaden visar statistiken på tydliga skillnader i arbetsmarknadsstatus mellan utanförskapsområden och övriga områden, men även mellan kvinnor och män. Tabell 5 visar till att börja med att sysselsättningsgraden är betydligt lägre i utanförskapsområden – och att den är lägst bland kvinnor. Det är endast 62 procent av kvinnorna i dessa områden som är sysselsatta, jämfört med 80 procent i övriga områden. För män är motsvarande siffror 69 procent i utanförskapsområden och 82 procent i alla andra områden. Det innebär att en stor andel av de boende i utanförskapsområden i praktiken står utanför den reguljära arbetsmarknaden.

¹⁷ Observera att det saknas totalt 2237 av 3363 värden gällande andel utrikes födda barn inskrivna på förskolan. Av dessa saknas 43 av 180 värden i utanförskapsområdena. Tolkning bör därför göras med försiktighet.

Tabell 5: Arbetsmarknadsvariabler i utanförskapsområdena och övriga områden, 2023. Tabellen anger fördelning av arbetsmarknadsstatus, andel personer med försörjningsstöd, andel som studerar, andel som varken arbetar eller studerar och kvot mellan förvärvsarbetande inflyttare och förvärvsarbetande utflyttare, i procent. Differens anges i procentenheter.

Variabelgrupp	Variabel	Utanförskapsområden	Alla övriga områden	Differens
Andel per arbetsmarknadsstatus, kvinnor	Andel sysselsatta	61,6	79,6	-18,0
	Andel företagare av de sysselsatta	3,4	5,4	-1,9
	Andel inskrivna arbetslösa	28,8	11,3	17,5
	Andel långtidsarbetslösa	3,8	1,4	2,3
	Andel med eftergymn. utb. med arbete inom yrkesomr. 2–3 enligt SSYK	46,0	64,4	-18,4
Andel per arbetsmarknadsstatus, män	Andel sysselsatta	68,6	81,5	-12,9
	Andel företagare av de sysselsatta	7,6	11,4	-3,8
	Andel inskrivna arbetslösa	26,7	11,4	15,3
	Andel långtidsarbetslösa	3,4	1,5	1,9
	Andel med eftergymn. utb. med arbete inom yrkesomr. 2–3 enligt SSYK 2023	39,5	61,0	-21,5
Andel personer som har ekonomiskt bistånd och/eller varit arbetslösa längre än sex månader		8,2	2,0	6,2
Andel personer med försörjningsstöd men utan övriga ersättningar		3,5	1,0	2,5
Andel personer som studerar	Kvinnor	24,1	13,9	10,2
	Män	13,7	8,4	5,3
Andel som varken arbetar eller studerar	20–64 år, kvinnor	26,3	12,6	13,7
	20–64 år, män	25,2	12,3	12,9
	Unga (16–24 år)	10,2	6,9	3,3
	16–24 år, Kvinnor	9,3	6,3	3,0
	16–24 år, Män	11,1	7,5	3,6
	16–24 år, Inrikes födda	9,4	5,9	3,5
	16–24 år, Utrikes födda ¹⁸	17,4	17,1	0,4
Kvot mellan förvärvsarbetande inflyttare och förvärvsarbetande utflyttare	Kvinnor	88,8	103,7	-14,9
	Män	93,5	103,1	-9,6

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Detta bekräftas av statistiken över inskrivna arbetslösa, där arbetslösheten är mer än dubbelt så hög i utanförskapsområden jämfört med övriga

¹⁸ Observera att det saknas totalt 1640 av 3363 värden gällande Andel som varken arbetar eller studerar 16–24 år, Utrikes födda. Av dessa saknas 11 av 180 värden i utanförskapsområdena. Tolkning bör därför göras med viss försiktighet.

områden – för både kvinnor och män. I utanförskapsområden är 29 procent av kvinnorna och 27 procent av männen inskrivna som arbetslösa, medan den i övriga områden ligger på lite drygt elva procent för såväl kvinnor som män. I övriga områden är könsskillnaderna alltså näst intill obefintliga. Samma mönster går igen i långtidsarbetslösheten, den är betydligt högre i utanförskapsområden: 3,8 procent för kvinnor och 3,4 procent för män medan den i alla andra områden ligger på 1,4 procent för kvinnor och 1,5 procent för män.

Som framgår av tabell 5 är det en stor andel vuxna i arbetsför ålder i utanförskapsområden som varken studerar eller förvärvsarbetar. En fjärdedel av kvinnorna och männen i åldern 20–64 år befinner sig utanför både arbetsmarknad och utbildning, vilket är en väsentlig skillnad jämfört med övriga områden, där andelen är lite drygt tolv procent för båda könen. Skillnaden är mindre, men ändå tydlig, redan i tonåren – särskilt bland pojkar. Gruppen unga män i åldern 20–25 år sticker också ut: var femte ung man i utanförskapsområden varken arbetar eller studerar.

Samtidigt är andelen som studerar högre i utanförskapsområden än i alla andra områden. Det kan hänga samman med att det i många kommuner är en större andel utlandsfödda som har en eftergymnasial utbildning och att andelen utrikesfödda i arbetsför ålder har ökat de senaste decennierna. Det kan också hänga samman med svårigheter att ta sig vidare till arbetsmarknaden efter avslutade studier, men även på den generellt låga utbildningsnivån, där många – inte minst nyanlända – behöver mer tid för att komplettera sin utbildning.

2.1.6 Inkomst

Som vi konstaterat förekommer ekonomisk utsatthet oftare i alla åldersgrupper i utanförskapsområden, och barn och unga är särskilt hårt drabbade. Tabell 6 visar att över hälften eller 52 procent av barn och ungdomar i dessa områden lever i hushåll med låg ekonomisk standard, jämfört med 16 procent i övriga områden. Även den vuxna befolkningen är i hög grad ekonomiskt utsatt. I åldersgruppen 20–64 år lever 34 procent i utanförskapsområden med låg ekonomisk standard, jämfört med elva procent i övriga områden. Bland personer över 65 år är andelen med låg ekonomisk standard 28 procent i utanförskapsområden, jämfört med tio procent i övriga områden.

I tabellen framträder tydliga mönster som visar att de boende i utanförskapsområden i betydligt högre utsträckning är beroende av olika former av offentliga transfereringar jämfört med personer i alla andra områden. Skillnaderna är tydliga både mellan könen och mellan olika bidragstyper. Bland kvinnor i utanförskapsområden har var fjärde bostadsbidrag, jämfört med var tionde i övriga områden. Motsvarande andel bland män är 14 procent i utanförskapsområden, jämfört med fem procent i övriga områden.

Tabell 6: Inkomstvariabler i utanförskapsområdena och övriga områden, 2023. Tabellen anger fördelningen av andelen med låg ekonomisk standard, samt fördelning per ekonomisk komponent, i andelar respektive medelvärde tusen kronor (tkr). Differens anges i procentenheter för andelarna respektive tusen kronor (tkr) för medelvärde.

Variabelgrupp	Variabel	Utanförskaps- områden	Alla övriga områden	Differens
Andel med låg ekonomisk standard	0–19 år	52,4	15,8	36,6
	20–64 år	33,5	11,4	22,6
	65+ år	28,3	9,6	18,6
Andel per ekonomisk komponent, kvinnor	Barnbidrag	31,8	28,4	3,4
	Bostadsbidrag	24,5	9,5	15,0
	Ekonomiskt bistånd	8,5	1,5	7,0
	Föräldrapenning	16,8	17,4	-0,6
	Löneinkomst	57,1	65,8	-8,7
	Pensioner	23,0	34,5	-11,5
	Sjuk- och aktivitetsersättning	5,2	3,7	1,6
	Sjukpenning med mera	9,5	10,7	-1,2
	Studiestöd	11,4	6,5	4,9
Andel per ekonomisk komponent, män	Barnbidrag	23,7	24,7	-1,0
	Bostadsbidrag	14,2	4,8	9,4
	Ekonomiskt bistånd	7,0	1,6	5,3
	Föräldrapenning	13,0	14,3	-1,3
	Löneinkomst	66,2	69,5	-3,3
	Pensioner	19,0	31,4	-12,4
	Sjuk- och aktivitetsersättning	4,4	2,7	1,7
	Sjukpenning med mera	7,0	6,3	0,7
	Studiestöd	6,7	4,1	2,6
Medelvärde (tkr) per ekonomisk komponent, kvinnor	Barnbidrag	6,6	4,5	2,0
	Bostadsbidrag	9,9	3,6	6,3
	Ekonomiskt bistånd	6,3	1,0	5,3
	Föräldrapenning	5,9	6,4	-0,5
	Löneinkomst	217,4	301,3	-84,0
	Pensioner	40,4	73,8	-33,4
	Sjuk- och aktivitetsersättning	6,7	4,8	1,9
	Sjukpenning med mera	5,9	7,1	-1,2
	Studiestöd	7,1	4,9	2,2
Medelvärde (tkr) per ekonomisk komponent, män	Barnbidrag	4,1	3,6	0,5
	Bostadsbidrag	4,9	1,7	3,2
	Ekonomiskt bistånd	4,4	1,0	3,4
	Föräldrapenning	3,8	3,9	-0,1
	Löneinkomst	249,7	387,8	-138,1
	Pensioner	39,1	89,1	-50,0
	Sjuk- och aktivitetsersättning	6,1	3,8	2,2
	Sjukpenning med mera	4,5	4,4	0,1
	Studiestöd	4,2	3,1	1,1

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Vi kan även se att andelen med löneinkomst och pensionsinkomst är betydligt lägre i utanförskapsområden, framför allt bland kvinnor. I utanförskapsområden har 57 procent av kvinnorna inkomst från lön, jämfört med 66 procent i övriga områden, och 23 procent har pensionsinkomst (jämfört med 35 procent i alla andra områden). Mönstret är liknande för män: där har 66 procent löneinkomst i utanförskapsområden och 19 procent pension, jämfört med knappt 70 respektive 31 procent i övriga områden.

Sammantaget indikerar detta en svagare förankring i arbetslivet och försörjningssystemet och en lägre självförsörjningsgrad. Ekonomiskt bistånd är också betydligt vanligare i utanförskapsområden. Bland kvinnor är andelen nio procent, jämfört med knappt två procent i övriga områden. Andelen är något lägre för män. Noterbart är att även studiestöd är vanligare i utanförskapsområden. Elva procent av kvinnorna i dessa områden får studiestöd, jämfört med sju procent i övriga områden, vilket bör hänga samman med den högre andelen studerande.

2.1.7 Valdeltagande

Tabell 7 visar på tydliga skillnader i valdeltagande mellan utanförskapsområden och övriga delar av landet vid valet 2022. Mönstret är genomgående i såväl val till riksdag som till kommun och region, och gäller för både kvinnor och män. Oavsett vilket av valen det gäller är valdeltagandet lägre i utanförskapsområden. I övriga områden ligger valdeltagandet på 82 procent eller högre bland kvinnor, och på 80 procent eller mer bland män.

Tabell 7: Tabellen anger befolkningens valdeltagande i valet 2022 i utanförskapsområdena och övriga områden fördelat på kön, i procent. Differensen anges i procentenheter.

Variabelgrupp	Variabel	Utanförskapsområden	Alla övriga områden	Differens
Valdeltagande 2022, procent	Riksdag	66,6	86,6	-20,0
	Region	58,4	82,0	-23,6
	Kommun	58,6	82,3	-23,7
Valdeltagande 2022, kvinnor, procent	Riksdag, kvinnor	68,1	87,3	-19,2
	Region, kvinnor	61,0	83,5	-22,4
	Kommun, kvinnor	61,3	83,7	-22,5
Valdeltagande 2022, män, procent	Riksdag, män	65,2	85,9	-20,7
	Region, män	55,8	80,5	-24,7
	Kommun, män	56,1	80,9	-24,8

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

I utanförskapsområden är andelen röstande kvinnor visserligen högre än bland män, men ligger ändå så lågt som 68 procent i riksdagsvalet, jämfört med 87 procent bland kvinnor i övriga områden. Skillnaderna är ännu

större bland män: i riksdagsvalet 2022 röstade endast 65 procent av männen i utanförskapsområden, att jämföra med 86 procent i övriga delar av landet. Mäns valdeltagande i kommunvalet ligger på 81 procent i övriga områden, men sjunker markant i utanförskapsområden där endast 56 procent deltar.

2.2 Jämförelser mellan utanförskapsområden i olika kommungrupper

Nedan redovisas medelvärden för ett urval av variabler gällande de 180 utanförskapsområdena, grupperat efter kommungrupp. För att förstå utanförskapets karaktär och spridning är det analytiskt viktigt att inte enbart studera områdena isolerat, utan också sätta områdenas förutsättningar i relation till den typ av kommun de tillhör. Genom att analysera utanförskapet utifrån kommungrupp – exempelvis storstäder, större städer, pendlingskommuner och landsbygd – skapas andra förutsättningar att fördjupa analysen.

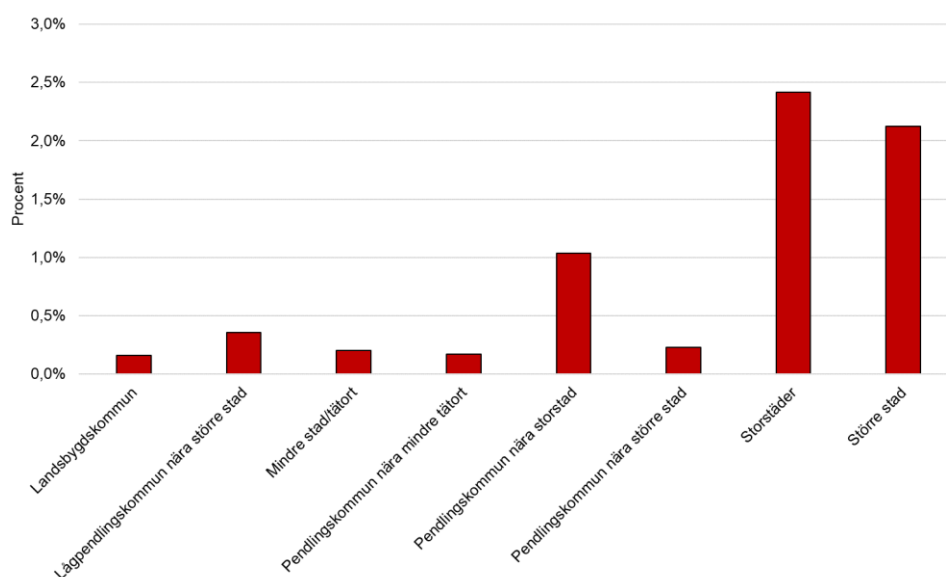
Diagrammet i figur 1 visar hur stor andel av Sveriges totala befolkning som bor i utanförskapsområden, uppdelat efter kommungrupp. Vi kan se att majoriteten bor i utanförskapsområden som återfinns i storstäder och större städer: räknat på hela Sveriges befolkning bor 2,4 procent i utanförskapsområden i storstäder och 2,1 procent i utanförskapsområden i större städer. Ytterligare en procent av befolkningen bor i ett utanförskapsområde i kommungruppen pendlingskommuner nära storstad, medan andelen är betydligt lägre i pendlingskommuner nära större stad. Det är också värt att notera att andelen som bor i ett utanförskapsområde är som lägst i landsbygdskommuner, mindre tätorter och småstadskommuner, där endast en mycket liten andel av befolkningen bor i områden präglade av utanförskap.

Flera av de kommuner som har områden som hör till de 180 utanförskapsområdena har tidigare varit föremål för statliga insatser för att bryta denna utveckling. Flera av dem återfinns dessutom på polisens lista över utsatta områden. Satsningar som Lokala utvecklingsavtal (LUA) åren 2008–2011, Urban 15, samt det prestationsbaserade stimulansbidraget som utgick åren 2013–2014, har i likhet med Polisens lista nästan uteslutande varit riktade till områden i storstäder, större städer och pendlingskommuner nära storstäderna.

Större städer och storstäder står tillsammans för 74 procent av de områden som omfattats av dessa insatser. De svarta staplarna i figur 2 visar hur stor andel av Sveriges befolkning som bor i områden som finns med på Polisens lista över utsatta områden, eller ingått i politiska satsningar som LUA eller Urban 15. Här syns delvis liknande, men också kompletterande mönster. Störst är andelen i storstäder: de politiska satsningarna och Polisens lista över utsatta områden har i hög grad varit inriktade på

storstadsområden, där problemen bedömts som mest akuta. Eftersom en stor andel av befolkningen i utanförskapsområden också bor i dessa områden, innebär det att många samtidigt lever i ett område som har pekats ut som särskilt problematiskt. Detta medan inga områden i kommungrupperna landsbygdskommuner, landsbygdskommuner med besöksnäring, lågpendlingskommuner nära större stad eller mindre stad/tätort hittills omfattats av riktade statliga satsningar, och inte heller haft områden upptagna på Polisens lista.

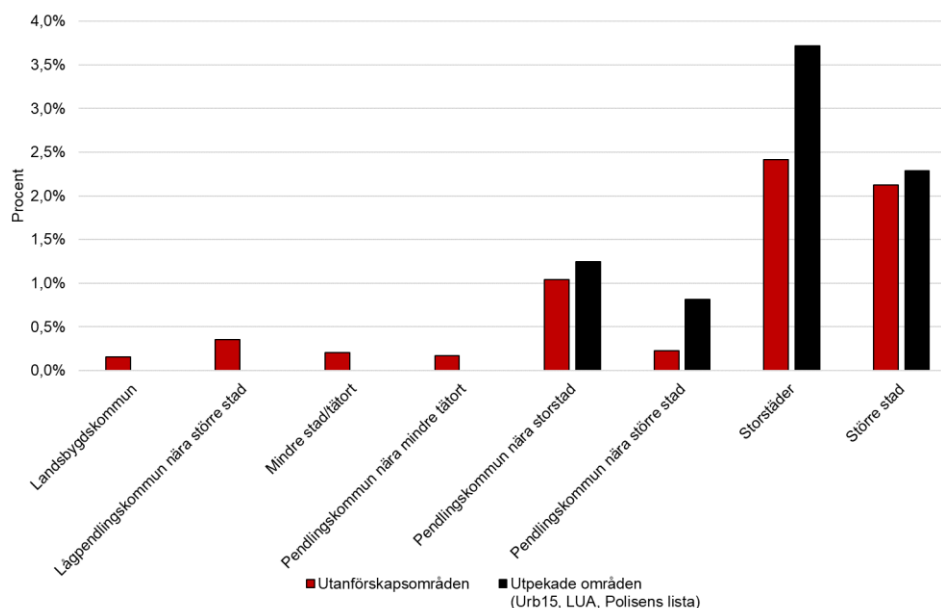
Figur 1: Utanförskapsområdenas andel av Sveriges totala befolkning, fördelat efter kommungrupp, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning. Eftersom det endast är ett utanförskapsområde som tillhör kommungruppen "Landsbygdskommun med besöksnäring" så har denna kommungrupp slagits samman med kommungruppen "Landsbygdskommun" i ovanstående och följande diagram.

Mönstret visar tydligt att dessa områden i hög grad är koncentrerade till storstäder och större städer. I storstäder bor knappt fyra procent av befolkningen i ett utpekade område, och i större städer är motsvarande andel lite drygt två procent. Även pendlingskommuner nära storstad sticker ut, med omkring en procent av befolkningen boende i utpekade områden. I övriga kommungrupper är andelarna betydligt lägre. I pendlingskommuner nära större stad bor mindre än en procent i utpekade områden, och i lågpendlingskommuner nära större stad är andelen endast 0,4 procent. I landsbygdskommuner, mindre tätorter och pendlingskommuner nära mindre tätort finns i princip inga områden som omfattats av dessa satsningar eller finns med på Polisens lista – vilket återspeglas i att befolkningsandelen där är noll.

Figur 2: Andel av Sveriges totala befolkning, fördelat efter kommungrupp och område, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Samtidigt som befolkningsandelen i utpekade områden är starkt koncentrerad till storstäder och större städer, visar nästa diagram (figur 3) hur själva områdena – både utpekade och utanförskapsområden – fördelar sig mellan olika kommungrupper. Det ger en kompletterande bild av inte bara var många människor bor i utsatta områden, utan också var dessa områden är geografiskt lokaliserade.

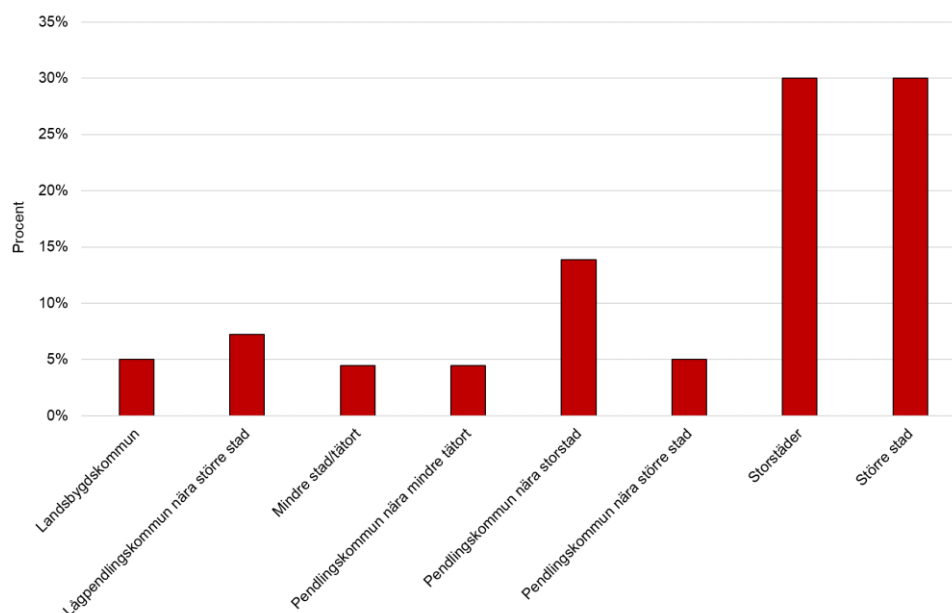
2.2.1 Fördelning av olika områdeskategorier efter kommungrupp

Figur 3 visar hur de 180 utanförskapsområdena är fördelade mellan olika kommungrupper och därmed var i landet utanförskapsområdena är lokaliserade. Som framgår av diagrammet är antalet utanförskapsområden geografiskt sett mycket ojämnt fördelade: en stor andel av dem återfinns i storstäder och större städer – de utgör sammantaget 60 procent av samtliga 180 utanförskapsområden.

Noterbart är även skillnaderna mellan de olika kategorierna pendlingskommuner. Framför allt sticker pendlingskommuner nära storstad ut med en andel på 14 procent av utanförskapsområdena. En annan tydlig skillnad är den låga förekomsten i pendlingskommuner nära större stad, där andelen endast uppgår till fem procent, vilket är förvånansvärt lågt i jämförelse. Landsbygdskommuner, mindre tätorter, lågpendlingskommuner nära större stad och pendlingskommuner nära mindre tätort har endast

enstaka utanförskapsområden, vilka andelsmässigt motsvarar cirka 4–7 procent.

Figur 3: Fördelning av befolkning efter kommungrupp och område, år 2023. Staplarna summerar till 100 %.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

I nästa avsnitt fördjupas analysen genom att utanförskapsområdenas villkor ställs i relation till den kommungrupp de tillhör. Med fokus på faktorer som befolkningssammansättning, boendeformer, trångboddhet, utbildningsnivå, andel inskrivna på förskolan, anknytning till arbetsmarknaden, självförsörjning, boendeekonomi och valdeltagande med mera ges en mer nyanserad bild av hur utanförskapet tar sig uttryck i olika typer av kommuner.

2.3 Utanförskapets villkor i olika kommungrupper

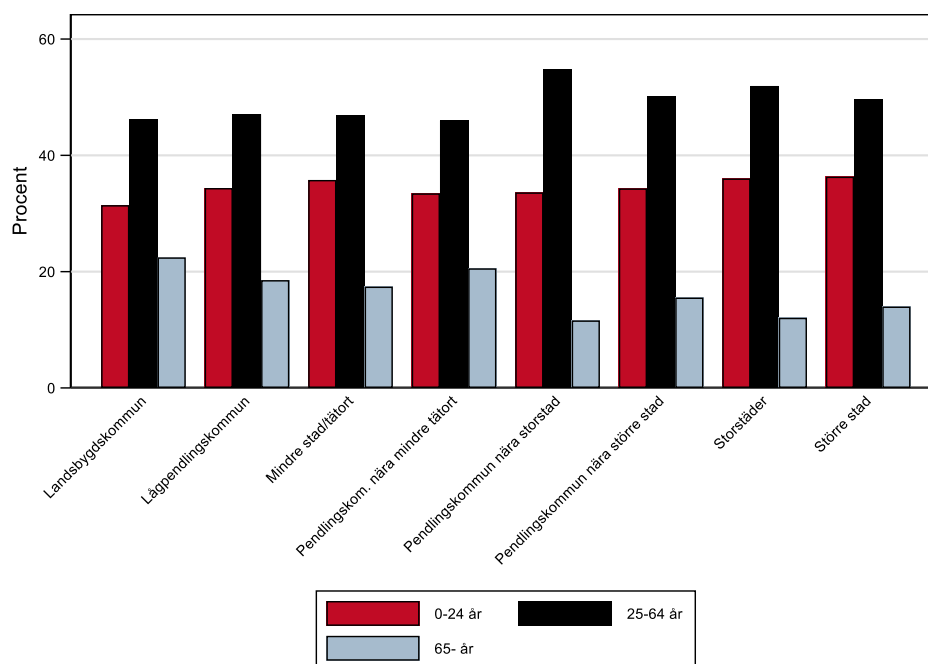
Jämförelser mellan RegSO med stort utanförskap – utifrån vilken typ av kommungrupp de ligger i – är viktiga inte minst inför framtida offentliga insatser. Utanförskapet tar sig till exempel olika uttryck i storstädernas storskaliga miljonprogramsområden jämfört med det utanförskap som finns i mindre orter och landsbygdskommuner. Det innebär också att inriktning av eventuella satsningar för att bryta utanförskapet behöver se olika ut. En mer nyanserad förståelse av dessa skillnader är viktig för att kunna utforma insatser som faktiskt gör skillnad.

2.3.1 Befolkningssammansättning

2.3.1.1 Ålder

Åldersgruppen 25–64 år i figur 4 är – av naturliga skäl – högst i alla kommungrupper, men är särskilt hög i pendlingskommuner nära storstad, där mer än hälften eller 55 procent av befolkningen i kommunernas utanförskapsområden är i arbetsför ålder. Även storstäder, större städer och pendlingskommuner nära större stad har relativt höga andelar i arbetsför ålder. Andelen unga (0–24 år) i utanförskapsområden är marginellt högre i några av kommungrupperna. I landsbygdskommuner tillhör 31 procent denna åldersgrupp mot 36 procent i större städer eller storstäder. Andelen äldre än 65 år varierar kraftigt: i landsbygdskommuner och mindre stad eller tätort utgör de en väsentlig del av befolkningen medan de utgör en betydligt mindre andel i storstäder och pendlingskommuner.

Figur 4: Andel personer per åldersgrupp i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

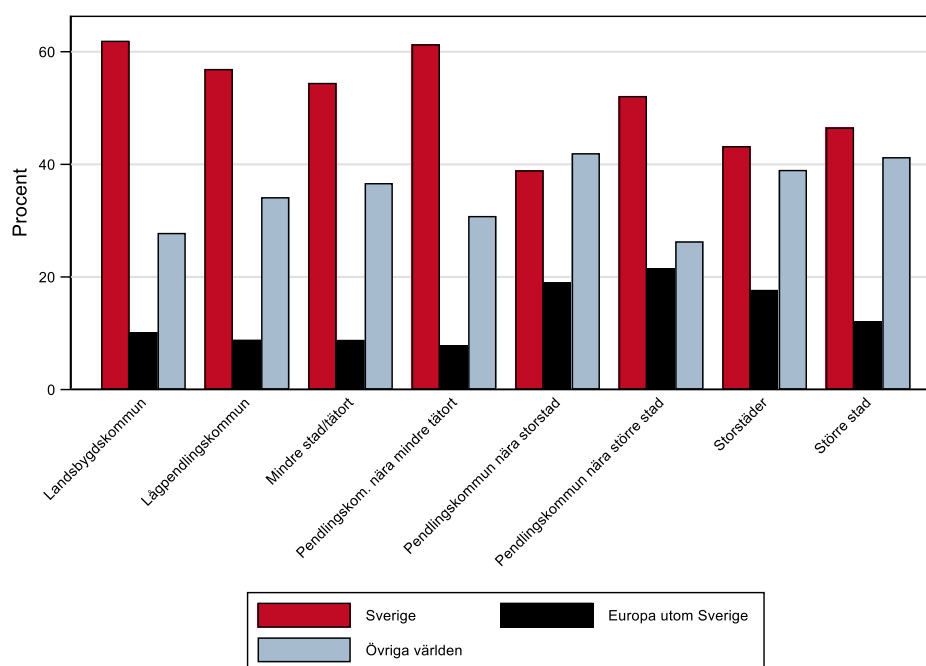
2.3.1.2 Födelseregion

Diagrammet i figur 5 visar andelen av befolkningen i utanförskapsområden (Sverige, Europa utom Sverige och övriga världen), fördelat per kommungrupp. I utanförskapsområden i landsbygdskommuner, mindre städer och i pendlingskommuner nära mindre tätort utgör svenskfödda en tydlig majoritet. De röda staplarna (födda i Sverige) ligger här klart över summan av de andra två staplarna. I landsbygdskommuner och pendlingskommuner nära mindre tätorter ligger andelen inrikesfödda i utan-

förskapsområden på över 60 procent. Ett motsatt mönster framträder däremot i bland annat storstäder och större städer. Andelen födda i övriga världen är som högst i utanförskapsområden i pendlingskommuner nära storstad och i storstäder, där andelen överstiger 40 procent.

I utanförskapsområden i storstäder, större städer och pendlingskommuner nära storstad utgör svenskfödda en minoritet. Här är den sammanlagda andelen födda i Europa utom Sverige (svarta staplar) och övriga världen (ljusblå staplar) större än andelen födda i Sverige. I pendlingskommuner nära storstad är svenskfödda i klar minoritet. I storstäder ser vi ett liknande mönster, där är andelen födda i övriga världen särskilt hög. Även i större städer är svenskfödda färre än utrikes födda, med en tydlig dominans av personer födda i övriga världen – även om andelen inrikesfödda här är något högre än i storstadsområdena.

Figur 5: Andel personer per födelseregion i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

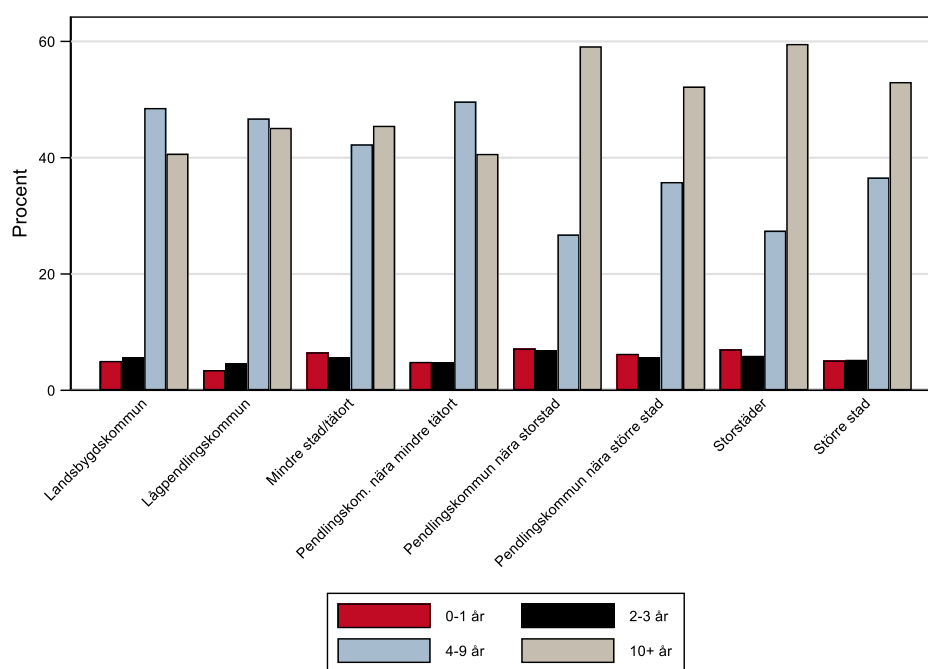
I pendlingskommuner nära större stad är fördelningen mellan svenskfödda och utrikes födda relativt jämn, där utgör inrikes födda 52 procent och utrikes födda 48 procent av befolkningen (varav födda i Europa utom Sverige utgör 22 procent och födda i övriga världen 26 procent). I landsbygdskommuner, lågpendlingskommuner och mindre städer utgör de inrikes födda en majoritet i utanförskapsområden, men mönstret är att ju närmare man kommer storstäder och större städer, desto högre blir andelen födda i övriga världen – samtidigt som andelen inrikes födda minskar

och där utgör en minoritet. Det finns med andra ord ett tydligt geografiskt mönster. I mer perifera kommuntyper är utanförskapet sannolikt främst kopplat till socioekonomiska faktorer bland svenskfödda, såsom avstånd till arbetsmarknaden, åldrande befolkning eller utflyttning. I mer urbana kommuntyper är utanförskapet i högre grad etniskt och integrationsrelaterat, med en stor andel invånare födda utanför Europa.

2.3.1.3 Vistelsetid

Figur 6 visar andelen utrikesfödda i utanförskapsområden fördelat på vistelsetid i Sverige, uppdelat efter kommungrupp. De ljusblå staplarna visar gruppen som har bott i Sverige i tio år eller mer: de är högst i storstäder, större städer och pendlingskommuner nära storstad. Där har över hälften av de utrikesfödda i utanförskapsområdena bott i Sverige i minst tio år. I landsbygdskommuner, mindre städer och lågpendlingskommuner är gruppen utrikesfödda som vistats i Sverige mellan 4–9 år störst.

Figur 6: Andel utrikes födda personer efter vistelsetid, i de 180 utanförskapsområdena, 2023. Varje kommungrupp summerar till 100 (100 %).

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

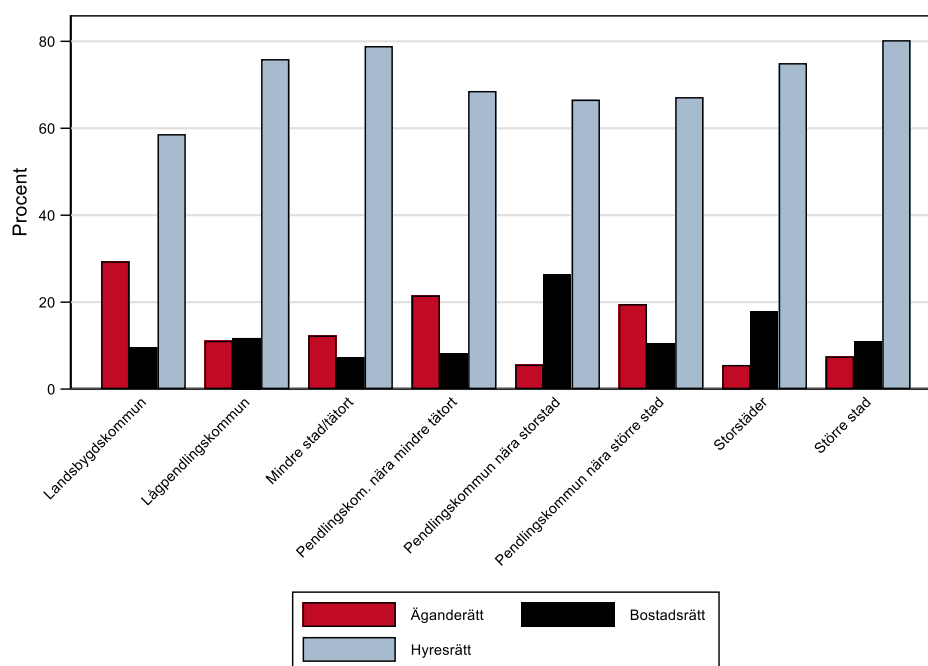
Storstäder och större städer har en hög andel utrikes födda, men många av dem har bott där en längre tid. I utanförskapsområden där en stor andel av invandrarna bott länge kan man också förmoda att de även satt sin prägel på områdets sociala strukturer och lokala normer, och påverkar de informella regelsystemen – till exempel språkbruk, arbetskultur, könsroller eller barnuppfostran.

2.3.2 Boende och hushållstyper

2.3.2.1 Upplåtelseform och hustyp

Som figur 7 nedan visar dominerar hyresrätten som upplåtelseform kraftigt i samtliga utanförskapsområden, och det oavsett kommungrupp. Som tidigare konstaterats är boende i hyresrätt starkt kopplat till utanförskap. I de 180 utanförskapsområdena bor 76 procent av de boende i hyresrätt, jämfört med endast 27 procent i övriga områden. I utanförskapsområden i de större städerna bor närmare 80 procent i hyresrätt. I storstäder och större städer bor dessutom mindre än tio procent av befolkningen i en ägd bostad. Detta kan jämföras med landsbygdskommunerna, där omkring 30 procent bor i ägt boende – uteslutande i småhus.

Figur 7: Andel personer per upplåtelseform i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

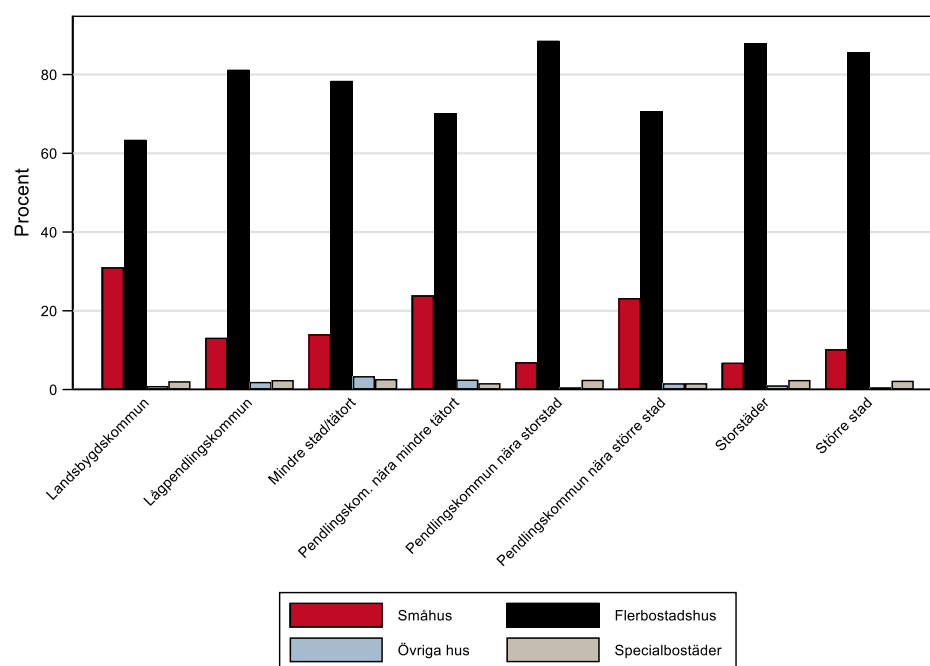
Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Utanförskapsområden i pendlingskommuner nära storstad uppvisar den näst högsta andelen boende i äganderätt. Störst andel bostadsrätter i utanförskapsområden – cirka 26 procent – återfinns i pendlingskommuner nära storstad. Här finns således 8–19 procentenheter fler bostadsrättsinnehavare jämfört med utanförskapsområden i övriga kommungrupper. En del av förklaringen till att andelen bostadsrätter är högst i pendlingskommuner nära storstäder kan vara att det där finns en mycket stor andel flerbostadshus – faktiskt flest av samtliga kommungrupper. Nära 90 procent av de boende i utanförskapsområden i denna kommungrupp bor i fler-

bostadshus. Det är endast storstäder och större städer som uppvisar en lika hög andel. Vid närmare granskning av gruppen pendlingskommuner (med undantag för lågpendlingskommuner) framträder en tydlig skillnad: två av de tre kategorierna av pendlingskommuner har visserligen en hög andel boende i flerbostadshus, men den är väsentligt lägre jämfört med pendlingskommun nära storstad.

I utanförskapsområden i lågpendlingskommuner nära större stad och i mindre tätorter ligger andelen boende i flerbostadshus kring 80 procent. Samtidigt återspeglas detta mönster tydligt i upplåtelseformerna: över 30 procent av de boende i utanförskapsområden i landsbygdskommuner bor i egen villa, och något över 20 procent gör det i pendlingskommuner nära mindre tätort.

Figur 8: Andel personer per hustyp i de 180 utanförskapsområdena, grupperat efter kommungrupp, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Det är också en mycket kraftig dominans av flerbostadshus i utanförskapsområdena i samtliga kommungrupper: i pendlingskommun nära större storstad bor nästan 90 procent av invånarna i flerbostadshus, och andelen är nästan lika hög – 86 respektive 88 procent – i större städer och storstäder. Som lägst är andelen i landsbygdskommuner, där bor 63 procent av de boende i utanförskapsområden i flerbostadshus. Omvänt är andelen som bor i småhus mycket låg i utanförskapsområden i storstäder

och större städer – sju respektive tio procent – medan den är som högst i landsbygdskommuner med 31 procent.

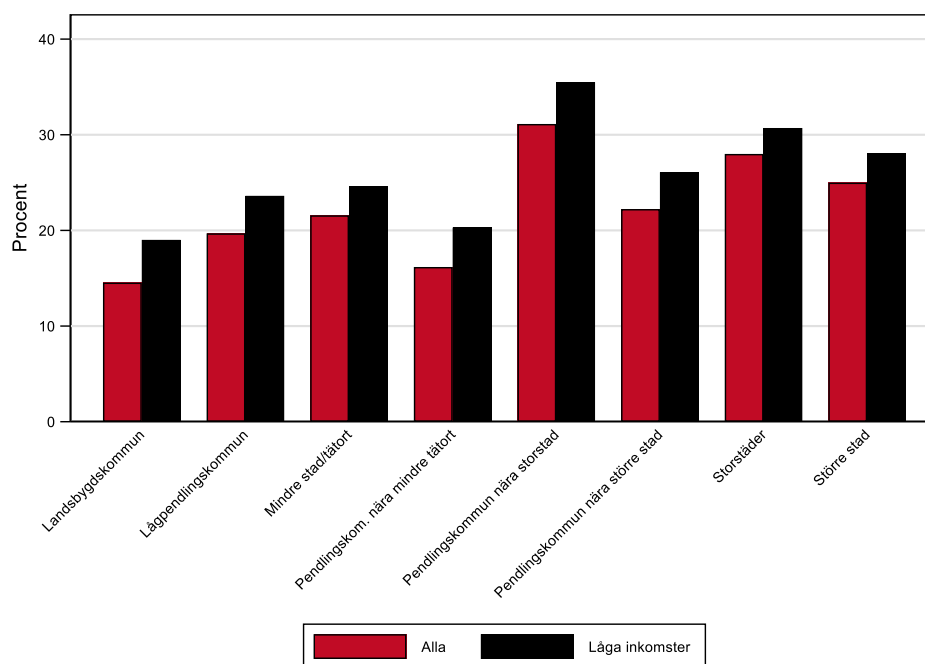
2.3.3 Trångboddhet

Att bo trångt är ofta ett tecken på ekonomisk begränsning – men också på strukturella hinder som påverkar människors livsvillkor. Trångboddhet hänger nära samman med låg inkomst, stora hushåll och svårigheter att ta sig vidare på bostadsmarknaden. För barn och unga kan trångboddhet innebära sämre studiero, ökad stress och mindre eget utrymme.

2.3.3.1 Andel trångbodda hushåll

Som redan redovisats är en fjärdedel av alla hushåll i de 180 utanförskapsområdena trångbodda, jämfört med bara sju procent i övriga områden. Som diagrammet i figur 9 visar är trångboddhet kopplat till låg inkomst, vilket framgår av att den svarta stapeln som indikerar låga inkomster är högre i samtliga kommungrupper än stapeln för låga inkomster för hela befolkningen (röda staplar). Trångboddheten varierar dock beroende på vilken kommungrupp utanförskapsområdet tillhör. Pendlingskommuner nära storstad har den högsta andelen trångbodda hushåll – omkring 31 procent totalt och cirka 36 procent bland hushåll med låg inkomst, vilket är särskilt intressant då samma områden tidigare visat en högre andel bostadsrätter än andra kommungrupper.

Figur 9: Andel trångbodda hushåll i de 180 utanförskapsområdena, 2023, uppdelat efter kommungrupp och låg inkomst.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

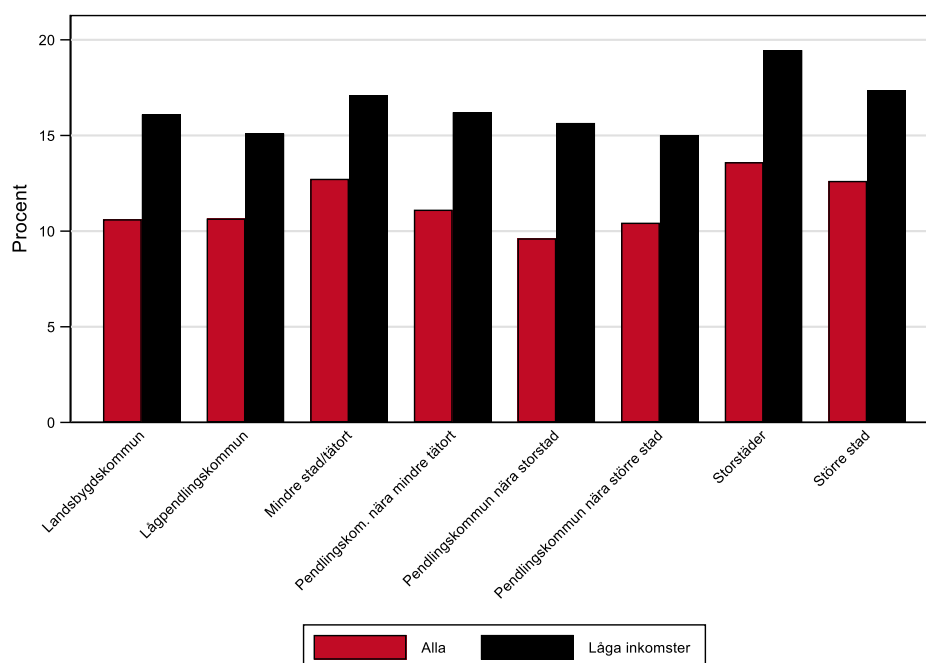
I genomsnitt är andelen trångbodda hushåll med låg inkomst 29 procent i utanförskapsområden. Lägst andel trångbodda hushåll återfinns i landsbygds kommunernas utanförskapsområden, där endast 15 procent av alla hushåll är trångbodda, och 19 procent bland hushåll med låga inkomster. En iakttagelse är att skillnaden i trångboddhet mellan hushåll med låg inkomst och totalbefolkningen är relativt liten i storstäder och större städer. Det kan vara en indikation på att även hushåll med något högre inkomster bor trångt i dessa områden. En möjlig förklaring är att hushållen är stora samtidigt som utbudet av större lägenheter är begränsat. Det finns även en frivilligt vald trångboddhet, där hushåll föredrar att bo trångt men i det område de vill bo, än i en större bostad i ett kanske mindre attraktivt område. Den höga trångboddheten i storstäder, större städer och pendlingskommuner nära storstad hänger också samman med att hushållen ofta har fler barn, att det finns en hög andel hyresrätter i små lägenheter och att det är svårt att byta upp sig på bostadsmarknaden.

2.3.4 Andel hushåll med ansträngd boendekonomi

Genom att fokusera på hushåll med små ekonomiska marginaler synliggörs trångboddhetens roll som en förstärkare av utanförskap. Diagrammet i figur 10 beskriver hushållens möjlighet att betala för boende och egen konsumtion, här beräknat utifrån hushållets möjlighet att med egen inkomst klara att betala en genomsnittlig hyra på orten, riksnormen samt ytterligare utgifter som till exempel hushållsel och hemförsäkring. I samtliga kommungrupper är andelen hushåll med ansträngd boendekonomi betydligt högre bland hushåll med låga inkomster än bland hushållen i genomsnitt. Ju lägre inkomster, desto högre andel hushåll som inte får ekonomin att gå ihop efter att hyran eller boendekostnaden är betald.

Utanförskapsområden i storstäder och större städer har högst andel hushåll med ansträngd boendekonomi – både bland samtliga hushåll och bland hushåll med låga inkomster. I storstäder ligger andelen bland låginkomsthushåll på 17 procent, medan andelen bland alla hushåll uppgår till 14 procent. Pendlingskommuner nära storstad har en lägre total andel, men även där är andelen bland låginkomsthushåll över 15 procent. I kommungrupper som landsbygds kommuner ligger andelen hushåll med ansträngd boendekonomi på något över tio procent totalt sett. När man ser enbart till hushåll med låga inkomster ökar andelen till runt 15 procent eller högre.

Figur 10: Andel hushåll med ansträngd boendeekonomi i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

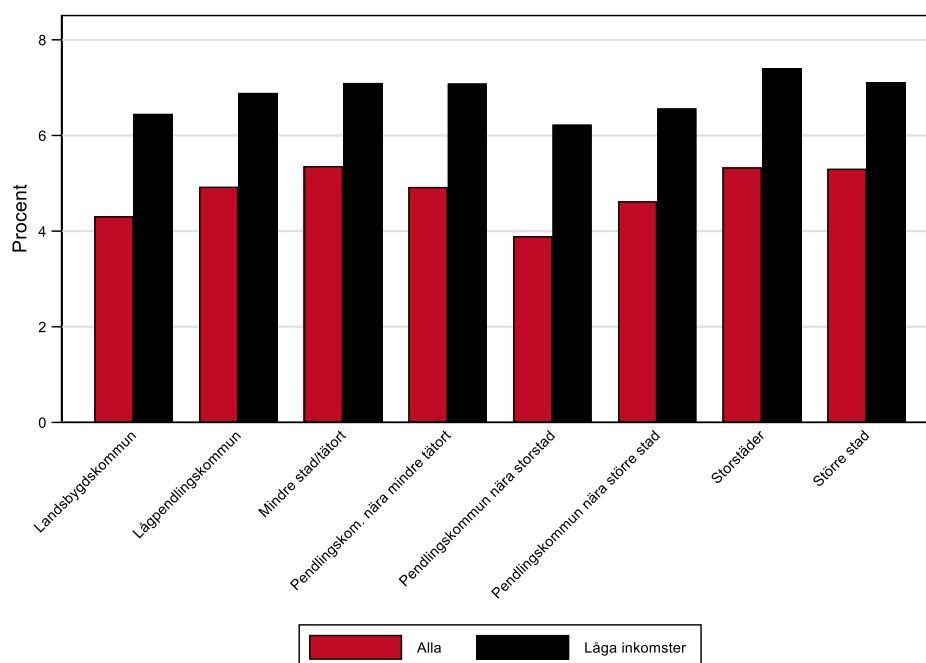
2.3.4.1 Andel trångbodda hushåll med ansträngd boendeekonomi

När hushåll både är trångbodda och har ansträngd boendeekonomi förstärks utanförskapet. Detta påverkar vardagslivet och ökar risken för psykisk ohälsa, skolsvårigheter och konflikter i hemmet. Att anlägga detta perspektiv är därför centralt i en rapport om utanförskap, eftersom det synliggör hur ojämlika livsvillkor tar sig konkreta uttryck i boendet.

Diagrammet i figur 11 visar andelen hushåll i utanförskapsområden som både är trångbodda och har ansträngd boendeekonomi. Det handlar alltså om hushåll som har för lite bostadsutrymme och samtidigt små ekonomiska marginaler efter att boendekostnaden är betald. De röda staplarna visar andelen hushåll med ansträngd boendeekonomi som också är trångbodda i respektive kommungrupp, medan de svarta staplarna visar motsvarande andel bland hushåll med låga inkomster.

Som framgår är andelen trångbodda hushåll med ansträngd boendeekonomi genomgående högre bland hushåll med låga inkomster. I samtliga kommungrupper ligger den svarta stapeln klart över den röda. Andelen bland låginkomsthushåll varierar mellan sex procent i pendlingskommuner nära storstad till nästan åtta procent i storstäderna. Även i större städer, mindre städer och tätorter ligger andelen bland låginkomsthushåll på eller över sju procent.

Figur 11: Andel trångbodda hushåll med ansträngd boendeekonomi i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

2.3.5 Utbildning

2.3.5.1 Utbildningsnivå

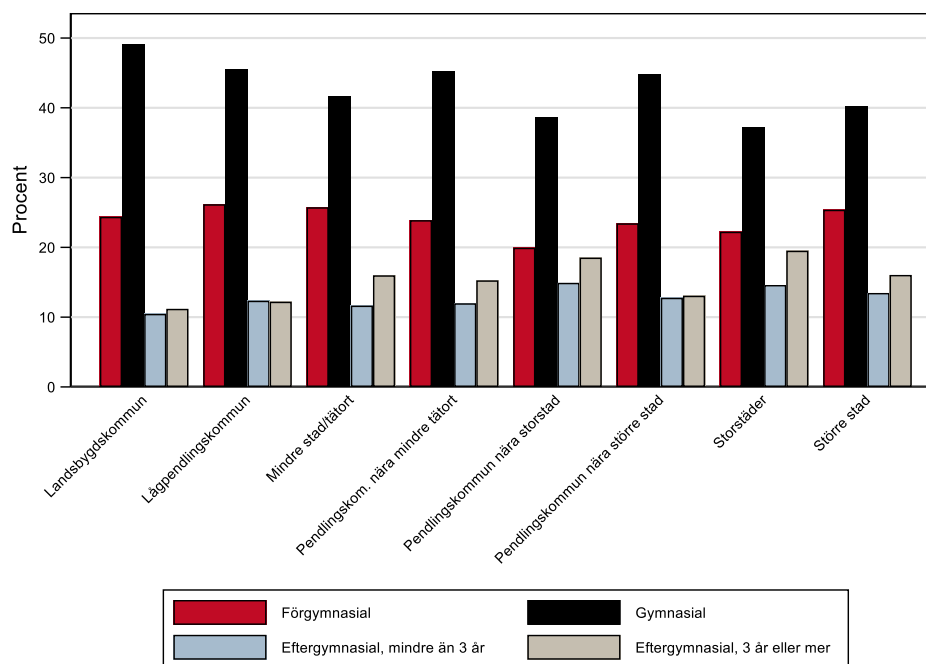
När det gäller utbildningsnivå sticker landsbygdskommunerna ut. Som den svarta stapeln i figur 12 visar har närmare hälften av de boende i dessa utanförskapsområden gymnasieutbildning. Samtidigt har denna kommungrupp lägst andel personer med eftergymnasial utbildning. Andelen personer med enbart förgymnasial utbildning ligger dock på samma nivå i landsbygdskommunerna som i de flesta andra kommungrupper, runt 25 procent. I storstäder, större städer och pendlingskommuner nära storstad är andelen gymnasieutbildade klart lägre, under 40 procent.

Mindre stad eller tätort är tillsammans med kommungruppen lågpendlingskommuner nära större stad den kommungrupp som har högst andel personer med enbart förgymnasial utbildning, 26 procent. Samtidigt har denna kommungrupp en relativt låg andel invånare med gymnasial utbildning, 42 procent, och andel invånare med eftergymnasial utbildning (tre år eller mer), tolv procent.

Högst utbildningsnivå finner man i pendlingskommuner nära storstad, som har den högsta andelen invånare med eftergymnasial utbildning (tre år eller mer) och den lägsta andelen med enbart förgymnasial utbildning. Även storstäderna har en hög andel högskoleutbildade (tre år eller mer) och relativt låg andel lågutbildade invånare. Sammanfattningsvis är det i

utanförskapsområden i pendlingskommuner nära storstad och i storstäder som den samlade utbildningsnivån är högst. De utanförskapsområden som har den sammantaget lägsta utbildningsnivån återfinns i landsbygdskommuner och mindre städer.

Figur 12: Andel personer per utbildningsnivå bland befolkningen 25–64 år i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

2.3.5.2 Behörighet till gymnasieskolans yrkesprogram

Att vara behörig till gymnasieskolan är ett grundläggande villkor för att unga ska kunna utbilda sig vidare och etablera sig i arbetslivet. För den som saknar den behörigheten stängs dörren till gymnasiet redan vid övergången från grundskolan – vilket i praktiken innebär en ökad risk för studieavbrott, arbetslöshet och långvarigt utanförskap. I synnerhet i utanförskapsområden är låg gymnasiebehörighet en stark indikator på ojämlika uppväxtvillkor och bristande framtidsmöjligheter.

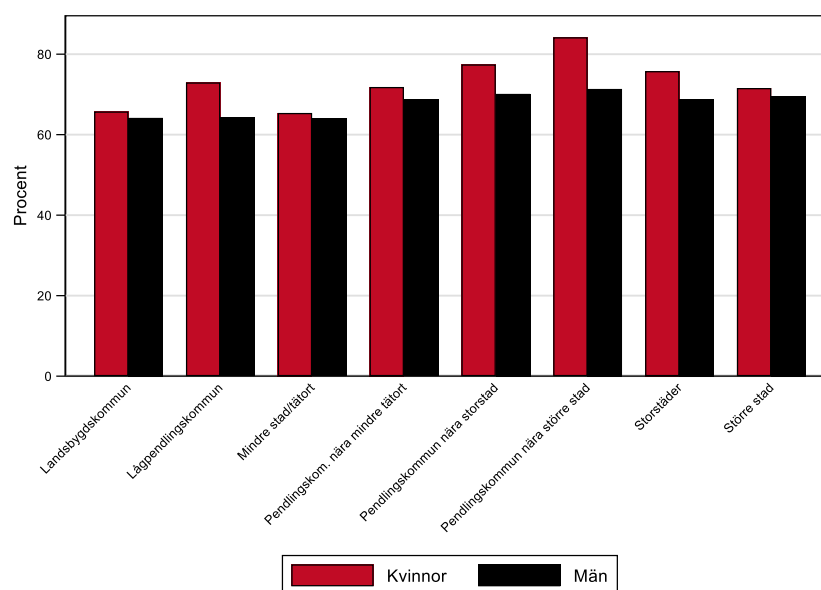
Av diagrammet i figur 13 framgår att den högsta andelen behöriga återfinns bland flickor i pendlingskommuner nära större stad, där över 85 procent är behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram. I samma kommungrupp ligger andelen behöriga pojkar på cirka 75 procent, vilket innebär en könsskillnad på ungefär 10 procentenheter. Den här skillnaden mellan flickor och pojkar återkommer i samtliga kommungrupper: flickor har genomgående högre behörighet än pojkar – ofta med skillnader på mellan fem och tio procentenheter.

Lägst andel behöriga återfinns bland pojkar i landsbygds- och lågpendlingskommuner, där andelen ligger strax över 60 procent. Även bland flickorna i dessa kommungrupper är nivåerna lägre, men fortfarande något högre än pojkarnas – cirka 65–68 procent. Det tydligaste mönstret är alltså att:

- Flickor har högre behörighet än pojkar i samtliga kommungrupper.
- Pendlingskommuner nära större stad har högst behörighet för båda könen.
- Landsbygdskommuner och lågpendlingskommuner har lägst behörighet totalt sett, särskilt bland pojkar.

Skillnaderna visar på både könsmonster i skolresultat och geografiska skillnader, vilket är särskilt relevant i en rapport om utanförskap, då låg gymnasiebehörighet är en stark riskfaktor för framtida utanförskap.

Figur 13: Diagrammet visar andelen behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram, fördelat på kön, i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

Källa: Skolverket, Boverkets bearbetning.

2.3.5.3 Andel som slutfört gymnasieskolan inom 3–5 år

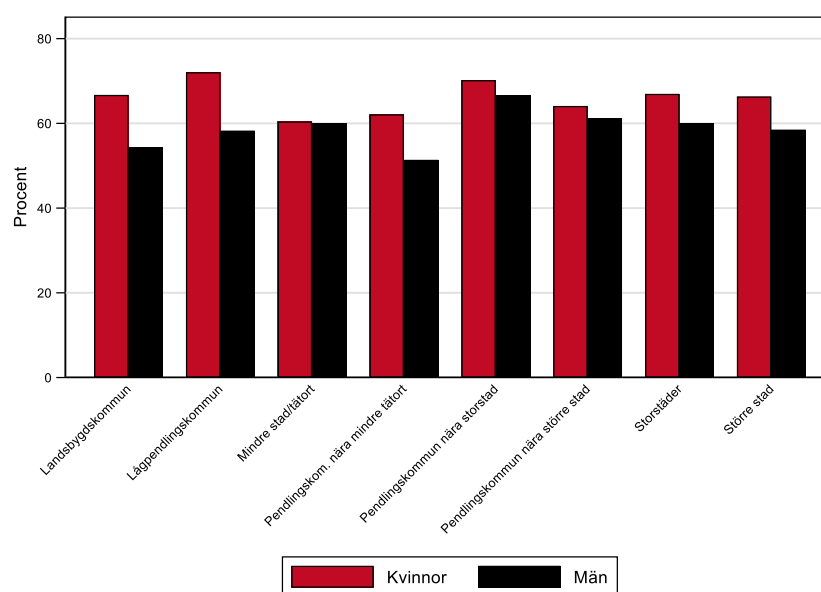
Som vi konstaterat är gymnasiestudier och att slutföra gymnasieskolan avgörande för ungas möjligheter till arbete, högre studier och självförsörjning. Det är ett viktigt mått på livschanser, ojämlikhet och risken för att unga fastnar i ett långvarigt utanförskap.

Det övergripande mönstret är tydligt: det är fler flickor än pojkar som slutför gymnasieskolan inom rimlig tid i samtliga kommungrupper. Den

röda stapeln (kvinnor) i figur 14 är som högst i lågpendlingskommuner, där 71 procent av kvinnorna har slutfört gymnasiet inom 3–5 år. Lägst andel kvinnor som fullföljer gymnasiet finns i mindre städer och tätorter, där andelen ligger runt 60 procent.

För pojkar är andelen som slutför gymnasiet inom 3–5 år genomgående lägre. Högst andel pojkar finns i pendlingskommuner nära storstad, där 68 procent har fullföljt gymnasiet inom rimlig tid – men även där har flickorna ett bättre resultat. I flera kommungrupper är skillnaden mellan könen 7–10 procentenheter i kvinnornas favör.

Figur 14: Andel unga som slutfört gymnasieskolan inom 3–5 år i de 180 utanförskapsområdena, grupperat efter kommungrupp, 2021.

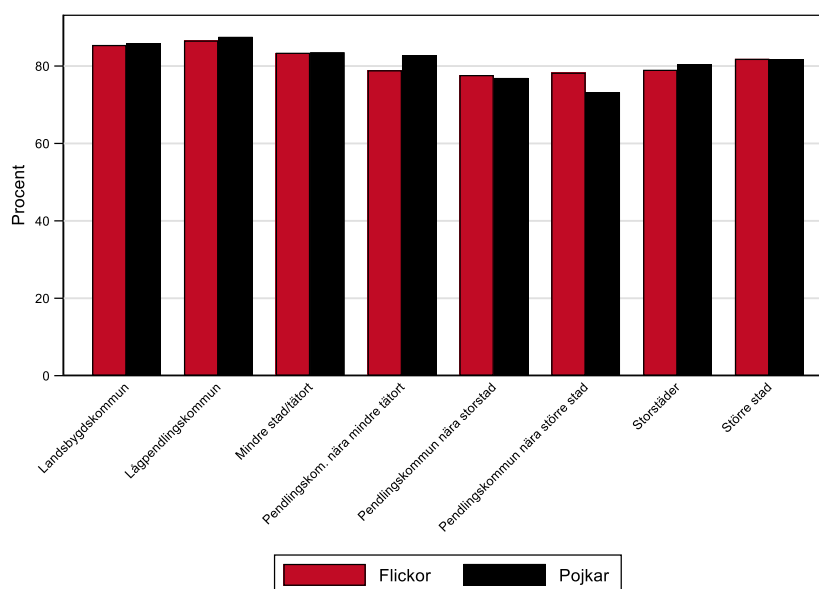
Källa: Skolverket, Boverkets bearbetning.

2.3.5.4 Inskrivna på förskola

Andelen barn som är inskrivna i förskolan kan indikera om hushållen i ett område är förankrade i det svenska välfärdssystemet. Förskolan spelar en särskilt viktig roll för barn med utländsk bakgrund, inte minst för att främja inlärning av det svenska språket. Utöver tidig kontakt med språket ökar deltagandet i förskolans verksamhet även sannolikheten för att barn får en tidig förståelse för samhällets regler, normer och koder – vilket är centralt för integrationen. Inskrivning i förskola hänger ofta samman med att föräldrar är yrkesverksamma, studerar eller på andra sätt deltar i samhällslivet. Låg inskrivning kan därmed indikera både socialt utanförskap och svag arbetsmarknadsanknytning bland vuxna i området. Det kan också tyda på bristande integration i informationssamhället eller i det formella systemet.

Som figur 15 visar är en stor majoritet av barn i förskoleålder i utanförskapsområdena inskrivna i förskolan, oavsett kommungrupp, med andelar mellan 85 och 95 procent. Könsskillnader mellan flickor (röda staplar) och pojkar (svarta staplar) är generellt små, men i vissa kommungrupper – exempelvis pendlingskommuner nära större stad – är andelen inskrivna pojkar något lägre. Utanförskapsområden i kommungrupper som pendlingskommun nära storstad och pendlingskommun nära större stad har något lägre andelar inskrivna barn jämfört med övriga kommungrupper, oavsett kön. Högst inskrivning återfinns i utanförskapsområden i kommungrupper som landsbygdskommuner och lågpendlingskommuner nära större stad. Dessa områden har de högsta andelarna inskrivna barn, både bland flickor och pojkar.

Figur 15: Andel barn (1–5 år) inskrivna på förskolan, fördelat på kön, i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

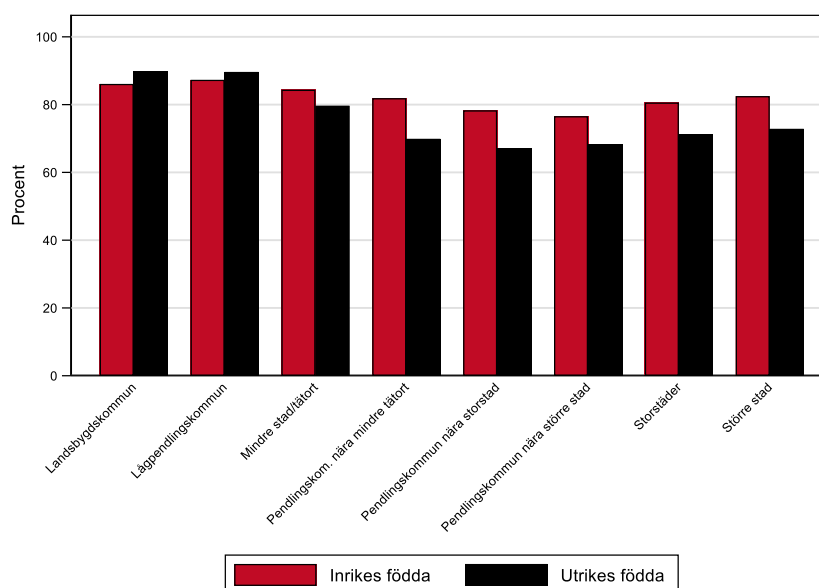
Källa: Skolverket, Boverkets bearbetning.

Vi kan också se att det är en lägre andel utrikes födda barn som går i förskola, jämfört med barn födda i Sverige. Undantagen är landsbygdskommuner, lågpendlingskommuner nära större stad och mindre stad/tätort, där skillnaderna mellan grupperna är små och där de allra flesta barn är inskrivna i förskolan – närmare 90 procent för utrikes födda barn, och något lägre men ändå högt för inrikes födda. I utanförskapsområden i övriga kommungrupper är andelen inskrivna barn med utrikes bakgrund konsekvent lägre.

Jämförelsen mellan inrikes och utrikes födda är emellertid ett grovt mått på integration, eftersom gruppen utrikes födda i den här redovisningen

omfattar alla barn som har migrerat till Sverige, oavsett ursprungsregion. På samma sätt ingår barn med utländsk bakgrund i gruppen inrikes födda. Som framgår i SCB:s och Boverkets fördjupade analys av utanförskap är percentilplaceringarna mycket låga för problemvariabeln skola (där andelen inskrivna i förskolan ingår) i de 180 utanförskapsområdena. Det tyder sannolikt på att andelen inskrivna barn med icke-västlig bakgrund är väsentligt lägre i jämförelse med barn födda i Sverige än vad som framgår av detta diagram.

Figur 16: Andel barn (1–5 år) inskrivna på förskolan, fördelat på inrikes/utrikes födda, i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

Källa: Skolverket, Boverkets bearbetning.

2.3.6 Arbetsmarknad

2.3.6.1 Andel självförsörjande

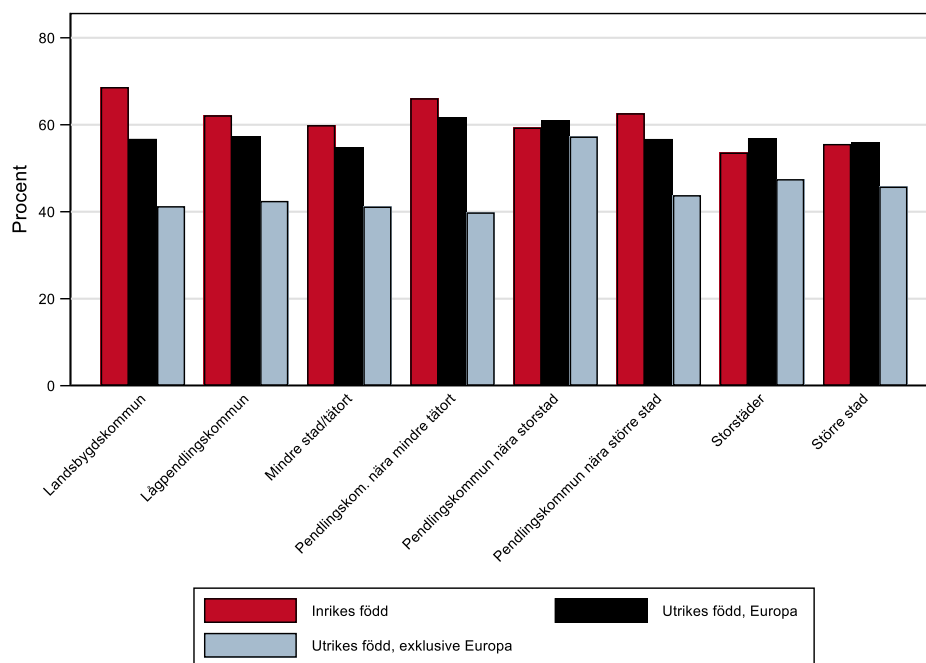
Självförsörjning innebär att en individ har tillräckligt hög egen inkomst från arbete för att kunna försörja sig själv, utan behov av ekonomiskt stöd från samhället. Det är inte detsamma som att vara sysselsatt eller att inte vara arbetslös, eftersom man kan ha ett arbete men ha en så låg inkomst att man inte klarar av att försörja sig på den. I Eklund och Larsson (2023) används en definition där en individ räknas som självförsörjande om han eller hon haft en löneinkomst om minst fyra prisbasbelopp, vilket år 2022 motsvarade en årlig bruttoinkomst på 193 200 kronor. SCB använder en annan definition, där gränsen satts till tre inkomstbasbelopp, eller en bruttoinkomst på 213 000 kronor för år 2022. År 2023 uppgick inkomstbas-

beloppet till 74 300 kronor och gränsen för självförsörjning låg därmed på 222 900 kronor.¹⁹

2.3.6.2 Efter födelseregion

Figur 17 visar andel självförsörjande personer i utanförskapsområden, uppdelat efter kommungrupp och födelseregion. Ett genomgående mönster är att inrikes födda har högre självförsörjningsgrad än utrikes födda – särskilt jämfört med personer födda utanför Europa, som konsekvent uppvisar lägst nivåer oavsett kommungrupp. Högst självförsörjningsgrad har de boende i utanförskapsområden i landsbygdskommuner. Näst högst är den bland inrikes födda som bor i utanförskapsområden i pendlingskommuner nära mindre tätorter.

Figur 17: Andel självförsörjande personer (20–65 år), fördelat på födelseregion, i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Utrikes födda utanför Europa har den lägsta andelen självförsörjande i utanförskapsområden i alla kommungrupper. På nationell nivå ligger den på 54 procent bland utomeuropeiska invandrare, vilket är den grupp det framför allt handlar om. Självförsörjningsgraden i den här gruppen ligger klart under 54 procent, och i vissa kommungrupper är den så låg som kring 40 procent. Eftersom självförsörjningsgraden för utomeuropeiska

¹⁹ För mer information om SCB:s definition, se SCB:s webbplats: [Självförsörjning](#). Inkomstbasbeloppet för år 2025 har fastställts till 80 600 kronor. Se mer information på Skatteverkets webbplats: [Belopp och procent inkomstår 2025](#).

invandrare ligger så långt under det nationella genomsnittet sticker flera av kommungrupperna ut i statistiken. Detta gäller särskilt utanförskapsområden i följande fyra kommungrupper: landsbygdskommuner, lågpendlingskommuner, mindre stad eller tätort samt pendlingskommuner nära mindre tätort.

I storstäder och större städer ligger självförsörjningen visserligen betydligt lägre än riksgenomsnittet, men den procentuella skillnaden mellan inrikes födda och utrikes födda utanför Europa är mindre. Minst är skillnaden i storstäderna, där utrikes födda från Europa har en något högre självförsörjningsgrad än inrikes födda, kanske för att det i dessa utanförskapsområden ingår många med utomeuropeisk bakgrund i gruppen inrikes födda.

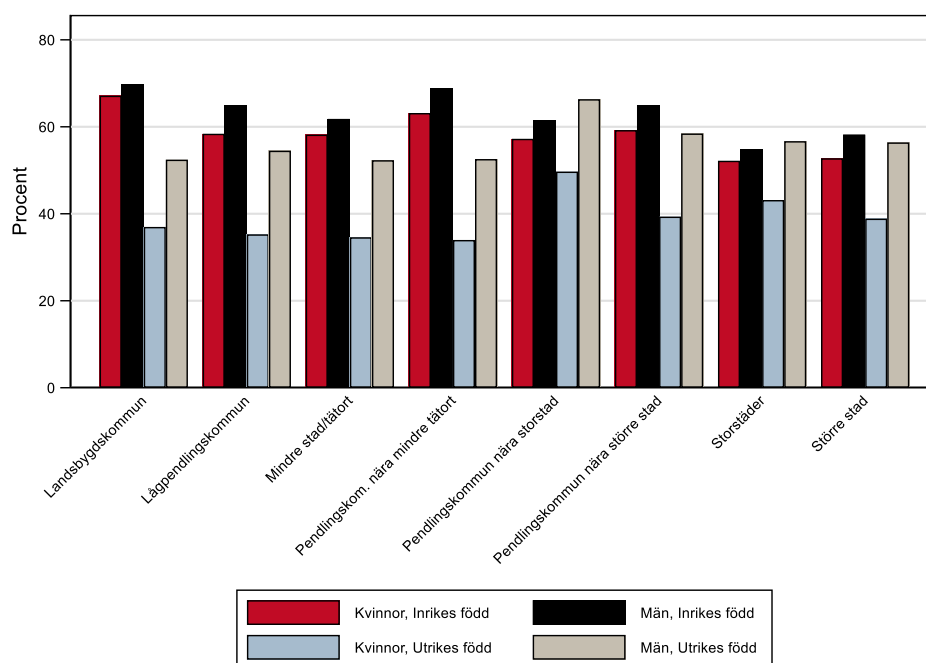
Sammantaget visar statistiken att graden av självförsörjning i utanförskapsområden påverkas både av födelseregion och av kommungruppens strukturella förutsättningar. I vissa kommuntyper sammanfaller låg självförsörjning tydligt med utomeuropeisk bakgrund, men skillnaderna mellan inrikes och utrikes födda är ofta förhållandevis små. I storstäderna har exempelvis utrikes födda från Europa till och med något högre självförsörjningsgrad än inrikes födda. I andra kommungrupper – särskilt landsbygdskommuner, mindre städer och lågpendlingskommuner – är självförsörjningsgraden för utrikes födda utanför Europa betydligt lägre än det nationella genomsnittet på 54 procent, vilket gör att dessa områden sticker ut i statistiken. Här är det just den låga andelen självförsörjande bland utrikes födda som bidrar mest till den samlade nivån av ekonomiskt utanförskap i utanförskapsområdena. I pendlingskommuner nära större och mindre tätorter är självförsörjningen är högre för alla grupper och skillnaderna mellan födelseregionerna mindre tydliga.

2.3.6.3 Efter kön och födelseregion (inrikes födda och utrikes födda exklusive Europa)

När kön och födelseregion kombineras i analysen av självförsörjning i utanförskapsområden framträder ett tydligt mönster: utrikes födda kvinnor från länder utanför Europa har lägst självförsörjningsgrad i samtliga kommungrupper. I flera fall ligger deras nivåer under 30 procent, och särskilt lågt i storstäder, större städer och lågpendlingskommuner.

Samtidigt är det utrikes födda män från Europa och män födda utanför Europa som har de högsta självförsörjningsnivåerna inom den utrikes födda gruppen, ibland på nivåer jämförbara med eller till och med högre än kvinnorna i samma kommuntyp som är födda i Europa. Skillnaderna inom könsgrupperna är därmed stora, och det framgår att både kön och födelseregion samverkar när det gäller självförsörjning.

Figur 18: Andel självförsörjande personer (20–65 år), fördelat på kön och födelse-region, i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

I flera kommungrupper – exempelvis pendlingskommuner nära storstad och pendlingskommuner nära större stad – är självförsörjningen relativt hög även bland utrikes födda män, medan de utrikes födda kvinnorna, särskilt de från länder utanför Europa, fortsatt ligger på betydligt lägre nivåer. Vid en jämförelse av avvikelser från den nationella genomsnittsnivån på 54 procent självförsörjande för gruppen utrikes födda utanför Europa och aktuella siffror i kommungrupperna framgår att största negativa avvikelser för kvinnor finns i:

- Storstäder (–24 %)
- Mindre städer/tätorter (–22 %)
- Lågpendlingskommuner (–21 %)
- Större städer (–20 %)

Medan män födda utanför Europa generellt ligger närmare eller något över riksgenomsnittet i:

- Pendlingskommun nära storstad (+6 %)
- Pendlingskommun nära större stad (+4 %)

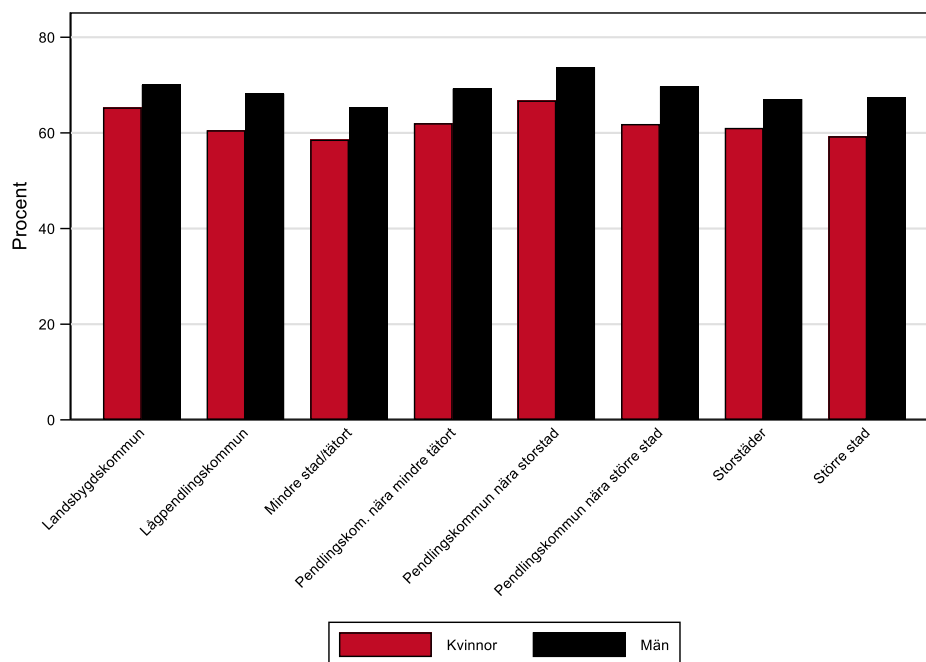
För att sammanfatta så ligger självförsörjningsgraden för utrikes födda kvinnor från länder utanför Europa hela 20–24 procentenheter under det nationella genomsnittet på 54 procent i flera kommungrupper och då

särskilt storstäder, mindre städer, lågpendlingskommuner och större städer. Motsvarande siffror för män i samma grupp är generellt högre och varierar mer mellan kommuntyper, där vissa pendlingskommuner sticker ut med nivåer över eller i linje med rikssnittet. Det här pekar på att kvinnor från länder utanför Europa konsekvent har den svagaste positionen, och det i nästan alla utanförskapsområden, oavsett kommungrupp.

2.3.6.4 Andel sysselsatta

Variabeln andel sysselsatta mäter andelen av befolkningen (ofta 20–64 år) som under en viss mätperiod har utfört minst en timmes arbete som anställd eller egenföretagare. Som sysselsatta räknas även personer i arbetsmarknadspolitiska program med aktivitetsstöd samt timanställda, studenter som jobbat några timmar extra och deltidsarbetande. Måttet fångar alltså inte ekonomisk självständighet eller självförsörjning, utan registrerar alla som arbetat minst en timme, oavsett inkomst eller omfattning. Det betyder att även personer med mycket begränsad anknytning till arbetsmarknaden räknas som sysselsatta.

Figur 19: Andel sysselsatta personer (15–74 år), fördelat på kön, i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Som tidigare redovisats uppgår andelen sysselsatta kvinnor i utanförskapsområden till 61 procent. Detta kan jämföras med 79 procent i övriga områden. Motsvarande siffror för män är 68 procent i utanförskapsområden och 81 procent i övriga områden. Diagrammet i figur 19 visar

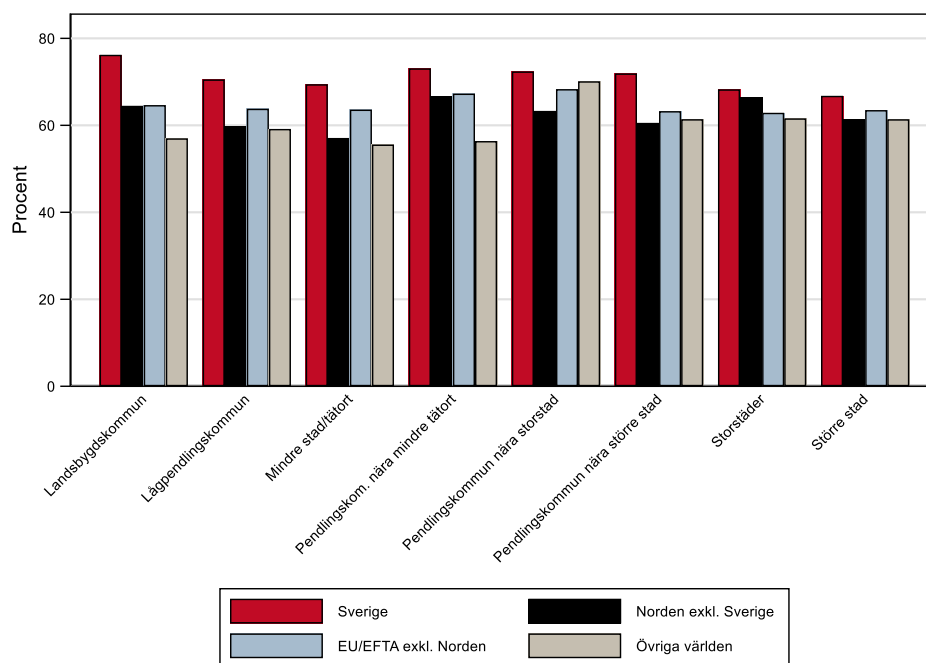
andelen sysselsatta kvinnor respektive män, fördelat efter kommungrupper. Det är tydligt att män har en genomgående högre sysselsättningsgrad än kvinnor i samtliga kommungrupper. Skillnaderna är särskilt uttalade i landsbygdskommuner, lågpendlingskommuner och mindre städer. Det är dock oklart i vilken utsträckning denna sysselsättning motsvarar varaktig och tillräcklig självförsörjning. Statiken över andel sysselsatta bör därför tolkas med försiktighet.

Eftersom det räcker med en timmes arbete för att räknas som sysselsatt finns det en risk att graden av utanförskap underskattas, särskilt i grupper där deltidsarbete, tillfälliga jobb eller arbetsmarknadsinsatser är vanliga, som exempelvis är fallet bland utrikes födda kvinnor. Sammanfattningsvis framstår utanförskapsområdena i pendlingskommuner nära storstad som de områden där sysselsättningen ligger närmast genomsnittet i områden utan utanförskap – både totalt och för respektive kön.

2.3.6.5 Andel sysselsatta efter födelseregion

Figur 20 visar sysselsättningsgraden i utanförskapsområden efter födelseregion och kommungrupp. Som framgår av diagrammet finns det tydliga skillnader mellan inrikes födda (röda staplar) och personer födda i övriga världen (grå staplar).

Figur 20: Andel sysselsatta personer, fördelat på födelseregion, i de 180 utanförskapsområdena 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Personer födda i Sverige har genomgående den högsta sysselsättningsgraden i alla kommungrupper. Omvänt har de som är födda i övriga världen konsekvent lägst andel sysselsatta. Bland inrikes födda varierar sysselsättningen från 80 procent i landsbygdskommuner till som lägst 69 procent i storstäder och större städer. Personer födda i övriga världen – det vill säga från icke-västliga länder – har i flera kommungrupper en sysselsättningsgrad under, eller betydligt under 60 procent. Högst är sysselsättningen i pendlingskommuner nära storstad, där den uppgår till 70 procent. I och runt storstäder samt i större städer ligger sysselsättningsgraden bland denna grupp på lite drygt 60 procent.

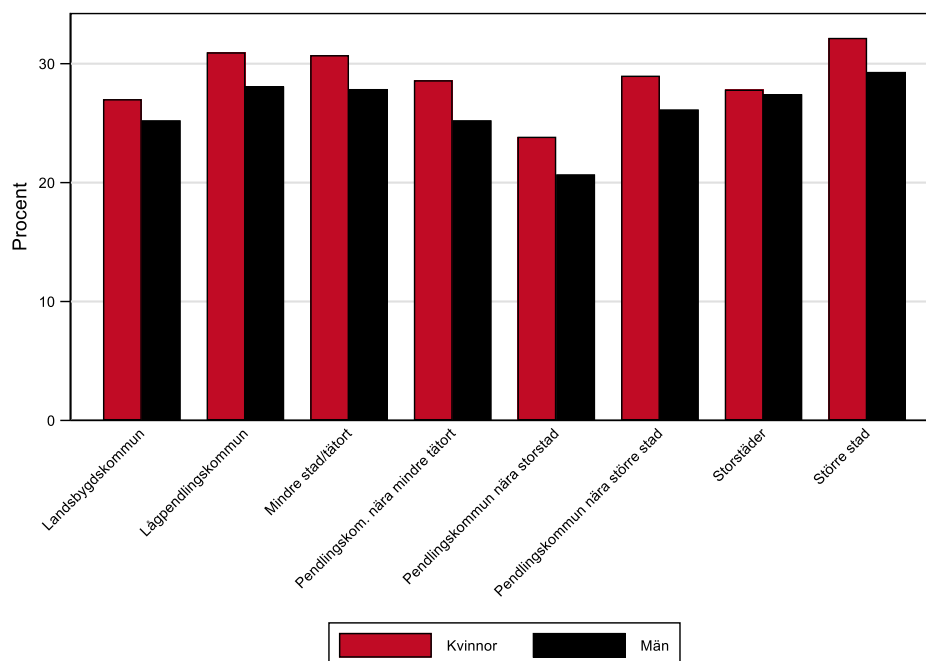
Den enda kommungrupp som uppvisar ett avvikande mönster är just pendlingskommuner nära storstad. Här är sysselsättningen bland personer födda i övriga världen högre än bland svenskfödda i storstäder och större städer. Sysselsättningsgapet mellan svenskfödda och personer födda i övriga världen är också som minst i denna kommungrupp, inte ens en procentenhet. Störst gap återfinns i landsbygdskommunerna och pendlingskommuner nära mindre tätort, där sysselsättningsgraden bland svenskfödda är 22 respektive 27 procentenheter högre än bland personer födda i övriga världen.

2.3.6.6 Andel inskrivna arbetslösa

Variabeln andel inskrivna arbetslösa visar andelen av den registerbase-rade arbetskraften i åldern 16–64 år som är inskrivna som öppet arbetslösa eller deltagare i program med aktivitetsstöd hos Arbetsförmedlingen. Ett observandum är att detta inte är ett direkt mått på faktisk arbetslöshet. Det är indikator på arbetsmarknadsanknytning som dock inkluderar personer i arbetsmarknadsåtgärder, inte bara de helt utan arbete.

Den strukturella ojämlikheten mellan könen vad gäller inskrivna arbetslösa är tydlig. Som redan nämnts visar statistiken över inskrivna arbetslösa i de 180 utanförskapsområdena att i genomsnitt är 29 procent av kvinnorna och 27 procent av männen inskrivna som arbetslösa. Detta kan jämföras med endast elva procent av kvinnorna och männen i övriga områden. Figur 21 visar att andelarnas storlek varierar mellan kommungrupperna. Men i inget av utanförskapsområdena är andelen inskrivna män högre än andelen kvinnor. I större städer är andelen inskrivna kvinnor 32 procent. Pendlingskommuner nära storstad uppvisar de lägsta nivåerna för båda könen – för män 21 procent och kvinnor 24 procent. Det är också den kommungrupp som tydligt drar ner genomsnittet för samtliga 180 utanförskapsområden. Sammantaget präglas utanförskapsområden i storstäder och mindre städer av en högre andel inskrivna arbetslösa jämfört med utanförskapsområden i de tre pendlingskommungrupperna intill närliggande större städer eller tätorter.

Figur 21: Andel inskrivna arbetslösa personer (15–74 år), fördelat på kön, i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

2.3.6.7 Andel personer som har ekonomiskt bistånd och/eller varit arbetslösa längre än sex månader

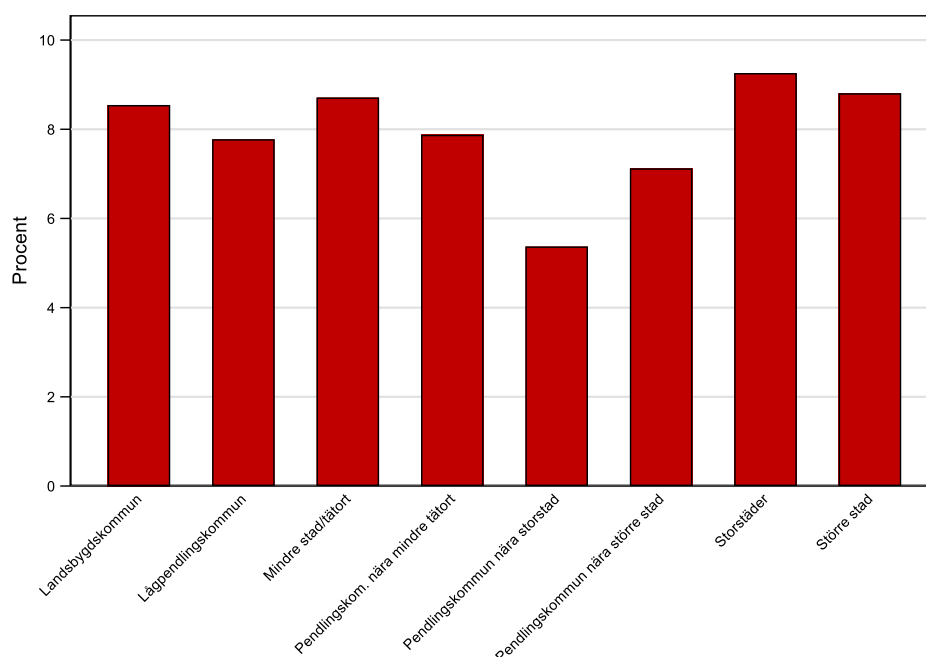
Om en stor andel personer befinner sig i ett långvarigt beroende av bidrag ökar risken för social marginalisering, boendesegregation och bristande integration – där barn växer upp i bostadsområden utan att se sina föräldrar eller andra vuxna gå till arbetet. Därför är det viktigt att särskilt analysera andelen personer som under längre tid står utanför arbetsmarknaden eller är beroende av ekonomiskt bistånd. Denna grupp löper en förhöjd risk att fastna i en situation där möjligheterna till exempelvis långsiktig integration motverkas.

Ekonomiskt bistånd är det yttersta skyddsnätet i det svenska välfärds-systemet. Om många personer försörjs av detta under längre tid innebär det en direkt kostnad för kommunerna och i förlängningen därmed för staten. Av diagrammet framgår att andelen personer som har ekonomiskt bistånd och/eller är långtidsarbetslösa genomgående är hög i nästan samtliga kommungruppers utanförskapsområden. Högst är andelen i storstäder, men till skillnad från många andra variabler är denna andel även hög i landsbygdskommuner och i mindre städer eller tätorter.

I fyra av kommungrupperna överstiger andelen åtta procent av befolkningen, och i något fall – som i storstäderna – ligger den runt nio procent. En så hög andel av den arbetsföra befolkningen (20–64 år) som lever på ekonomiskt bistånd och/eller är långtidsarbetslösa kan bedömas som ett

allvarligt strukturellt problem för välfärdsstaten. Det tyder på att många av de boende i dessa områden inte är integrerade på arbetsmarknaden – något som inte är förenligt med välfärdsmodellens grundidé: att arbetsföra personer försörjer sig själva genom arbete och bidrar till den gemensamma välfärden. Den intressanta avvikelser är den relativt låga andelen ekonomiskt utsatta med avseende på denna variabel i utanförskapsområdena i kommungruppen pendlingskommuner nära storstad.

Figur 22: Andel personer (20–64 år) med ekonomiskt bistånd och/eller som är långtidsarbetslösa i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

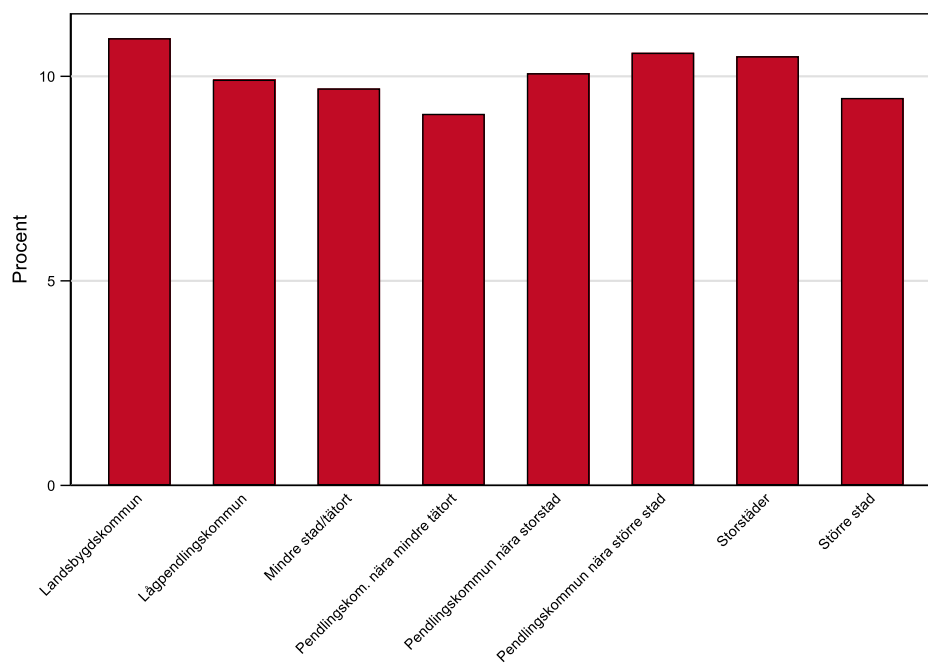
2.3.6.8 Andel som varken förvärvsarbetar eller studerar

Detta mått ger en bild av en grupp personer som står utanför både arbetsmarknad och utbildningssystem. Figur 23 visar att en betydande andel unga i utanförskapsområden riskerar att hamna i långvarig inaktivitet – något som kan få långtgående konsekvenser för deras framtida arbetsliv, inkomster, sociala inkludering och i vissa fall även öka risken för rekrytering till kriminella gäng. Att identifiera denna grupp och motverka deras utanförskap är därför centralt för både social och ekonomisk hållbarhet, liksom för trygghets- och brottsförebyggande arbete.

Diagrammet visar att i alla kommungruppers utanförskapsområden är andelen unga som varken arbetar eller studerar relativt hög – mellan cirka nio och tolv procent. Högst andel har utanförskapsområden i landsbygdskommuner, knappt tolv procent. Även i storstäder, mindre stad/tätort och

pendlingskommuner nära större stad ligger andelen unga som varken arbetar eller studerar högt, cirka elva procent. Lägst andel finns i utanförskapsområden i pendlingskommuner nära mindre tätort.

Figur 23: Andel unga (16–24 år) som varken arbetar eller studerar (UVAS) i de 180 utanförskapsområdena, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

2.3.6.9 Andel personer med försörjningsstöd men utan övriga ersättningar

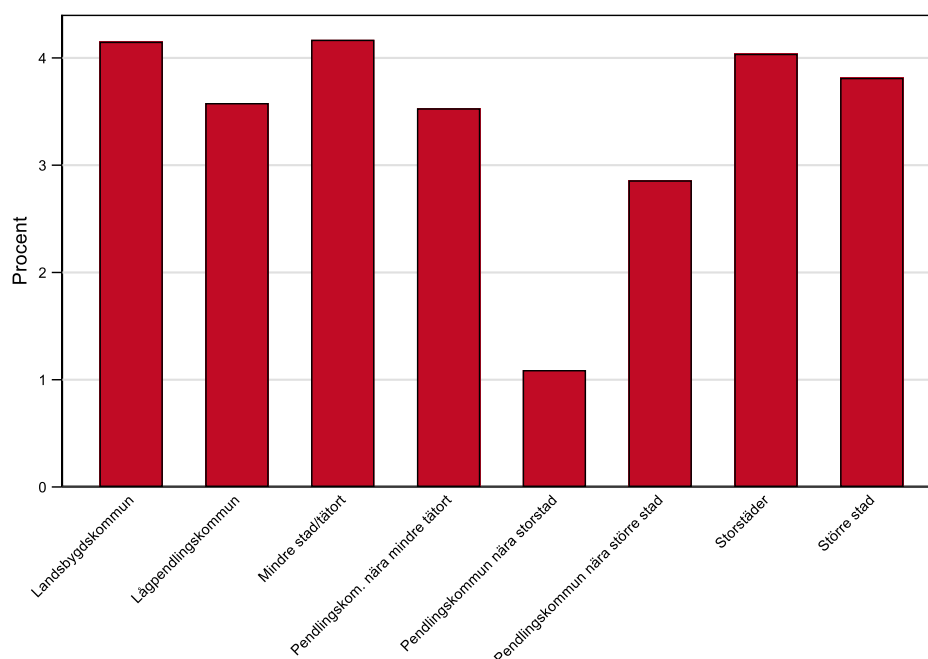
Figur 24 visar andelen personer i utanförskapsområden som har försörjningsstöd utan att samtidigt ha andra ersättningar, såsom a-kassa, sjukpenning, aktivitetsersättning eller pension. Denna variabel skiljer sig från exempelvis arbetslöshetsstatistik eller ekonomiskt bistånd i allmänhet, eftersom den isolerar den grupp som helt saknar andra inkomster. Andelen försörjningsstödstagare utan andra ersättningar utgör därmed ett grovt men tydligt mått på marginalisering och bristande integration i det svenska samhället.

När den andelen är hög – som i landsbygdskommuner och mindre stad/tätort, där den ligger över fyra procent – tyder det på en särskilt utsatt grupp. Det är anmärkningsvärt eftersom dessa områden ofta har lägre total befolkning, men där ändå en relativt hög andel individer uppbär försörjningsstöd utan andra ersättningar.

Utanförskapsområden i pendlingskommuner nära storstad har den lägsta andelen personer som endast har försörjningsstöd – endast 1,1 procent. Det kan tolkas som att fler i dessa områden antingen har viss

arbetsmarknadsanknytning eller får andra ersättningar, såsom a-kassa eller aktivitetsstöd. Det stärker bilden från tidigare analyser att denna kommungrupp utmärker sig genom lägre generell utsatthet. Även pendlingskommuner nära större stad har en jämförelsevis låg andel, 2,9 procent, vilket är lägre än genomsnittet för samtliga kommungrupper och deras utanförskapsområden.

Figur 24: Andel personer (20–64 år) med ekonomiskt bistånd men utan övriga ersättningar i de 180 utanförskapsområdena, grupperat efter kommungrupp, 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

2.3.7 Valdeltagande

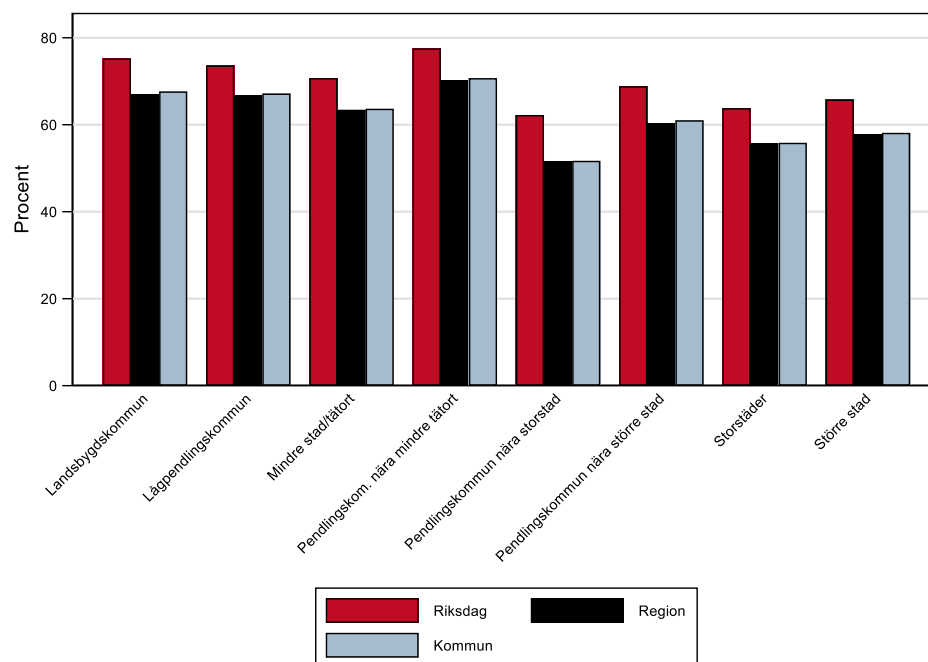
Diagrammet i figur 25 visar valdeltagandet i utanförskapsområden år 2022 i de olika kommungrupperna. Som vi såg i tabell 7 låg det genomsnittliga valdeltagandet i riksdagsvalet i de 180 utanförskapsområdena på i genomsnitt 67 procent, vilket var 20 procentenheter lägre än i alla andra områden. Kommungrupper med lägst valdeltagande i riksdagsvalet är storstäderna, där deltagandet låg på strax över 60 procent. Även större städer och pendlingskommuner nära större stad uppvisar lågt valdeltagande, även där något över 60 procent. Det tyder på att det demokratiska utanförskapet är särskilt utbrett där.

Diagrammet visar att valdeltagandet i kommunalvalet – representerat av den ljusblå stapeln – varierar tydligt mellan kommungrupper i utanförskapsområden. Här var det genomsnittliga valdeltagandet 59 procent,

vilket var hela 24 procentenheter lägre än i övriga områden, där den låg på 82 procent.

Kommungrupper med – relativt andra utanförskapsområden – högt valdeltagande i riksdagsvalet är landsbygdskommuner och pendlingskommuner nära mindre tätort, där valdeltagandet ligger runt 75 procent.

Figur 25: Andel personer som röstat i valet 2022, fördelat på riksdag, region och kommun, i de 180 utanförskapsområdena.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

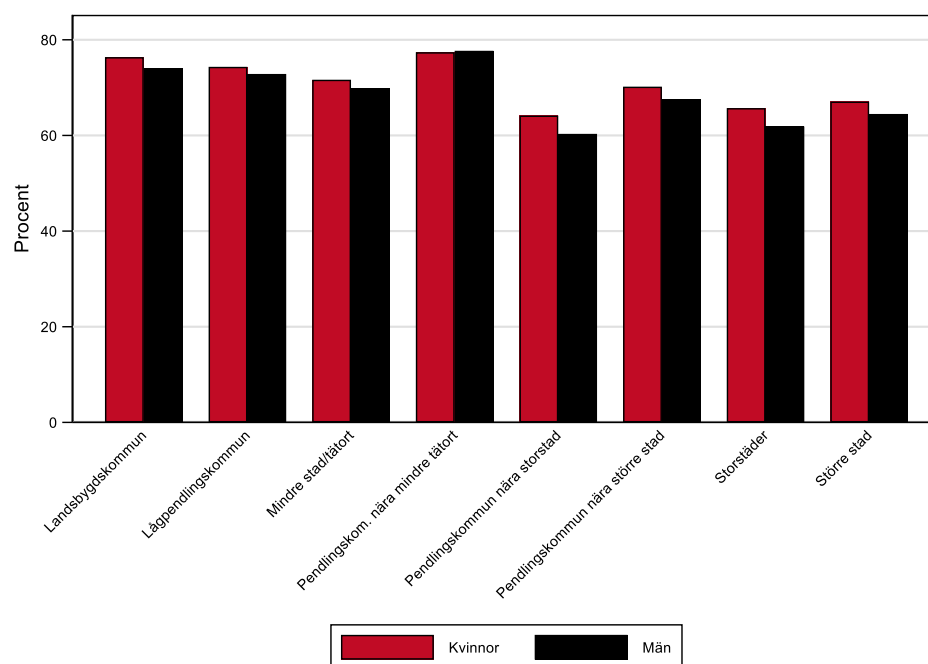
De kommungrupper med lägst valdeltagande i kommunvalet är pendlingskommun nära storstad,orstäder och större städer där valdeltagandet som ligger under 60 procent, som lägst cirka 51 procent i pendlingskommun nära storstad. Kommungrupper med högst valdeltagande i kommunvalet är återigen landsbygdskommuner och pendlingskommuner nära mindre tätort. Här ligger valdeltagandet i utanförskapsområdena på cirka 70 procent i kommunvalet, alltså över genomsnittet för utanförskapsområden.

Vi kan alltså konstatera att valdeltagandet är generellt lägre i utanförskapsområden än riksgenomsnittet och att det varierar tydligt mellan kommungrupper. Men det varierar även mellan könen, vilket framgår av diagrammet i figur 26. Kvinnors valdeltagande är genomgående högre än männens i nästan samtliga kommungrupper. Högst valdeltagande återfinns i utanförskapsområden i kommungruppen pendlingskommuner nära mindre tätort. Det är också den kommungrupp där könsskillnaderna i

valdeltagande är minst. Här röstade 78 procent av alla röstberättigade i riksdagsvalet. I relation till övriga kommungrupper är detta ett av de högsta valdeltagandena i utanförskapsområden. Näst högst valdeltagande återfinns bland kvinnor i landsbygdskommuner nära större stad, där andelen som röstade låg klart på 75 procent, medan männen i samma kommungrupp låg en procentenhet lägre. Lägst valdeltagande finns i pendlingskommuner nära storstad. Här röstade 60 procent av männen och 64 procent av kvinnorna i riksdagsvalet år 2022. Även i storstäder och större städer är valdeltagandet relativt lågt, särskilt bland män.

Att analysera könsskillnader i valdeltagande är viktigt eftersom det kan synliggöra olika former av hinder för delaktighet. Ett lägre valdeltagande bland exempelvis män i vissa kommungruppers utanförskapsområden kan tyda på bristande tillit till samhällsinstitutioner eller en okunskap om hur Sverige fungerar, vilket är en annan form av utanförskap. Genom att synliggöra könsskillnader går det att rikta insatser som stärker den demokratiska delaktigheten hos dem som är i störst behov av stöd.

Figur 26: Andel personer som röstat i riksdagsvalet 2022, fördelat på kön, i de 180 utanförskapsområdena.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Det är värt att notera att kvinnors och mäns valdeltagande tenderar att följa varandra mellan kommungrupper. Trots att kvinnor generellt röstar i något högre utsträckning, påverkas båda könen i hög grad av de lokala socioekonomiska och sociala förutsättningarna i sina utanförskapsområden. När valdeltagandet är högt i vissa kommungrupper, är det troligen

ett tecken på mer gynnsamma lokala villkor – något som påverkar både kvinnors och mäns benägenhet att gå och rösta.

2.4 Utanförskapsområdenas utveckling mellan 2014 och 2023

För att förstå utanförskapets utveckling krävs kunskap om hur befolkningen i dessa områden har förändrats över tid. I detta avsnitt analyseras förändringar mellan två tidpunkter – 2014 och 2023 – med fokus på de 180 RegSO som bedömts som utanförskapsområden. Samma mönster som tidigare återkommer även här, där förändringarna analyseras inom flera centrala teman som följer samma struktur som ovan: befolkningssammansättning, boende och hushållstyper, utbildning, arbetsmarknad, inkomst samt demokratiskt deltagande.

2.4.1 Befolkningssammansättning

Befolkningssammansättningen utgör en central utgångspunkt för att förstå livsvillkoren och utmaningarna i utanförskapsområden. Ålder, födelse-region, vistelsetid i Sverige och andelen utrikes födda påverkar både individers livsvillkor och förutsättningarna för social sammanhållning, arbetsmarknadsintegration och efterfrågan på offentliga tjänster. Genom att belysa hur befolkningens sammansättning förändrats mellan år 2014 och 2023 går det att analysera mönster som bidrar till en fördjupad förståelse av hur sociala och ekonomiska villkor utvecklats i dessa områden över tid.

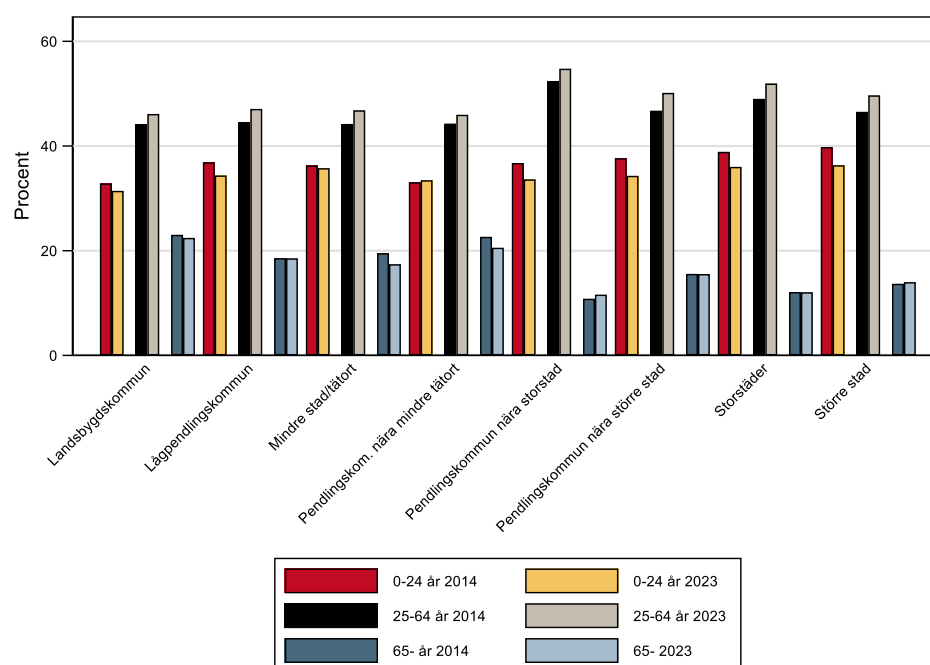
2.4.1.1 Ålder

Som framgår av figur 27 utgör den arbetsföra befolkningen (25–64 år) den största andelen i samtliga kommungrupper och vid båda tidpunkterna. Andelen har dessutom ökat över tid i utanförskapsområden i samtliga kommungrupper. Högst andel i denna åldersgrupp återfinns i utanförskapsområden i pendlingskommuner nära större stad. Just i denna kommungrupp är skillnaden mellan den svarta stapeln (25–64 år, 2014) och den gråa stapeln (25–64 år, 2023) tydligt störst jämfört med övriga kommungrupper. Det innebär att andelen personer i arbetsför ålder har ökat mest i denna grupps utanförskapsområden mellan 2014 och 2023.

I andra änden av skalan återfinns landsbygdskommunerna, som har en relativt låg andel i åldern 25–64 år både 2014 och 2023, samtidigt som de har störst andel äldre (65 år och över) vid båda mättillfällena. I pendlingskommuner nära storstad ligger andelen arbetsföra över 50 procent, medan den i landsbygdskommuner ligger något över 40 procent. När det gäller de äldre är bilden den motsatta: i landsbygdskommunerna ligger andelen 65+ över 20 procent, medan den i pendlingskommuner nära storstad uppgår till cirka 10–12 procent.

När det gäller gruppen unga (0–24 år) syns en trendmässig minskning i nästan alla kommungrupper. Minst har minskningen varit i mindre städer och tätorter samt i landsbygdskommuner. Den enda kommungrupp där andelen unga ökat något över tid är pendlingskommuner nära mindre tätort. I flera kommungrupper – såsom landsbygdskommuner och mindre städer/tätorter – har andelen äldre (65+) ökat något mellan 2014 och 2023. Samtidigt är andelen äldre genomgående lägst i utanförskapsområden som ligger i eller inom pendlingsavstånd till storstäder och större städer. Över tid har andelen 65+ dock inte förändrats nämnvärt i dessa kommungrupper.

Figur 27: Andel personer per åldersgrupp i de 180 utanförskapsområdena, 2014 och 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Den mest påtagliga förändringen som kan utläsas i statistiken är ökningen av den arbetsföra befolkningen i utanförskapsområden i pendlingskommuner nära större stad. Att andelen unga (0–24 år) inte har ökat nämnvärt talar för att ökningen i den arbetsföra befolkningen inte främst handlar om barnafödande, utan snarare om inflyttning av vuxna.

Denna inflyttning kan ha flera tänkbara förklaringar:

- En inflyttning av inrikes födda personer i arbetsför ålder till dessa områden på grund av att de haft svårt att etablera sig på de större städernas bostadsmarknader,
- En inflyttningsoökning pådriven av stor invandring,

- En åldersförflyttning i den befintliga befolkningen, där fler unga vuxna 2023 hunnit passera in i 25–64-årsgruppen.

Sannolikt är det en kombination av alla tre faktorerna. Men den markanta ökningen av andelen 25–64-åringar i just pendlingskommuner nära större stad sammanfaller tidsmässigt med den höga invandringen under mitten av 2010-talet, särskilt efter 2015. Många av dem som kom då:

- Var i arbetsför ålder,
- Saknade initialt egen bostad och etablerade sig genom EBO (eget boende) i områden utanför storstäderna,
- Bosatte sig i kommuner med tillgång till lediga bostäder – ofta just i pendlingskommuner nära större stad.

Kommunerna i denna kommungrupp har dessutom ofta varit mottagare av nyanlända inom ramen för bosättningslagen (2016). Det är därför rimligt att tolka förändringen som invandringsdriven.

2.4.1.2 Födelseregion

För att förstå hur utanförskapet har förändrats över tid är det avgörande att synliggöra den demografiska omställning som skett i många av dessa områden. En stor andel av den befolkningsökning som skett i utanförskapsområden mellan 2014 och 2023 kan kopplas till invandring, särskilt från länder utanför Europa. Denna utveckling har förändrat befolkningens sammansättning på ett sätt som påverkar såväl livsvillkor, boendesituation och arbetsmarknad som integration och behovet av offentliga insatser.

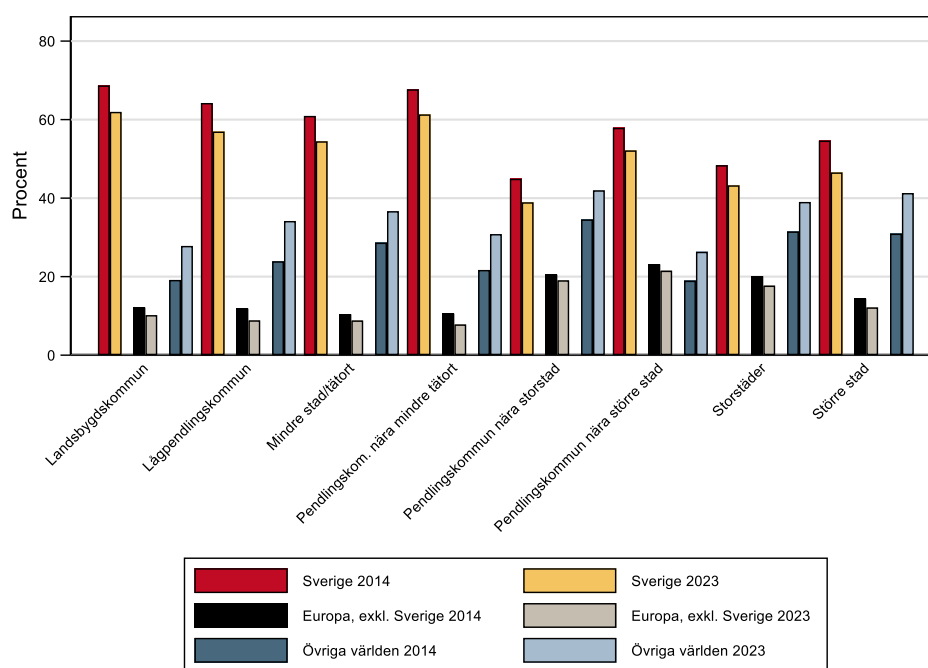
Figur 28 visar hur befolkningen i utanförskapsområden fördelar sig efter födelseregion vid två tillfällen – år 2014 och 2023 – uppdelat på kommungrupper. En tydlig förändring är att andelen personer födda i Sverige har minskat i samtliga kommungruppers utanförskapsområden under perioden. Mest spektakulärt är ökningen av personer födda i övriga världen (icke-västliga länder). Denna andel har vuxit i alla kommungrupper, mellan cirka 7–10 procent. I en del av dessa utanförskapsområden utgör personer födda utanför Europa år 2023 över 40 procent av befolkningen i genomsnitt, vilket innebär att andelen i enskilda områden kan vara betydligt högre.

Om man särskilt tittar på andelen födda i övriga världen (blå staplar för 2014, ljusblå för 2023), framgår att deras andel av befolkningen låg på runt 20 procent i landsbygdskommuner, pendlingskommuner nära mindre tätort och pendlingskommun nära större stad år 2014. I större städer och storstäder går andelen upp till över 30 procent – högst är andelen i pendlingskommuner nära storstad med 35 procent. År 2023 är variationen större, liksom de utomeuropiska invandrarnas andel av befolkningen: i större städer och storstäder ligger deras andel av befolkningen på runt 40

procent. Det tyder på att asylinvandringen efter 2015 inte bara ökat i volym utan också fått större geografisk spridning. Andelen födda i Europa (exklusive Sverige) har också ökat något, men utgör fortfarande en betydligt mindre andel än de födda i övriga världen. Utvecklingen har medfört en förändrad befolkningssammansättning och en väg mot svenskfödda i minoritet.

Utanförskapsområden i landsbygdskommuner och mindre tätorter har fortfarande en majoritet svenskfödda, även om deras andelar har minskat något, jämfört med nivån år 2014. I dessa kommungrupper ligger andelen svenskfödda ännu i dag på runt 60 procent. Även i pendlingskommuner nära mindre tätort är andelen svenskfödda fortsatt relativt hög, men något lägre än 60 procent. Däremot har andelen svenskfödda fallit under 60 procent i utanförskapsområden i kommungrupper som lågpendlingskommuner och mindre stad/tätort.

Figur 28: Andel personer per födelseregion i de 180 utanförskapsområdena, grupperat efter kommungrupp, 2014 och 2023. Varje kommungrupp summerar till 1 (100 %) för respektive år.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Att andelen utrikes födda – framför allt från länder utanför Europa – har ökat så pass mycket i utanförskapsområden på nio år speglar asylinvandringsmönstret under perioden, där många nyanlända bosatt sig i områden där landsmän redan bor, ofta i storstadsregioner och deras pendlingskommuner. I vissa kommungrupper har förändringen varit så omfattande att

invånare födda utanför Sverige nu är i majoritet i utanförskapsområdena. Det gäller:

- Storstäder, där svenskfödda är i minoritet i dessa områden 2023.
- Större städer och Pendlingskommun nära storstad, där invånare födda utanför Sverige utgör nästan hälften av befolkningen i utanförskapsområdena.

I samtliga övriga kommungrupper – landsbygd, lågpendling, mindre stad eller tätort, samt pendlingskommuner nära mindre tätort och nära större stad eller storstad – är den gula stapeln (svenskfödda år 2023) fortfarande högre än summan av de grå och ljusblå (utrikes födda). Därmed är svenskfödda alltså i majoritet, även om deras andel minskat.

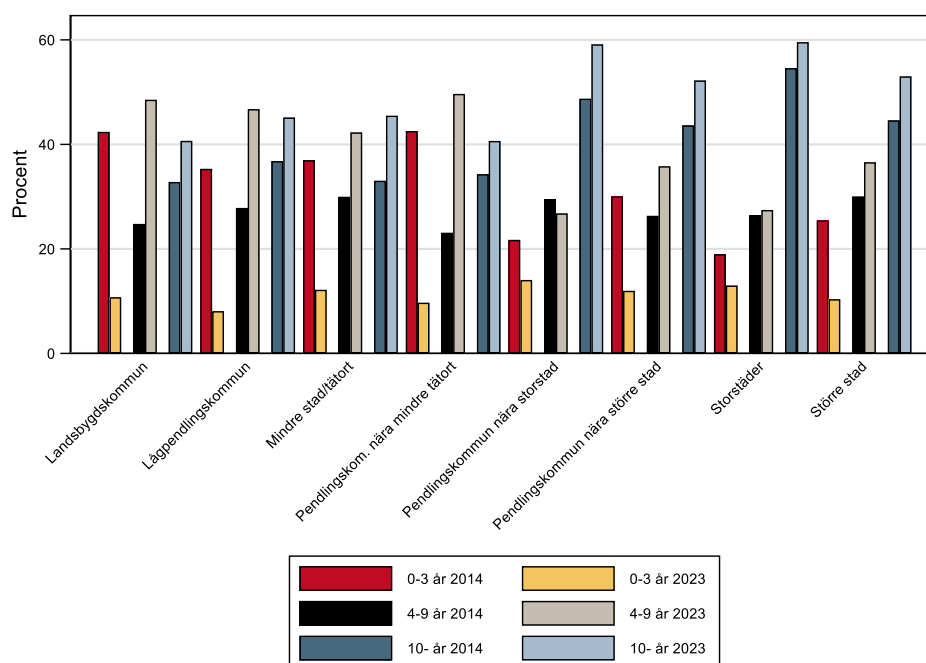
2.4.1.3 Vistelsetid

Vistelsetid i Sverige är en avgörande faktor för att förstå invandrades etablering och livsvillkor. Hur länge en person har bott i landet påverkar möjligheten till arbete, språkförmåga, utbildning, tillgång till bostadsmarknaden och deltagande i samhället. Genom att följa utvecklingen över tid går det att få en bild av hur befolkningen i utanförskapsområden förändrats och vad det kan betyda för livsvillkoren i utsatta områden.

Diagrammet i figur 29 visar vistelsetid i Sverige bland utrikes födda personer i utanförskapsområden, uppdelat på kommungrupper och vid två tidpunkter. Den mest iögonfallande förändringen är att andelen personer med kort vistelsetid (0–3 år) har minskat kraftigt mellan 2014 och 2023 i samtliga kommungrupper. Minskningen är särskilt tydlig i utanförskapsområden i landsbygdskommuner, lågpendlingskommuner nära större stad och pendlingskommuner nära mindre tätort. År 2014 präglades dessa områden av en hög andel utrikes födda med kort vistelsetid – de röda och svarta staplarna (0–3 år respektive 4–9 år) dominerade, medan andelen med lång vistelsetid (10+ år, mörkblå stapel) var förhållandevis låg. Det tyder på att en stor del av den utrikes födda befolkningen i dessa områden nyligen anlänt till Sverige, det vill säga att det rör sig om asylsökande som ganska nyligen fått uppehållstillstånd i Sverige.

Ett tydligt exempel är landsbygdskommuner, där över 40 procent av de utrikes födda i utanförskapsområdena hade varit i Sverige i som mest tre år 2014. År 2023 har denna andel sjunkit till omkring tio procent. Det speglar sannolikt dels att asylmottagandet minskat kraftigt under senare år, dels att många nyanlända kan ha flyttat vidare till andra kommuner. De som fortfarande bor kvar har dessutom per automatik gått in i kategorierna med längre vistelsetid. Mönstret ligger i linje med att asylmottagandet toppade år 2015 för att sedan sjunka. De som var nyanlända år 2014 återfinns i dag främst i kategorin 10+ år.

Figur 29: Andel utrikes födda personer per vistelsetid i de 180 utanförskapsområdena, grupperat efter kommungrupp, 2014 och 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Följaktligen har andelen med lång vistelsetid (10 år eller mer) ökat markant i alla kommungrupper. I storstäder och pendlingskommuner nära storstad utgör denna grupp nu en majoritet. Det innebär att utanförskapsområden i dessa kommungrupper över tid gått från att vara mottagningsområden till att i högre grad rymma en mer långvarigt bosatt utrikes född befolkning – en grupp vi vet till stor del kommer från icke-västliga länder. Särskilt anmärkningsvärt är att så många med lång vistelsetid fortfarande bor kvar i utanförskapsområden. I både storstäder och pendlingskommuner nära storstad ligger andelen med 10+ års vistelsetid nära 60 procent. Det väcker frågor om rörligheten på bostadsmarknaden. Kvarboendet tyder på svag geografisk rörlighet – det vill säga att många saknar resurser eller möjligheter att ta sig vidare till mindre segregerade eller mer socioekonomiskt stabila bostadsområden.

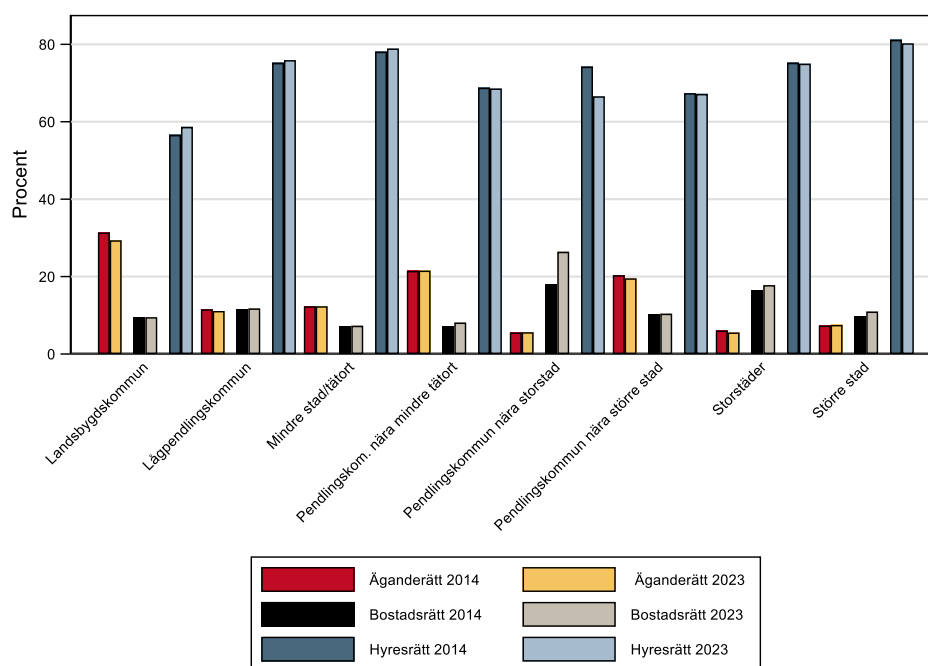
Vistelsetid används ofta som en indikator på möjlig integration – längre tid i Sverige innebär i regel bättre språkkunskaper, bredare nätverk och bättre förankring i samhället. Men när en så stor andel med lång vistelsetid fortfarande bor kvar i områden präglade av utsatthet, tyder det på att tiden i sig inte automatiskt leder till social rörlighet. Samtidigt kan kvarboendet också vara ett aktivt val: för vissa kan språklig trygghet, religiösa gemenskaper, kulturspecifika verksamheter och starka sociala nätverk väga tyngre än önskan att lämna området, med en risk för institutionell inlåsning – där parallella normsystem utvecklas och försvårar integrationen på längre sikt.

2.4.2 Boende och hushållstyper

2.4.2.1 Upplåtelseform

Som tidigare avsnitt visat präglas utanförskapsområden av ett ensidigt bostadsutbud: flerbostadshus och hyresrätter dominerar nästan överallt. Det finns dock vissa skillnader mellan kommungrupper – exempelvis har pendlingskommuner nära storstad en något högre andel bostadsrätter än övriga. Genom att sätta boendeformerna i ett förändringsperspektiv får vi en klarare bild av hur boendesegregationen kan förstärka utanförskapet. Förskjutningar i upplåtelseformer över tid säger både något om vilka insatser som faktiskt genomförts för att förändra förhållandena i utanförskapsområdena, och om var det inte skett några synliga förbättringar. Att tolka statistiken med denna tidsdimension gör det möjligt att bedöma om åtgärderna haft effekt – eller om boendemönstren fortsätter att befästa segregationen.

Figur 30: Fördelning av andel personer per upplåtelseform (äganderätt, bostadsrätt och hyresrätt) i utanförskapsområden, vid två tidpunkter – 2014 och 2023 – och uppdelat på kommungrupper. Varje kommungrupp summerar till 1 (100 %) för respektive år.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

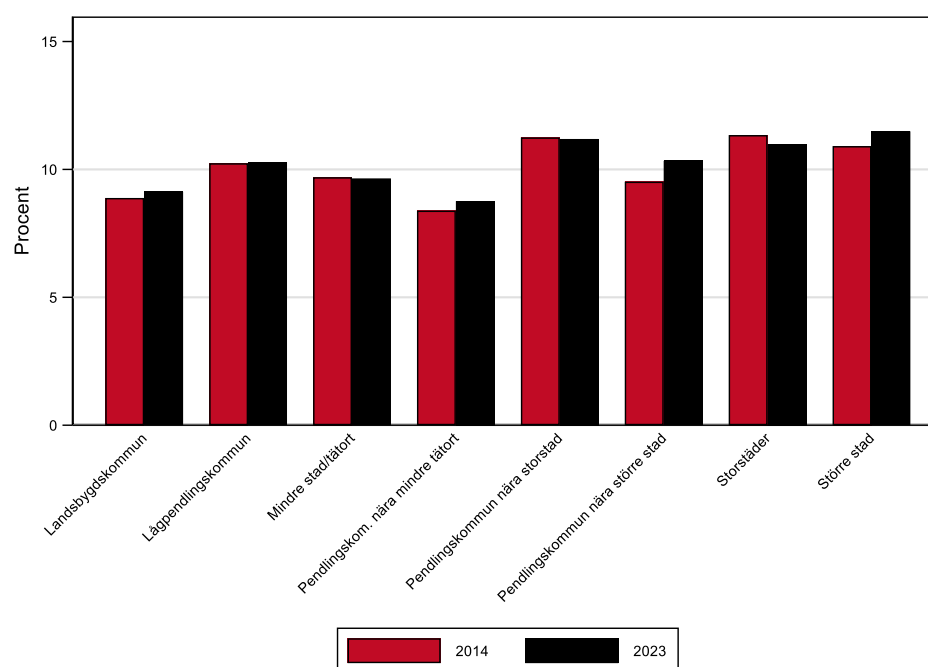
Som förväntat – med tanke på att bostadsutbudet i utanförskapsområden historiskt dominerats av hyresrätter – har det skett mycket små förändringar i andelen personer som bor i olika hustyper mellan 2014 och 2023. Det är något fler som bor i flerbostadshus 2023 jämfört med 2014, men ökningen är marginell i samtliga kommungrupper. Andelen som bor i

småhus är störst i landsbygdskommuner, både 2014 och 2023, men en viss minskning har skett – några procentenheter. I landsbygdskommunernas utanförskapsområden är det något färre som bor i småhus 2023 än tidigare. I pendlingskommuner nära mindre tätort bor drygt 20 procent i bostadsrätt, och där har en marginell ökning skett över tid. Motsatt utveckling syns i pendlingskommuner nära storstad, där andelen bostadsrättsinnehavare har minskat med någon procentenhet. Precis som konstaterats i avsnittet om upplåtelseformer visar även detta statistiska mått att mycket lite har förändrats över tid.

2.4.2.2 Ensamstående med barn

Att mäta andelen hushåll med ensamstående föräldrar och barn är centralt i analyser av utanförskap. Dessa har ofta sämre ekonomiska villkor, har en högre risk för bidragsberoende och större sårbarhet för sociala problem. Genom att följa utvecklingen över tid i olika kommungrupper kan man bättre förstå hur livsvillkoren ser ut för ensamstående barnfamiljer i utanförskapsområden.

Figur 21: Andel hushåll med ensamstående föräldrar och minst ett barn i utanförskapsområden, uppdelat på kommungrupper och jämfört mellan åren 2014 och 2023. Varje kommungrupp summerar till 1 (100 %) för respektive år.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Som framgår av diagrammet i figur 31 är andelen ensamstående med barn generellt sett hög i utanförskapsområden – ofta mellan 9 och 12 procent, beroende på kommungrupp. Störst andel återfinns i storstäder, större

städer och pendlingskommuner nära storstad, där närmare tolv procent av hushållen utgörs av ensamstående med barn. Lägst andel syns i landsbygdskommuner och i pendlingskommuner nära mindre tätort, där motsvarande andel ligger runt 8–9 procent.

Det är dock svårt att urskilja någon tydlig trendförändring mellan 2014 och 2023. I vissa kommungruppers utanförskapsområden har andelen ensamstående med barn ökat med någon eller några procentenheter. I andra kommungrupper, som exempelvis storstäderna, har andelen minskat marginellt, medan den varit i stort sett oförändrad i övriga kommungrupper.

Diagrammet bekräftar bilden av att andelen ensamstående med barn är som högst i storstadsregionernas utanförskapsområden. Detta är en viktig indikator på social och ekonomisk utsatthet, då ensamstående föräldrar ofta har lägre inkomster och mindre ekonomiska marginaler.

2.4.2.3 Andelen trångbodda

Att analysera trångboddhet över tid är viktigt eftersom då det är en stark indikator på social utsatthet och ojämlika livsvillkor. Trångboddhet påverkar både vuxnas och barns hälsa, studiero, möjlighet till återhämtning och integritet i vardagen – och kan försvåra såväl etablering på arbetsmarknaden som barns skolresultat. När man följer trångboddhetens utveckling över tid kan man också se om situationen i utanförskapsområden har förbättrats, förvärrats eller förblivit oförändrad. Det gör det möjligt att värdera effekten av olika bostadspolitiska insatser.

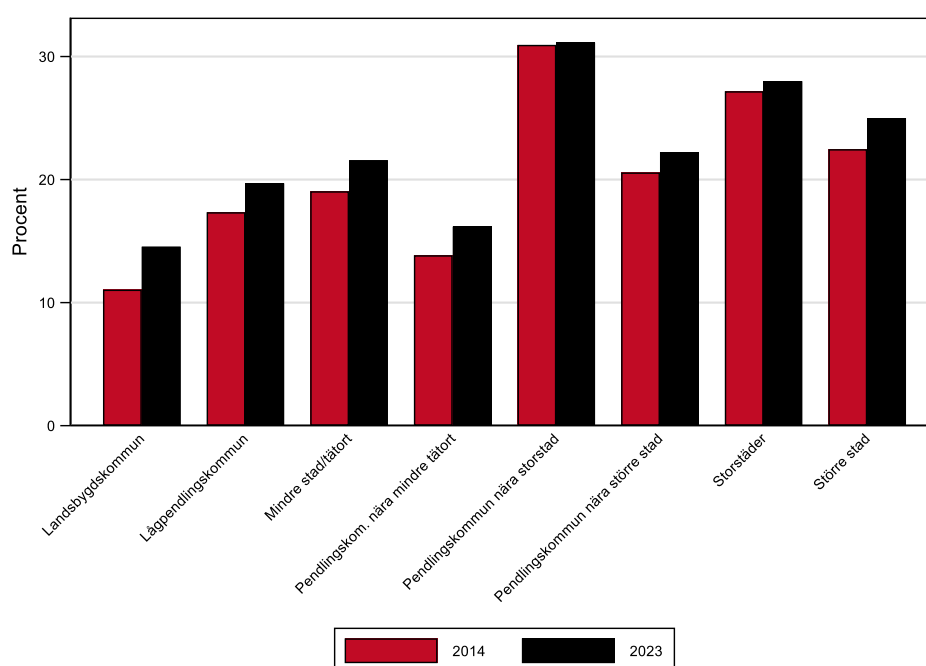
Trångboddhetssituationen har tydligt förvärrats i samtliga kommungruppers utanförskapsområden. I alla grupper är stapeln för 2023 högre än den för 2014, vilket innebär att andelen hushåll som bor trångt har ökat oavsett geografisk hemvist. Det tyder på att boendesituationen blivit mer ansträngd i samtliga 180 utanförskapsområden som Boverket och SCB definierar som områden med stort eller mycket stort utanförskap. Allra högst är trångboddheten i pendlingskommuner nära storstad, där andelen trångbodda har legat över 30 procent sedan 2014.

Särskilt anmärkningsvärt är att ökningen varit störst i kommungrupper där trångboddheten tidigare varit förhållandevis låg. I landsbygdskommuner har andelen trångbodda hushåll ökat från cirka 11 procent till drygt 14 procent. Även i långpendlingskommuner nära större stad har ökningen varit tydlig – från drygt 17 procent till knappt 20 procent. I pendlingskommuner nära mindre tätort har andelen ökat från cirka 14 till 16 procent. Det pekar på att trångboddhet inte längre är ett storstadsfenomen utan ett växande problem även i mindre kommuner.

Att trångboddheten ökat i alla kommungruppers utanförskapsområden mellan 2014 och 2023 är inte överraskande i ljuset av övriga förändringar som tidigare belysts. Ökningen kan förstås som resultatet av flera parallella utvecklingslinjer. Dels en snabb befolkningsökning till följd av

asylinvandringen: mellan 2014 och 2016 blev det en kraftig ökning av antalet asylsökande. En stor andel av dem som beviljades uppehållstillstånd bosatte sig i utanförskapsområden – ofta genom EBO (eget boende) i redan invandrartäta bostadsområden. Det har lett till att fler personer trängt ihop sig i ett bostadsbestånd som inte ökat i takt med befolkningsökningen.

Figur 32: Andel trångbodda hushåll i utanförskapsområden, 2014 och 2023, efter kommungrupp.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Dels, som tidigare diagram har visat, har andelen utrikes födda med över 10 års vistelsetid ökat markant – särskilt i storstäder och pendlingskommuner nära storstad, där siffran närmar sig 60 procent. Många bor kvar i samma trångbodda områden, trots lång tid i landet, vilket antyder en svag rörlighet på bostadsmarknaden. Utanförskapsområden kännetecknas av låg sysselsättning, hög andel försörjningsstöd, låg utbildningsnivå och svag arbetsmarknadsanknytning. Detta påverkar direkt hushållens möjligheter att efterfråga större eller bättre bostäder.

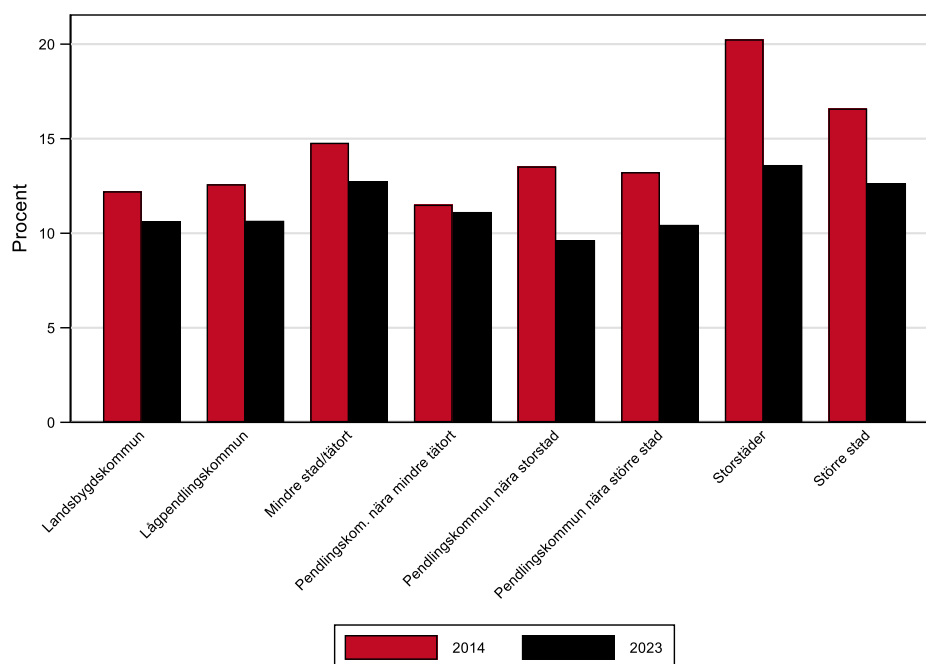
Den kraftiga dominansen av hyresrätter – i genomsnitt 76 procent, och i vissa kommungrupper över 80 procent – innebär att det saknas ett varierat bostadsutbud. Kombinationen av lågt utbud, låg rörlighet och stort inflöde av hushåll förstärker trångboddheten. Många hushåll i utanförskapsområden har fler barn än genomsnittet, och andelen ensamstående med barn är hög. Samtidigt är större bostäder ovanliga i flerbostadshus.

Det finns helt enkelt inte tillräckligt många lägenheter anpassade för större hushåll. I fem kommungrupper – storstäder, större städer, pendlingskommuner nära större stad, pendlingskommuner nära storstad samt mindre stad/tätort – är mer än var femte hushåll trångbott. Det är i dessa grupper befolkningstillväxten varit störst, samtidigt som bostadsmarknaden varit minst flexibel.

2.4.2.4 Andel hushåll med ansträngd boendeekonomi

Att analysera andelen hushåll med ansträngd boendeekonomi är viktigt för att spegla de ekonomiska villkoren i utanförskapsområden. Boendekostnaden utgör en av de största utgifterna i hushållens ekonomi, och när den tar en oproportionerligt stor del av inkomsten riskerar det att leda till ekonomisk stress, överskuldssättning och begränsad rörlighet på bostadsmarknaden. En hög andel hushåll med svag boendeekonomi indikerar inte bara utanförskap, utan också bristande möjligheter att förbättra sin situation genom att flytta till bättre områden. I förlängningen kan detta be-
fästa boendesegregation och långvarigt utanförskap.

Figur 33: Andel hushåll med ansträngd boendeekonomi i utanförskapsområden, 2014 och 2023, efter kommungrupp.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Diagrammet i figur 33 visar att andelen hushåll med ansträngd boendeekonomin i utanförskapsområden har förändrats mellan 2014 och 2023. Trenden är tydlig: andelen hushåll med ekonomiskt ansträngande boendekostnad har minskat i samtliga kommungrupper under perioden. Minskningen är särskilt tydlig i storstäderna, där andelen hushåll med ansträngd

boendekonomi sjunkit från drygt 20 procent 2014 till cirka 14 procent 2023 – en minskning med över 6 procentenheter. Även i större städer och pendlingskommuner nära större stad har andelarna minskat påtagligt.

Det är oklart varför andelen hushåll med ansträngd boendekonomi i ut-
anförskapsområden har minskat mellan 2014 och 2023. En möjlig förkla-
ring är att fler individer har blivit självförsörjande under perioden. Som
framgår av nedanstående figur 37 över självförsörjningsgrad har andelen
självförsörjande ökat i nästan samtliga kommungrupper – särskilt i stor-
städer och pendlingskommuner nära storstad.

Om fler hushåll får sin försörjning genom arbete snarare än genom bi-
drag, ökar den disponibla inkomsten och därmed betalningsförmågan.
Det kan i sin tur minska andelen hushåll som bedöms ha en ansträngd bo-
endekonomi. Det innebär dock inte nödvändigtvis att den ekonomiska
situationen väsentligt förbättrats – men det tyder på att fler hushåll klarar
sina boendekostnader inom ramen för den egna inkomsten.

2.4.2.5 Andel trångbodda hushåll med ansträngd boendekonomi

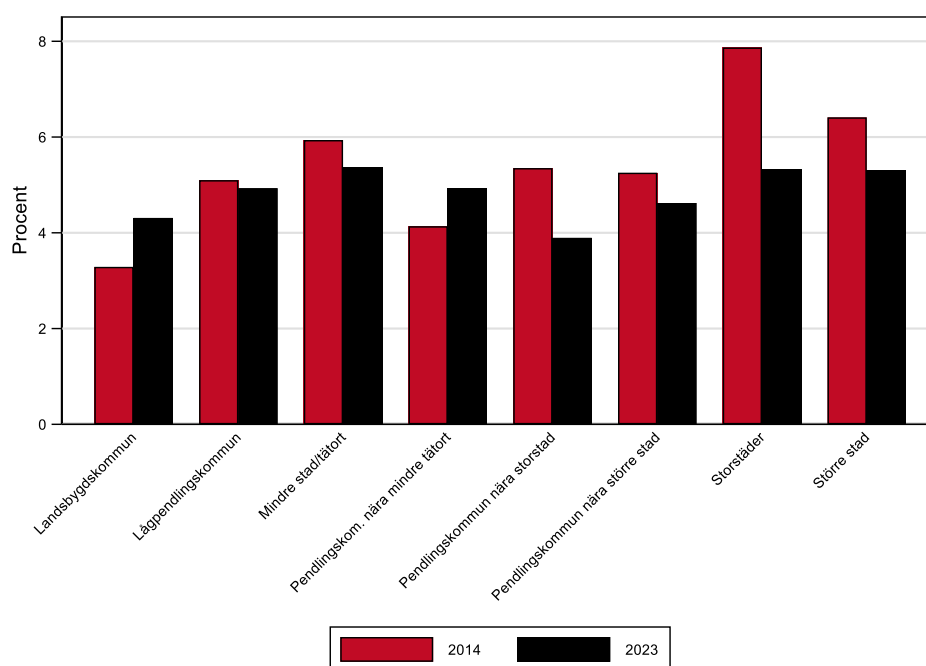
När hushåll både bor trångt och har svårt att klara sina boendekostnader
pekar det på en fördjupad social utsatthet. Denna dubbelbelastning inne-
bär att människor inte bara har brist på utrymme utan också saknar eko-
nomiskt handlingsutrymme för att förändra sin situation. Genom att följa
hur denna grupp utvecklats över tid går det att fånga en mer sammansatt
bild av livsvillkoren i utanförskapsområden.

Till skillnad från det tidigare diagrammet, som visade att andelen hushåll
med ansträngd boendekonomi minskat i samtliga kommungrupper, visar
detta diagram en mer varierad bild. I två kommungrupper – landsbygds-
kommuner och pendlingskommuner nära mindre tätort – har andelen
trångbodda hushåll med ansträngd ekonomi ökat. Ökningen är särskilt
tydlig i landsbygdskommuner, där andelen har stigit från omkring 3,3
procent år 2014 till cirka 4,3 procent år 2023. I pendlingskommuner nära
mindre tätort har andelen ökat från cirka 4,1 till 4,9 procent under samma
period. Samtidigt har andelen hushåll som både är trångbodda och har an-
strängd boendekonomi minskat i flera andra kommungrupper. I storstä-
dernas utanförskapsområden har andelen sjunkit kraftigt – från nära 7,9
procent år 2014 till ungefär 5,3 procent år 2023. Även i större städernas ut-
anförskapsområden har andelen minskat, från omkring 6,4 till cirka 5,3
procent. I pendlingskommuner nära storstad har motsvarande andel mins-
kat från cirka 5,4 till 3,9 procent.

Den kraftiga minskningen i storstäderna – som också återfanns i det före-
gående diagrammet över ansträngd boendekonomi – tyder på att något
har förändrats över tid i dessa områden. Det är möjligt att hushållens eko-
nomiska marginaler har förbättrats något, till exempel genom ökad själv-
försörjningsgrad eller förändringar i hushållssammansättning. Även i

andra större kommungrupper syns liknande men mindre tydliga mönster, vilket kan antyda en positiv utveckling i vissa delar av utanförskapsområdena.

Figur 44: Andel hushåll i utanförskapsområden som både är trångbodda och har en ansträngd boendeekonomi, fördelat på kommungrupper och jämfört mellan åren 2014 och 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

2.4.3 Utbildning

Utbildningsnivån är en viktig faktor för människors möjligheter till egen försörjning, etablering på arbetsmarknaden och delaktighet i samhället. Att undersöka de boendes utbildningsnivå ger värdefull information om de långsiktiga förutsättningarna för social rörlighet och integration. Genom att följa hur utbildningsnivån utvecklas i utanförskapsområden över tid – och hur den varierar mellan olika kommungrupper – kan vi få en bättre förståelse för var insatser bör riktas och för vilka grupper de bör utformas.

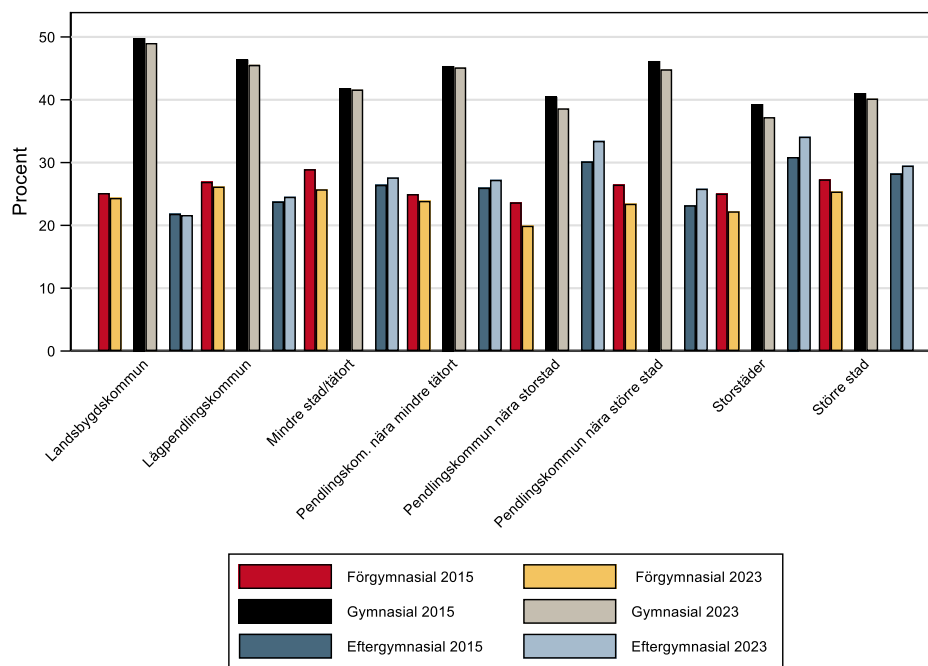
2.4.3.1 Andel per utbildningsnivå

Landsbygdskommunernas utanförskapsområden har den högsta andelen invånare med enbart gymnasial utbildningsnivå både 2015 och 2023, omkring 50 procent. Samtidigt har dessa områden den lägsta andelen med eftergymnasial utbildning. I de mindre kommungrupperna sker inga större förändringar mellan åren 2015 och 2023, men precis som i övriga kommungrupper minskar andelen med enbart förgymnasial utbildning

(röd respektive gul stapel) över tid. Den högsta andelen invånare som har eftergymnasial utbildning återfinns i områden som ligger i storstäder samt i pendlingskommuner nära storstad. I fem kommungrupper minskar dock andelen med eftergymnasial utbildning något, om än med bara några procentenheter.

Det är vanligast att invånare med enbart gymnasieutbildning utgör en majoritet i utanförskapsområdena. Det finns dock några undantag. I storstäderna och i pendlingskommuner nära storstad är fördelningen mellan utbildningsnivåerna jämnare. Här är andelen med gymnasieutbildning lägre, samtidigt som både andelen med eftergymnasial utbildning och andelen med endast förgymnasial utbildning är relativt hög.

Figur 35: Andel personer per utbildningsnivå bland befolkningen 25–64 år i de 180 utanförskapsområdena, grupperat efter kommungrupp, 2015 och 2023. Varje kommungrupp summerar till 1 (100 %) för 2015 respektive 2023.

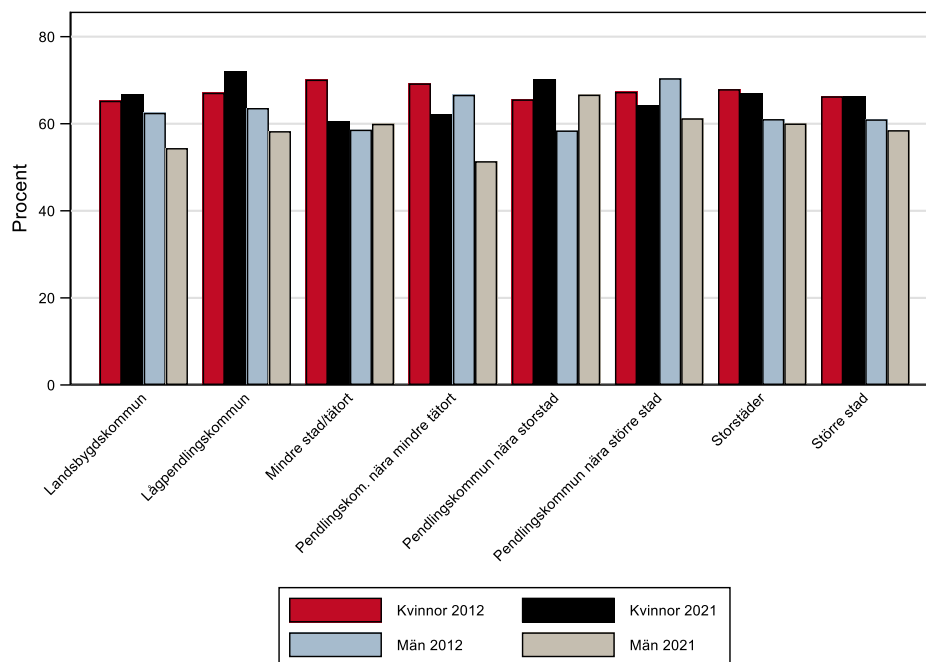
Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

2.4.3.2 Andel som slutfört gymnasieskolan inom 3–5 år (2021)

Att slutföra gymnasieskolan är en viktig tröskel in i vuxenlivet, och en grundförutsättning för etablering på arbetsmarknaden. Att inte ha en gymnasieexamen ökar risken för arbetslöshet, ekonomisk utsatthet och beroende av offentliga stöd. Därför är andelen som avslutar gymnasiet inom rimlig tid en central indikator i en rapport om utanförskap. Genom att följa hur denna andel utvecklas över tid, och hur den varierar mellan olika kommungrupper och mellan kvinnor och män, får vi en tydligare

bild av var riskerna för framtida utanförskap är som störst – och var insatser kan behövas.

Figur 36: Andel unga som slutfört gymnasieskolan inom 3–5 år i de 180 utanförskapsområdena, grupperat efter kommungrupp, 2012 och 2021.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Andelen unga som slutfört gymnasieskolan inom 3–5 år har ökat mellan 2012 och 2021 i nästan alla kommungrupper. Ökningen är särskilt tydlig bland kvinnor, som genomgående har en högre genomströmning än män. Skillnaden mellan könen är mest uttalad i landsbygdskommuner och pendlingskommuner nära mindre tätort, där männen släpar efter. I dessa kommungrupper är också den totala genomströmningen lägst. I storstäder och större städer är skillnaderna mellan kvinnor och män mindre, och där är också andelen som fullföljer gymnasiet högst oavsett kön. Överlag pekar statistiken på att könsskillnaderna består över tid, men att det samtidigt sker en långsam förbättring i de flesta kommungrupper, särskilt för kvinnor.

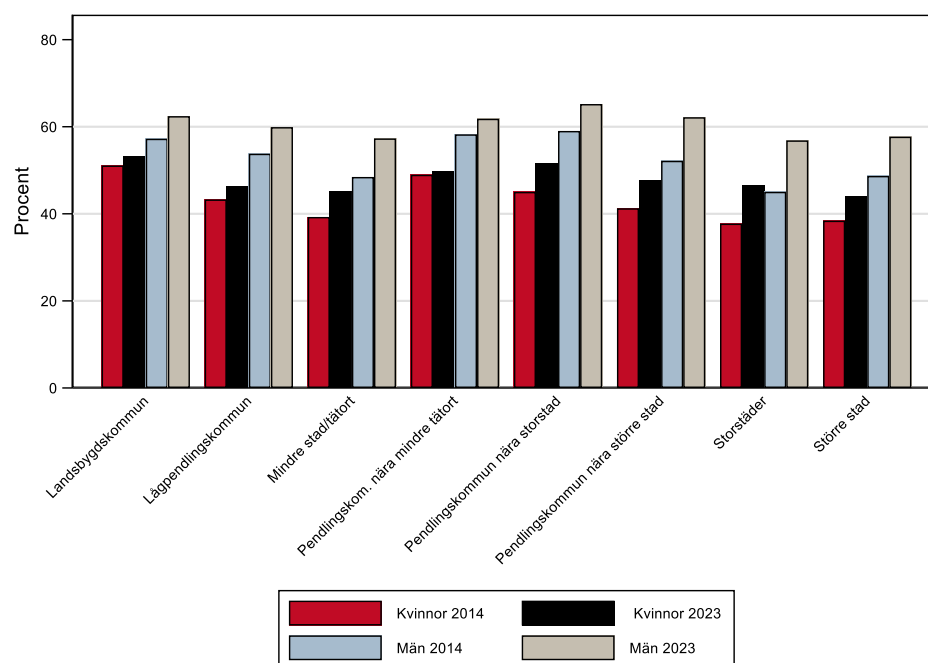
2.4.4 Arbetsmarknad

2.4.4.1 Andel självförsörjande

Självförsörjning är ett centralt statistiskt mått för att förstå hur väl individer etablerat sig på arbetsmarknaden och hur stor andel som står på egna ben ekonomiskt. I en analys av utanförskap ger självförsörjningsgraden

viktig information om både utsatthet och förändringsmöjligheter – särskilt när den bryts ned på kön och födelseregion.

Figur 37: Andel självförsörjande personer i utanförskapsområden, uppdelat på kön, för åren 2014 och 2023, i olika kommungrupper.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Förändringen i andelen självförsörjande personer i de 180 utanförskapsområdena kan sammanfattas i två huvudtrender: att andelen självförsörjande ökar över tid, och att könsskillnaderna består. I samtliga kommungrupper har självförsörjningen ökat mellan 2014 och 2023 – både bland kvinnor och män. Män har i genomsnitt en högre självförsörjningsgrad än kvinnor i alla kommungrupper, med skillnader som ofta ligger mellan 5 och 10 procentenheter. De högsta andelarnas självförsörjda återfinns i utanförskapsområden i pendlingskommuner nära större stad och nära storstad, där mer än 60 procent av männen var självförsörjande 2023. Kvinnor har systematiskt lägre självförsörjningsgrad. I endast fyra kommungrupper når andelen självförsörjande kvinnor upp till eller strax över 50 procent 2023. Det är dock en relativt stor ökning jämfört med 2014, då kvinnors självförsörjningsgrad låg under 40 procent i större städer, storstäder och i mindre städer eller tätorter.

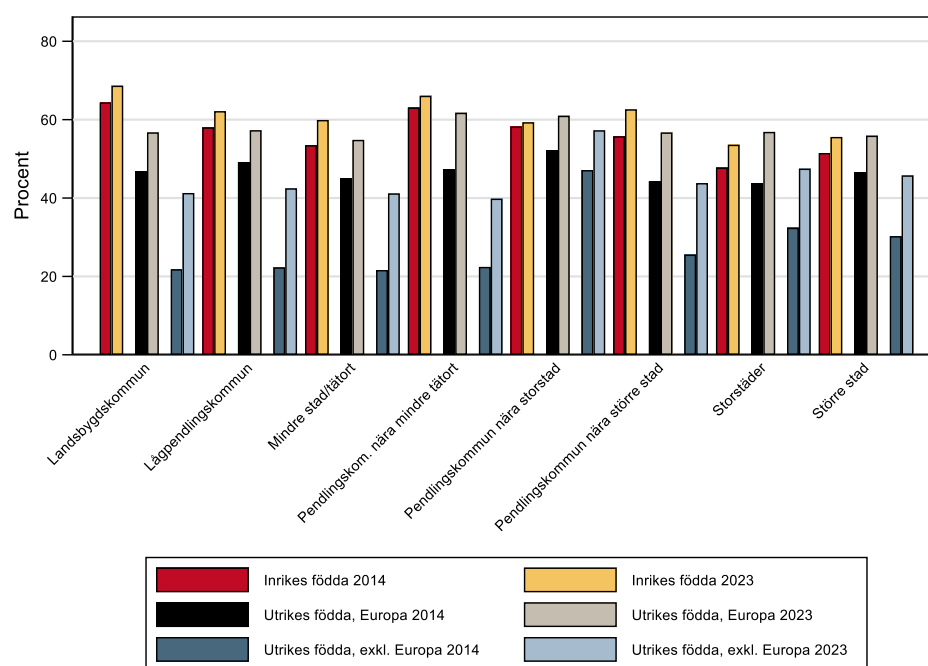
I flera kommungrupper är ökningen i självförsörjning tydligast bland kvinnor, även om nivåerna fortsatt ligger lägre än för män. Utvecklingen pekar på en positiv förändring, särskilt bland kvinnor, men skillnaderna mellan könen och mellan olika kommungrupper kvarstår. Det förstärker

bilden av att självförsörjning inte bara är en individuell fråga utan starkt beroende av strukturella faktorer som lokala arbetsmarknader, utbildningsmöjligheter och tillgång till stödinsatser. För att minska utanförskapet krävs fortsatt och mer träffsäkert riktade insatser – i synnerhet i områden där självförsörjningsgraden fortfarande är låg, och bland grupper som kvinnor med kort utbildning eller utrikes födda med svag etablering.

2.4.4.2 Inrikes och utrikes födda

Som framgår ovan varierar andelen självförsörjande kraftigt mellan personer födda i Sverige, i övriga Europa och utanför Europa. Oavsett kommungrupp är det en tydlig och bestående skillnad i självförsörjningsgrad mellan inrikes födda och utrikes födda – särskilt bland de som är födda utom Europa. En viss förändring över tid framgår av diagrammet, särskilt utomeuropeiskt födda.

Figur 38: Andel självförsörjande personer i utanförskapsområden, uppdelat på inrikes och utrikes födda, för åren 2014 och 2023, i olika kommungrupper.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Diagrammet i figur 38 visar att självförsörjningsgraden är högst bland inrikes födda i samtliga kommungrupper, både 2014 och 2023. År 2023 är mellan 54 och 70 procent av de inrikes födda självförsörjande – med undantag för storstäder och större städer, där självförsörjningsgraden är något lägre än för utrikes födda från Europa. Utrikes födda från Europa ligger generellt 5–10 procentenheter lägre än inrikes födda, medan utrikes

födda från länder utanför Europa har den lägsta självförsörjningsgraden – ofta omkring 40–45 procent.

Skillnaderna mellan grupperna har varit relativt stabila över tid, men i samtliga kommungrupper har andelen självförsörjande ökat mellan 2014 och 2023. Särskilt tydlig är förbättringen bland utrikes födda från länder utanför Europa, där ökningen ligger på mellan 10–20 procentenheter inom samtliga kommungrupper. Det innebär en proportionellt sett kraftig förbättring från en låg utgångsnivå. I storstäder och större städer har denna grupp också ökat sin självförsörjning påtagligt mellan 2014 och 2023. Högst är andelen i pendlingskommuner nära storstad, där mer än hälften av de utrikes födda från länder utanför Europa nu är självförsörjande.

Den positiva utvecklingen till trots ligger gruppen dock fortsatt klart under nivåerna för både inrikes födda och utrikes födda från Europa – men gapet har minskat något över tid – särskilt i kommungrupper med starkare arbetsmarknader, såsom pendlingskommuner och större städer.

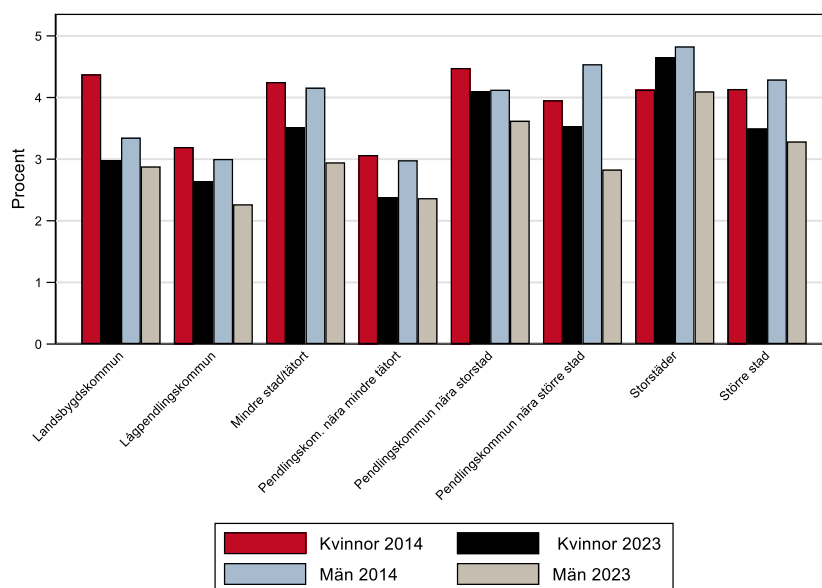
2.4.4.3 Andel långtidsarbetslösa

Av diagrammet i figur 39 framgår att långtidsarbetslösheten generellt sett har minskat i många av landets 180 utanförsöksområden mellan 2014 och 2023. Framför allt syns en tydlig minskad andel kvinnor i långtidsarbetslöshet. I landsbygdskommunernas utanförsöksområden har andelen långtidsarbetslösa kvinnor gått ned från över fyra procent till under tre procent. Motsvarande mönster återfinns i flera andra kommungrupper. I pendlingskommuner nära större stad minskar långtidsarbetslösheten bland kvinnor från omkring fyra till 2,5 procent, och i mindre städer eller tätorter från cirka 5,5 till 4,2 procent.

Det finns enligt diagrammet en övergripande positiv trend med minskad långtidsarbetslöshet i utanförsöksområden över tid – och minskningen är särskilt tydlig bland kvinnor, som i flera kommungrupper har minskat sin långtidsarbetslöshet lika mycket eller mer än männen. Det gäller särskilt i landsbygdskommuner, pendlingskommuner och mindre städer. Även om minskningen varit större bland kvinnor, så var utgångsnivån högre. Kvinnor är i många fall fortfarande i större utsträckning långtidsarbetslösa än män, både 2014 och 2023. Könsskillnaderna kvarstår alltså i flera kommungrupper.

Dessutom finns icke obetydliga regionala skillnader. Storstäderna sticker ut med fortsatt höga andelar långtidsarbetslösa bland både kvinnor och män. Sammantaget är bilden tydlig: långtidsarbetslösheten minskar – särskilt bland kvinnor – men ett klyftan mellan könen kvarstår, liksom geografiska skillnader i arbetsmarknadsanpassning.

Figur 39: Andel långtidsarbetslösa (definierat som arbetslösa minst 12 månader) i utanförskapsområden, uppdelat på kön och kommungrupp, för åren 2014 och 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

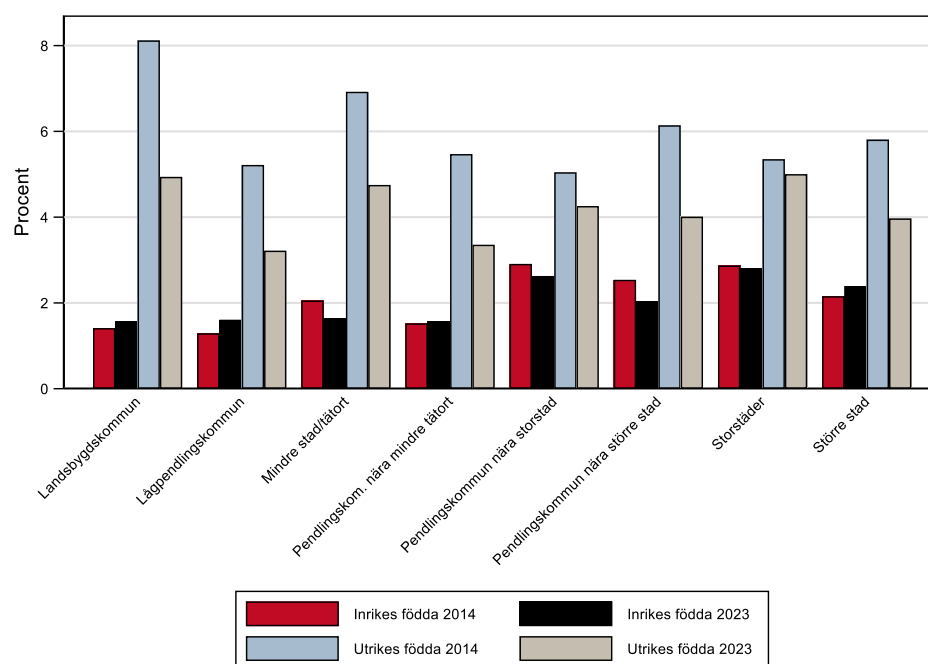
Diagrammet i figur 40 visar att långtidsarbetslösheten är betydligt högre bland utrikes födda än bland inrikes födda i samtliga kommungrupper – både 2014 och 2023. Trenden är dock att andelen långtidsarbetslösa bland utrikes födda minskar i nästan alla kommungruppers utanförskapsområden. År 2014 låg andelen för utrikes födda mellan fem och åtta procent, beroende på kommungrupp, med högst nivåer i landsbygdskommuner och lågpendlingskommuner.

Till 2023 har långtidsarbetslösheten bland utrikes födda sjunkit tydligt i flera kommungrupper, och i vissa fall kraftigt. I exempelvis landsbygdskommuner och i pendlingskommuner nära mindre tätort har andelen långtidsarbetslösa halverats. Trots denna förbättring ligger utrikes födda fortfarande klart högre än inrikes födda – i landsbygdskommuner överstiger andelen fortsatt fem procent.

Inrikes födda har genomgående lägre nivåer av långtidsarbetslöshet i samtliga kommungrupper. I flera mindre kommungrupper har förändringen mellan 2014 och 2023 varit marginell, och i fyra kommungrupper – landsbygdskommuner, lågpendlingskommuner, pendlingskommuner nära mindre tätort samt större städer – syns till och med en svag ökning. Långtidsarbetslösheten bland inrikes födda ligger dock generellt på låga nivåer, ofta mellan två och tre procent, både 2014 och 2023.

Figur 40: Andel långtidsarbetslösa (definierat som arbetslösa minst 12 månader) i utanförskapsområden, uppdelat på inrikes/utrikes födda och kommungrupp, för

åren 2014 och 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Sammantaget pekar utvecklingen på en viss förbättring i arbetsmarknads-etableringen för utrikes födda i flera kommungrupper. Men skillnaden mellan inrikes och utrikes födda är fortsatt tydlig – även 2023 skiljer det ofta mellan tre och fyra procentenheter mellan grupperna.

2.4.4.4 Andel personer som har ekonomiskt bistånd och/eller varit arbetslösa längre än sex månader

Andelen personer som har ekonomiskt bistånd och/eller varit arbetslösa längre än sex månader är ett mått på ekonomisk utsatthet och långvarig frånvaro från arbetsmarknaden. Det fångar inte bara arbetslöshet, utan också bristande försörjningsförmåga över tid. Att följa detta mått är centralt för att identifiera utanförskap.

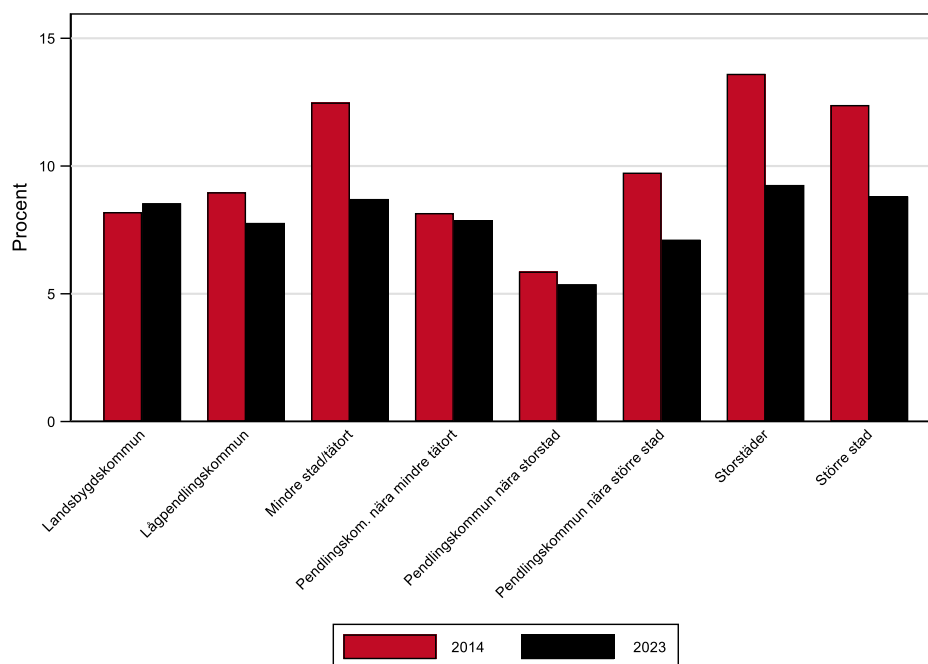
Statistiken visar att andelen personer som antingen har ekonomiskt bistånd och/eller varit arbetslösa längre än sex månader har minskat i majoriteten av kommungrupperna mellan 2014 och 2023. Den tydligaste minskningen har skett i:

- Mindre städer/tätorter: från cirka 13 till 9 procent
- Storstäder: från cirka 14 till ungefär 11 procent
- Större städer: från drygt 12 till cirka 9 procent

Samtidigt finns kommungrupper där förändringen varit marginell under perioden. I landsbygdskommuner och lågpendlingskommuner ligger nivåerna kvar runt 8–9 procent, utan större förändring mellan 2014 och

2023. I pendlingskommuner nära större stad ses däremot en tydlig minskning.

Figur 41: Andel personer i utanförskapsområden som antingen har ekonomiskt bistånd och/eller varit arbetslösa i mer än sex månader – jämfört mellan åren 2014 och 2023, uppdelat på olika kommungrupper.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

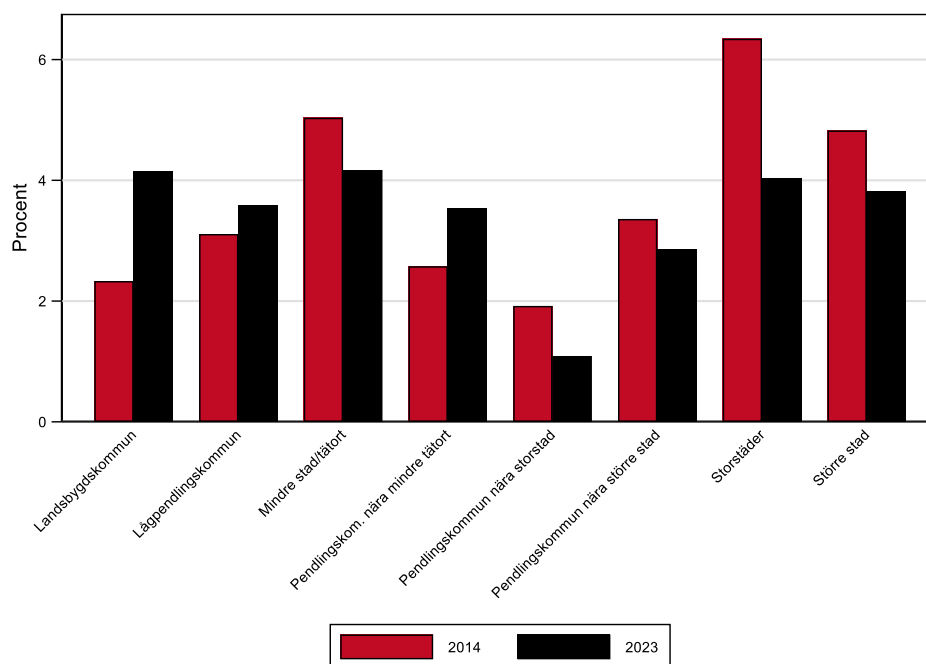
Sammantaget pekar statistiken på att andelen i den mest utsatta gruppen – personer med långvarig arbetslöshet och/eller försörjningsstöd – har minskat över tid i flera kommungrupper. Samtidigt är nivåerna fortsatt höga i storstäder och större städer, vilket antyder att dessa områden fortfarande har en betydande andel hushåll med svag arbetsmarknadsanknytning och beroende av ekonomiskt bistånd.

2.4.4.5 Andel personer med försörjningsstöd men utan övriga ersättningar

I samtliga kommungrupper utom tre har andelen personer som endast lever på försörjningsstöd – utan andra ersättningar – minskat mellan 2014 och 2023. Denna minskning syns tydligast i storstäder, större städer och pendlingskommuner nära större stad. Samtidigt sticker tre kommungrupper ut med en motsatt utveckling. I utanförskapsområden i landsbygdskommuner, långpendlingskommuner och pendlingskommuner nära mindre tätort har andelen som är beroende av försörjningsstöd som enda inkomstkälla istället ökat. Den största ökningen har skett i landsbygdskommuner, där andelen mer än fördubblats – från cirka två procent 2014

till över fyra procent år 2023. Även i de två övriga kommungrupperna har ökningen varit tydlig, om än något mindre kraftig.

Figur 42: Andel personer som har försörjningsstöd utan att samtidigt få andra ersättningar (t.ex. a-kassa, sjukpenning eller aktivitetsersättning), uppdelat på kommungrupp, och jämför åren 2014 och 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Det här måttet fångar personer som står längst från arbetsmarknaden: de har inga andra ersättningar och är helt beroende av kommunalt försörjningsstöd. Den generella minskningen i många kommungrupper kan delvis förklaras av att fler kvalificerat sig för andra typer av ersättningar – som a-kassa, aktivitetsstöd eller sjukpenning. Det kan också handla om att fler faktiskt har kommit in på arbetsmarknaden och därmed har egen inkomst från arbete. Utvecklingen i de kommungrupper där en ökning har skett över tid tyder på en förskjutning där försörjningsstöd som enda inkomstkälla ökar i vissa kommuntyper, trots en allmän nedgång nationellt. Det kan bero på ökade etableringsproblem eller försvagade arbetsmarknadsförutsättningar i delar av landet där tillgången till arbete, utbildning och aktiva insatser är mer begränsad.

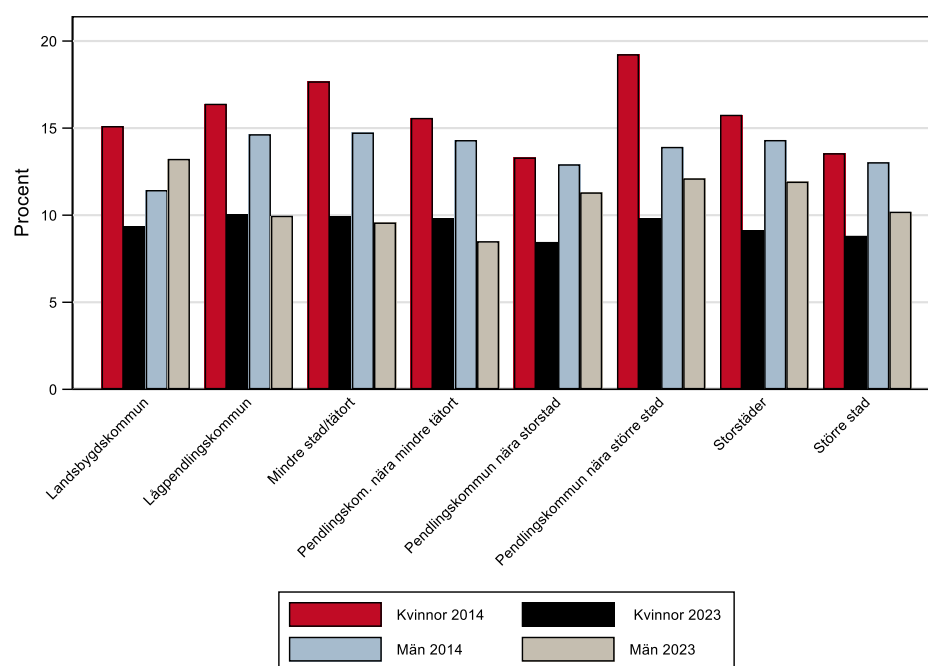
Särskilt i kommungrupper med en starkare lokal arbetsmarknad finns det skäl att tolka minskningen som ett tecken på förbättrad etablering, snarare än en övergång till andra ersättningssystem. Utan att följa personerna över tid går det dock inte att avgöra exakt vad som ligger bakom minskningen – det mest troliga är att det handlar om en kombination.

2.4.4.6 Andel som varken förvärvsarbetar eller studerar, 16–24 år

Diagrammet i figur 43 visar flera tydliga utvecklingsmönster. År 2014 var andelen unga kvinnor i utanförskapsområden som varken förvärvsarbetade eller studerade mycket hög. I sex kommungrupper låg andelen på 15 procent eller mer. Allra högst var den i pendlingskommuner nära större stad – där närmare 19 procent av kvinnorna befann sig utanför både arbete och studier. År 2023 ser det annorlunda ut. I många kommungrupper har kvinnornas andel minskat tydligt, medan männens andel i flera fall minskat i mindre utsträckning.

I fem kommungrupper har utvecklingen lett till att männens andel av de som varken förvärvsarbetar eller studerar nu är högre än kvinnornas. Det gäller bland annat storstäder, större städer och pendlingskommuner nära storstad. Kvinnor och män har alltså i praktiken bytt plats – från att ha varit klart överrepresenterade år 2014 är kvinnornas andel klart lägre i jämförelse med män år 2023.

Figur 43: Diagrammet visar andelen personer som varken förvärvsarbetar eller studerar, 16–24 år, uppdelat på kön och kommungrupp, och jämför åren 2014 och 2023.

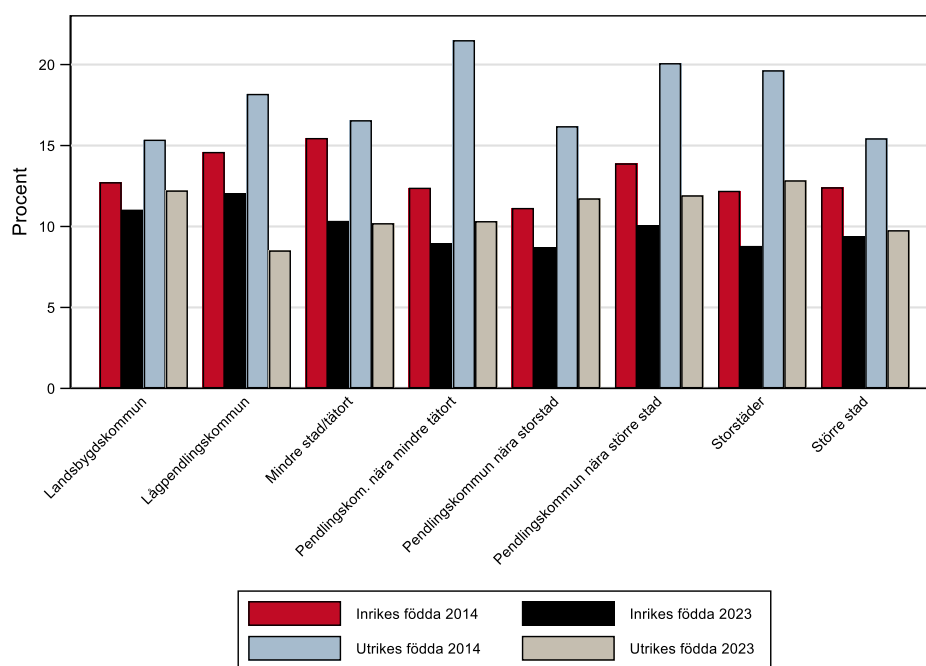
Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Landsbygdskommunerna bryter dock mot mönstret. Det är den enda kommungruppen där männens andel av de som varken förvärvsarbetar eller studerar, är högre år 2023 än den var 2014. Det tyder på att unga män i dessa områden står långt från etablering i arbetsliv och utbildning – och

att förbättringen som skett i andra delar av landet inte nått ut till dessa kommuntyper i samma utsträckning.

Figur 44 visar att andelen unga (16–24 år) i utanförskapsområden som varken förvärvsarbetar eller studerar har minskat mellan 2014 och 2023 i nästan samtliga kommungrupper. Minskningen är tydlig och omfattar både inrikes och utrikes födda – men från olika utgångsnivåer. År 2014 var andelen unga utrikes födda som varken förvärvsarbetade eller studerade mycket hög i samtliga kommungrupper. Högst var den i pendlingskommuner nära mindre tätort, där andelen översteg 20 procent. I övriga kommungrupper låg andelen över 15 procent. Även bland inrikes födda fanns det grupper där nivåerna var höga – i mindre kommuner var andelen över 15 procent 2014.

Figur 44: Andel personer som varken förvärvsarbetar eller studerar, 16–24 år, uppdelat på inrikes/utrikes födda och kommungrupp, och jämför åren 2014 och 2023.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

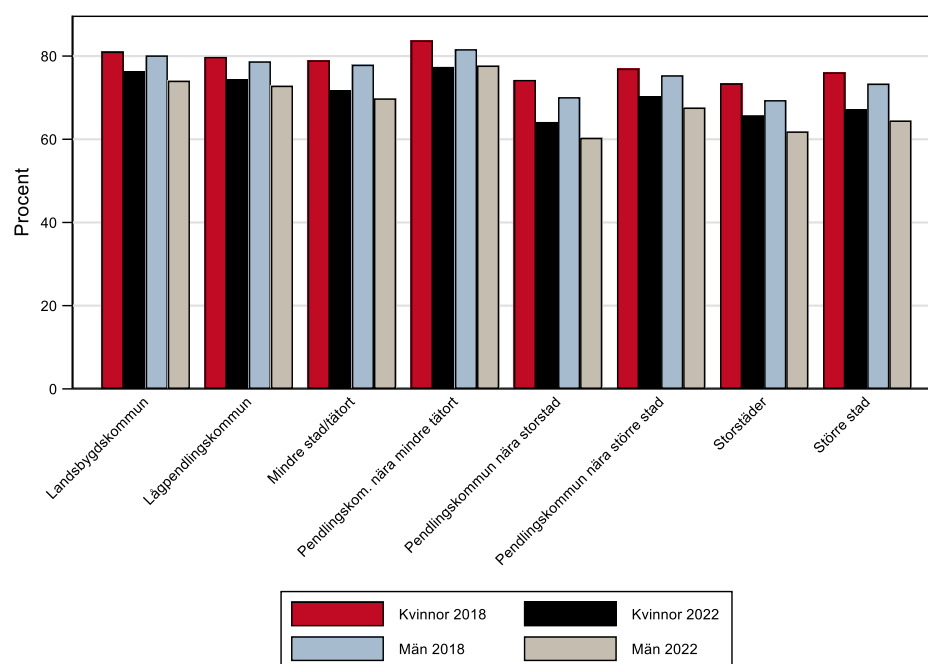
Som diagrammet visar har det till 2023 skett en markant minskning i andelen unga som står utanför både arbete och studier. Minskningen är särskilt tydlig i storstäder, större städer och pendlingskommuner nära större stad. Det är dock fortsatt stora skillnader mellan inrikes och utrikes födda. I flera kommungrupper har andelen unga utrikes födda i denna grupp mer än halverats – till exempel i pendlingskommuner nära mindre tätort. I storstäder, större städer och intilliggande pendlingskommuner är

minskningen nästan lika stor. Utvecklingen pekar på en förbättrad etablering för unga, särskilt bland utrikes födda kvinnor, i många kommungrupper. Samtidigt visar skillnaderna mellan kommungrupper och födelse-regioner att utmaningarna kvarstår – särskilt i kommuntyper med svagare arbetsmarknadsförutsättningar.

2.4.5 Valdeltagande

Lågt valdeltagande är inte bara en fråga om politiskt ointresse – det kan också vara ett uttryck för att människor inte känner sig som en del av samhället. När valdeltagandet i vissa områden ligger långt under riksgenomsnittet signalerar det ofta bristande samhällsgemenskap, svag tillit till institutioner och utebliven känsla av inflytande. I en rapport om utanförskap blir därför valdeltagande ett viktigt mått – inte bara på formell demokrati, utan på hur inkluderande samhället faktiskt är.

Figur 45: Valdeltagande i riksdagsvalet 2018 och 2022, uppdelat på kön och kommungrupp.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Figur 45 visar hur valdeltagandet i riksdagsvalet utvecklats mellan 2018 och 2022 bland kvinnor och män i utanförskapsområden, uppdelat efter kommungrupp. En övergripande tendens är att valdeltagandet har minskat i samtliga kommungrupper – både bland kvinnor och män. Nedgången är särskilt tydlig i kommungrupper där valdeltagandet redan tidigare låg lägre, som storstäder, större städer och pendlingskommuner nära storstad. I dessa områden är det inte ovanligt att färre än 65 procent av

männen röstade i valet 2022, vilket innebär en nedgång på 5–8 procentenheter jämfört med 2018. Även bland kvinnorna i dessa kommungrupper syns en tydlig minskning, men från en något högre nivå.

I andra kommungrupper – såsom landsbygdskommuner, lågpendlingskommuner och mindre tätorter – är förändringarna mindre. Här ligger valdeltagandet fortsatt högt, ofta över 75 procent, och könsskillnaderna är generellt små. Att valdeltagandet minskat i utanförskapsområden mellan valen 2018 och 2022 väcker frågor om demokratiskt deltagande och politisk tillit. Särskilt i de större städerna framträder en bild av ökande klyftor i valdeltagande mellan olika grupper. Minskningen bland män i flera kommungrupper är dessutom mer uttalad, vilket kan tyda på att unga eller socialt, kulturellt och ekonomiskt marginaliserad utsatta män i vissa områden står allt längre ifrån den demokratiska processen.

3 Områdestypernas utveckling

Detta kapitel beskriver områdestypernas utveckling i Sverige åren 2012–2023 och ger en uppdaterad lägesbild av den socioekonomiska boendesegregationens utveckling, som Boverket tidigare gett i två rapporter från 2023 respektive 2024.²⁰ Beskrivningen baseras på de fem områdestyperna och inledningsvis ges en allmän beskrivning av befolkningssammansättningen i områdestyperna och de enskilda områdestypernas kännetecken. Detta följs av en genomgång av de olika områdestypernas geografiska fördelning och förändringar över tid.

3.1 Befolkningsstrukturen i områdestyperna

Områdestyper är en klassificering av RegSO utifrån det socioekonomiska indexet, SEI. Tanken med områdesindelningen är att beskriva förutsättningarna inom ett RegSO och deras utveckling över tid. Som nämnts i rapportens inledning finns det fem områdestyper som går i en stigande skala från områdestyp 1, som klassificeras som områden med stora socioekonomiska utmaningar, till områdestyp 5, som är områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar. I mitten återfinns områdestyp 3, som betecknas som socioekonomiskt blandade områden.

I tabell 8 finns information om befolkningen i de fem områdestyperna och hur de fördelar sig inom respektive områdestyp. Som tabellen visar bor en majoritet av landets befolkning i områden med goda eller mycket goda socioekonomiska förutsättningar: sammantaget bor 65 procent eller ungefär 6,8 miljoner personer i dessa båda områdestyper. Samtidigt är det knappt 14 procent av befolkningen eller drygt 1,4 miljoner personer som bor i områden med socioekonomiska utmaningar, det vill säga i områdestyp 1 och 2.

3.1.1 Köns- och åldersfördelning

Tabell 8 visar även att könsfördelningen i de olika områdestyperna är jämn, men att det finns det betydande skillnader i hur de olika åldersgrupperna fördelar sig i de olika områdestyperna. Som förväntat bor en majoritet av alla åldersgrupper i områdestyp 4 – det är ju här som en majoritet av Sveriges befolkning bor. Sett till befolkningsantalet i respektive områdestyp är dock andelen barn och unga som störst i områdestyp 1 och 5 – knappt 28 procent respektive drygt 28 procent – medan övriga områdestyper har andelar som ligger relativt nära riksgenomsnittet. Noterbart är att i områdestyp 1 är andelen äldre personer mycket lägre, 14 procent, än

²⁰ Se *Boendesegregationens utveckling och mekanismer: årsrapport 2023 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling i Sverige* (2023) och *Boendesegregationens utveckling: årsrapport 2024 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling i Sverige* (2024).

riksgenomsnittet på knappt 21 procent, medan andelen äldre är högst i områdestyp 3, där den ligger på 23 procent.

Tabell 8: Indikatorer som beskriver områdestypernas karaktäristika genom de boendes förutsättningar år 2023. Varje indikator summerar till 100 procent i respektive områdestyp. Anges i procent.

Variabelgrupp	Variabel	Områdestyp					
		1	2	3	4	5	Riket
Befolkning	Samtliga	5,4	8,3	21,8	54,8	9,7	100,0
	Män	51,2	50,7	50,2	50,3	50,1	50,3
	Kvinnor	48,8	49,3	49,8	49,7	49,9	49,7
Ålder	0–19 år	27,6	22,6	20,8	22,4	28,3	22,9
	20–64 år	58,1	59,8	56,3	56,4	53,5	56,5
	65+ år	14,3	17,7	22,9	21,2	18,2	20,6
Födelseregion	Inrikes födda	46,4	60,2	76,4	85,2	88,7	79,4
	Utrikes födda	53,6	39,8	23,6	14,8	11,3	20,6
Födelseregion, utrikes födda	Övriga Norden	3,3	5,4	10,2	13,1	14,3	9,8
	Övriga Europa	21,6	29,0	31,9	37,6	39,8	32,6
	Övriga världen	75,1	65,6	57,9	49,3	45,9	57,6
Vistelsetid i Sverige, utrikes födda	0–3 år	11,2	14,3	13,6	14,4	12,9	13,6
	4–9 år	34,4	31,7	28,8	22,2	18,4	26,9
	10+ år	54,4	53,9	57,6	63,4	68,8	59,5
Upplåtelseform	Äganderätt	8,2	20,2	38,9	54,2	72,3	47,3
	Bostadsrätt	11,3	18,5	19,5	21,9	18,1	20,1
	Hyresrätt	79,0	59,5	39,3	21,0	6,8	29,9
	Okänd	1,5	1,8	2,3	3,0	2,8	2,6
Hustyp	Småhus	10,4	24	43,6	57,7	76,9	51,2
	Flerbostadshus	84,2	67,2	50,6	36,8	18,7	43,1
	Övriga	0,9	1,1	1,4	1,1	0,5	1,1
	Specialbostäder	2,9	5,9	2,2	1,6	0,9	2
	Uppgift saknas	1,5	1,8	2,3	2,9	3	2,6

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

3.1.2 Svensk och utländsk bakgrund

Sverige har under de senaste decennierna sett en mycket kraftig demografisk förändring, där en allt större andel av befolkningen är född utomlands eller har utländsk bakgrund. År 2002 var 15 procent av befolkningen utrikes född eller hade två föräldrar födda utomlands, en andel som ökat till 27 procent år 2023. I dag är det över 2,1 miljoner som är födda utomlands, många av dem i länder utanför Europa. Som framgår av tabell 8 kan vi se en ökande andel inrikes födda och en minskande andel utrikes födda när man går upp på skalan av områdestyper. Den senare gruppen minskar från 54 procent i områdestyp 1 till elva procent i

områdestyp 5. Sett till hela befolkningen bor dock 40 procent eller 860 000 av de utrikes födda i områdestyp 4, det vill säga i socioekonomiskt välmående områden.

För utrikes födda är vistelsetiden i Sverige uppdelad i tre kategorier: 0–3 år, 4–9 år och tio år eller längre. Man kan notera att andelen av det totala antalet utrikes födda i Sverige ökar för varje steg på skalan av områdestyper till och med områdestyp 4, för att minska kraftigt i områdestyp 5. Detta mönster gäller oavsett vistelsetid i Sverige. Även bland de som är nyanlända och som vistats i Sverige i som mest tre år är det vanliga att bo i områdestyp 4: det bor mer än tre gånger så många nyanlända i områdestyp 4 som i områdestyp 1. Som andel av de boende i respektive områdestyp är de nyanlända dock betydligt fler i områdestyp 1 jämfört med områdestyp 4. Noterbart är också att de som vistats i Sverige i 4–9 år bor i socioekonomiskt utsatta områden i större utsträckning än de som vistats i Sverige en kortare tid.

3.1.3 Boende

Som tabell 8 visar är äganderätten – främst då småhus – den vanligaste boendeformen i Sverige. Nära halva rikets befolkning bor i äganderätt, följt av hyresrätt med knappt 30 procent och bostadsrätt med drygt 20 procent. Även här är det dock, som vi konstaterat i avsnittet om områdestypernas kännetecken, stora skillnader i hur stor andel av befolkningen inom respektive områdestyp som bor i respektive upplåtelseform. Hyresrätten dominerar helt i de lägre områdestyperna, medan äganderätten – främst småhus – dominerar i områdestyp 4 och 5.

3.2 Områdestypernas kännetecken

Nedan redovisas grundläggande socioekonomiska karaktäristika för de fem olika områdestyperna.

3.2.1 Områdestyp 1: områden med stora socioekonomiska utmaningar

År 2023 bodde det 574 479 personer i områdestyp 1, vilket är ungefär lika många som året dessförinnan. En fjärdedel eller 25 procent av de boende har enbart förgymnasial utbildning, att jämföra med drygt tio procent i befolkningen som helhet. Drygt 41 procent har låg ekonomisk standard och nio procent har en svag ställning på arbetsmarknaden. Det innebär att andelen med svag arbetsmarknadsanknytning är tre gånger högre än genomsnittet för riket. Över hälften av de boende, cirka 54 procent, är födda utanför Sverige. Motsvarande andel på nationell nivå är drygt 20 procent.

De allra flesta som bor i områdestyp 1 bor i hyresrätt: hela 79 procent bor i hyrt boende. Det är bara elva procent som bor i bostadsrätt och lite drygt åtta procent som bor i småhus med äganderätt. Detta står i skarp kontrast

till boendemönstret i landet i stort, där bostadsrätt eller äganderätt (främst småhus) är de vanligaste bostadsformerna.

3.2.2 Områdestyp 2: områden med socioekonomiska utmaningar

Jämfört med områdestyp 1 har invånarna som bor i områdestyp 2 något bättre socioekonomiska förutsättningar. Andelen personer med endast förgymnasial utbildning är lägre, 17 procent, och cirka 28 procent har låg ekonomisk standard, jämfört med riksgenomsnittet på drygt 13 procent. Andelen med svag arbetsmarknadsposition ligger på fem procent, jämfört med drygt två procent i hela landet. Andelen utrikesfödda är betydligt lägre än i områdestyp 1, men med knappt 40 procent är andelen ändå nästan dubbelt så stor som riksgenomsnittet. Också i områdestyp 2 bor en majoritet, drygt 59 procent, i hyresrätt. Drygt 20 procent bor i äganderätt och knappt 19 procent i bostadsrätt.

Denna områdestyp samlade 872 481 invånare eller åtta procent av hela befolkningen år 2023. Jämfört med områdestyp 1 har invånarna som bor i områdestyp 2 något bättre socioekonomiska förutsättningar: här har nästan 17 procent av befolkningen en förgymnasial utbildning och knappt 28 procent har låg ekonomisk standard, jämfört med riksgenomsnittet på drygt 13 procent. Andelen med svag arbetsmarknadsposition ligger på fem procent, jämfört med drygt två procent i hela landet. Andelen utrikesfödda är betydligt lägre än i områdestyp 1, men med knappt 40 procent är andelen ändå nästan dubbelt så stor som riksgenomsnittet. Också i områdestyp 2 bor en majoritet, drygt 59 procent, i hyresrätt. Drygt 20 procent bor i äganderätt och knappt 19 procent i bostadsrätt.

3.2.3 Områdestyp 3: socioekonomiskt blandade områden

I områdestyp 3 har knappt 13 procent av de boende enbart förgymnasial utbildning, vilket kan jämföras med riksgenomsnittet på cirka 10 procent. Andelen med låg ekonomisk standard är 17 procent, vilket ligger relativt nära genomsnittet för hela landet. Drygt tre procent har en svag ställning på arbetsmarknaden. Det är något högre än rikssnittet, men en minskning jämfört med föregående år då andelen uppgick till fyra procent. Nära var fjärde person i områdestyp 3 är född utanför Sverige, vilket kan jämföras med var femte person i befolkningen i stort. Boendeformerna i dessa områden är förhållandevis jämnt fördelade mellan äganderätt och hyresrätt – båda omkring 39 procent. Drygt 19 procent bor i bostadsrätt.

År 2023 bodde 2 301 457 personer eller cirka 22 procent av rikets befolkning i områdestyp 3. Andelen som har som högst en förgymnasial utbildning är knappt 13 procent, jämfört med cirka 10 procent i hela riket. Knappt 17 procent av de som bor i områdestyp 3 har låg ekonomisk standard, vilket är nästan fyra procentenheter högre än det nationella genomsnittet. Andelen med svag arbetsmarknadsposition är något högre än riksgenomsnittet, drygt tre procent. Nästan var fjärde person i områdestyp 3

är född utanför Sverige, jämfört med var femte person i riket som helhet. I områdestyp 3 bor ungefär lika många i äganderätt som i hyresrätt (cirka 39 procent). Drygt 19 procent bor i bostadsrätt.

3.2.4 Områdestyp 4: områden med goda socioekonomiska förutsättningar

I områdestyp 4 är andelen med förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå mycket låg – knappt 8 procent. Även andelen med låg ekonomisk standard är liten, knappt 9 procent, och endast drygt 1,5 procent har en svag ställning på arbetsmarknaden. Samtliga dessa värden ligger under rikets genomsnitt. Boendet domineras av äganderätt – drygt 54 procent av de boende bor i eget hus. Andelen som bor i hyresrätt uppgår till 21 procent, medan andelen i bostadsrätt är marginellt högre. Det stora flertalet invånare i områdestyp 4 är födda i Sverige. Andelen utrikesfödda är knappt 15 procent, vilket är betydligt lägre än rikssnittet på drygt 20 procent.

Majoriteten av Sveriges invånare bor i områden med goda socioekonomiska förutsättningar. År 2023 bodde knappt 5,8 miljoner människor eller knappt 55 procent av befolkningen i områdestyp 4. Andelen med förgymnasial utbildning är knappt 8 procent, andelen med låg ekonomisk standard är knappt nio procent och andelen med svag arbetsmarknadsposition är under två procent. Samtliga värden ligger under riksgenomsnittet. En majoritet, drygt 54 procent, bor i äganderätt medan andelen som bor i hyresrätt är 21 procent. Andelen som bor i bostadsrätt är marginellt högre. Det stora flertalet är födda i Sverige, andelen utrikesfödda ligger på knappt 15 procent, vilket är betydligt under riksgenomsnittet.

3.2.5 Områdestyp 5: områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar

Områdestyp 5 är den områdestyp som definieras som det socioekonomiskt mest resursstarka. Andelen som enbart har förgymnasial utbildning är fyra procent, andelen med låg ekonomisk standard är drygt tre procent och endast en procent av befolkningen har en svag arbetsmarknadsposition. Det stora flertalet, drygt 72 procent, bor i äganderätt. Drygt 18 procent bor i bostadsrätt och knappt sju procent i hyresrätt. I likhet med föregående områdestyp är de flesta som bor i områdestyp 5 födda i Sverige: andelen utrikesfödda ligger på drygt elva procent, vilket är nära hälften jämfört med riket som helhet.

3.3 Områdestypernas fördelning

3.3.1 Geografisk spridning

Områdestyperna är inte jämnt fördelade över landet och i de olika kommuntyperna. Som framgår av tabell 9 återfinns de lägre områdestyperna framför allt i större städer och i de tre storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö: av totalt 162 RegSO som är klassificerade som områdestyp 1

återfinns 55 i en större stad och 37 i storstäder. Större städer har även många RegSO klassificerade som områdestyp 3 och 4, medan kommungruppen pendlingskommun nära storstad har de absolut flesta RegSO av områdestyp 5, här återfinns 115 av 292 områden.

Tittar man i stället på hur områdestyperna fördelar sig inom respektive kommungrupp blir mönstret ett delvis annat. Storstäder och större städer har även nu en hög andel lägre områdestyper, men det har även flera andra kommungrupper. Områdestyp 4 är den vanligaste i alla kommungrupper utom landsbygdskommuner, där är i stället områdestyp 3 den vanligaste. Kommungruppen pendlingskommuner nära storstad framstår som den mest välbärgade: här är 60 procent av alla RegSO klassificerade som områdestyp 4 och 20 procent som områdestyp 5. Så hög andel av den högsta områdestypen finns inte i någon annan kommungrupp – i storstäder och större städer ligger samma andel på tolv respektive elva procent och i flera kommungrupper saknas områdestypen nästan helt eller helt.

Tabell 9: Områdestypernas fördelning på kommungrupp år 2023.

Kommungrupp	Områdestyp 1		Områdestyp 2		Områdestyp 3		Områdestyp 4		Områdestyp 5		Totalt
	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel	
Landsbygdskommun	10	4,6	22	10,1	98	45,2	86	39,6	1	0,5	217
Landsbygdskommun med besöksnäring	0	0,0	4	3,4	40	33,9	74	62,7	0	0,0	118
Lågpendlingskommun nära större stad	14	6,3	23	10,3	85	38,1	98	43,9	3	1,3	223
Mindre stad/tätort	12	3,1	24	6,1	97	24,7	234	59,5	26	6,6	393
Pendlingskommun nära mindre tätort	11	4,0	34	12,3	102	36,8	129	46,6	1	0,4	277
Pendlingskommun nära större stad	16	1,2	40	6,2	137	12,7	244	60,1	20	19,8	457
Pendlingskommun nära storstad	7	3,5	36	8,8	74	30,0	350	53,4	115	4,4	582
Större stad	55	7,5	71	9,7	136	18,6	388	53,1	81	11,1	731
Storstäder	37	10,1	39	10,7	66	18,1	178	48,8	45	12,3	365
Totalt	162	4,8	293	8,7	835	24,8	1 781	53,0	292	8,7	3 363

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Av de 3 363 RegSO som finns i Sverige klassificeras nästan 62 procent eller 2 073 som områdestyp 4 och 5, det vill säga områden som har goda

eller mycket goda socioekonomiska förhållanden, detta medan antalet områden som klassificeras som områdestyp 1 och 2 är betydligt färre, lite drygt sju procent eller 455 av alla RegSO. Som vi sett ovan motsvarar andelen områden av områdestyp 4 och 5 ungefär den andel de har av befolkningen – 65 procent – medan de lägre områdestyperna (områdestyp 1 och 2) samlar en betydligt större andel av befolkningen, cirka 14 procent, än deras andel av antalet RegSO.

3.3.2 Förändringar i klassificering

Som framgår av tabell 10 nedan sker inga stora förändringar i vilken områdestyp ett RegSO klassificeras som från år till år. Jämfört år 2022 är det nu 20 områden färre som klassificeras som områdestyp 3, medan övriga områdestyper ökat i antal. Över tid kan dock större förändringar ske, till exempel som följd av förändringar i bostadsbeståndet inom ett område. Jämfört med år 2014 har 694 RegSO bytt områdestyp: 357 har gått ett steg nedåt och 334 har gått upp ett steg uppåt i skalan över områdestyper, medan tre RegSO gått två steg nedåt: två av dem från att klassificeras som områdestyp 3 till områdestyp 1 och ett RegSO från områdestyp 4 till områdestyp 2. Sammantaget framgår att en allt större del av områdena i landet antingen präglas av socioekonomiska utmaningar eller goda socioekonomiska förutsättningar. Samtidigt har andelen socioekonomiskt blandade områden minskat betydligt.

Tabell 10: Områdestypernas utveckling år 2011–2023. Anges i antal och procent.

År	Områdestyp				
	1	2	3	4	5
	Antal (andel)	Antal (andel)	Antal (andel)	Antal (andel)	Antal (andel)
2011	142 (4,2)	252 (7,5)	989 (29,4)	1 640 (48,8)	337 (10)
2012	144 (4,3)	250 (7,4)	989 (29,4)	1 649 (49,0)	330 (9,8)
2013	145 (4,3)	251 (7,5)	976 (29,0)	1 667 (49,6)	323 (9,6)
2014	165 (4,9)	239 (7,1)	933 (27,7)	1 458 (43,4)	568 (16,9)
2015	153 (4,5)	256 (7,6)	926 (27,5)	1 705 (50,7)	323 (9,6)
2016	153 (4,5)	258 (7,7)	929 (27,6)	1 710 (50,8)	313 (9,3)
2017	164 (4,9)	249 (7,4)	894 (26,6)	1 783 (53,0)	273 (8,1)
2018	152 (4,5)	288 (8,6)	888 (26,4)	1 721 (51,2)	314 (9,3)
2019	154 (4,6)	296 (8,8)	862 (25,6)	1 738 (51,7)	313 (9,3)
2020	157 (4,7)	287 (8,5)	867 (25,8)	1 759 (52,3)	293 (8,7)
2021	154 (4,6)	297 (8,8)	848 (25,2)	1 753 (52,1)	311 (9,2)
2022	160 (4,8)	289 (8,6)	855 (25,4)	1 770 (52,6)	289 (8,6)
2023	162 (4,8)	293 (8,7)	835 (24,8)	1 781 (53,0)	292 (8,7)

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Den största händelsen vi kan se i fördelningen av områdestyper är för år 2014, då medelvärdet och standardavvikelsen i socioekonomiskt index (SEI) steg kraftigt jämfört med tidigare, vilket ledde till att många

områden gick från områdestyp 4 till områdestyp 5 och från områdestyp 2 till områdestyp 1. Samtidigt underskattas rörelsen om vi enbart ser till förändringen mellan dessa områdestyper eftersom att ett antal områden som tidigare klassificerats som områdestyp 3 nu klassificerades som antingen områdestyp 4 eller områdestyp 2.

De rörelser mellan områdestyper vi kan se 2021–2022 beror i stället på ett sjunkande SEI – det vill säga en allmän förbättring i människors livsvillkor – och en minskad spridning, det vill säga mindre skillnader mellan områdestyperna totalt sett. Däremot kan vi se att det finns något fler områden av områdestyp 1 och ett något färre antal områden av områdestyp 5. Områden med högst socioekonomiskt index har under samma period sett de största förbättringarna i absoluta tal, men den minskade spridningen har ändå medfört att antalet områden klassificerade som områdestyp 1 ökat.

3.4 Förändringar i områdestypernas utveckling

Som vi tidigare kunnat konstatera har utanförskapet minskat i många områden. Vi kan se samma positiva utveckling i tabell 11, som visar förändring mellan 2014 och 2023 vad gäller några variabler: andel som enbart har förgymnasial utbildning, andel som har låg ekonomisk standard och andel med svag arbetsmarknadsposition. Som framgår av tabellen har det skett en positiv förändring i stort sett alla områdestyper, utom vad gäller andel med svag arbetsmarknadsposition, där förhållandena är desamma eller knappt förändrade jämfört med år 2014.

Tabell 11: Indikatorer som beskriver områdestypernas karaktäristika genom de boendes förutsättningar år 2014 respektive år 2023. Anges i procent.

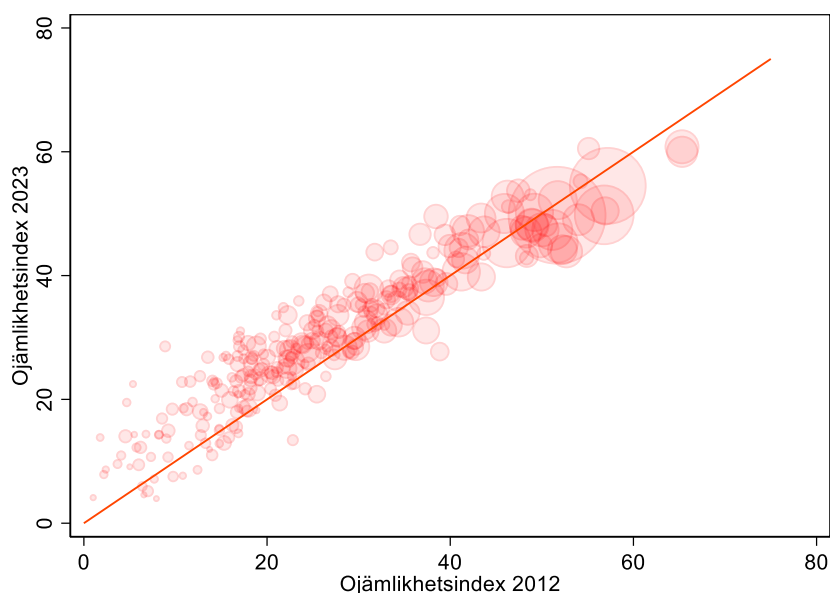
Områdestyp	Andel med enbart-förgymnasial utbildning		Andel med låg ekonomisk standard		Andel med svag arbetsmarknadsposition	
	2014	2023	2014	2023	2014	2023
Områdestyp 1	27,4	25,2	43,2	41,2	9,1	9,0
Områdestyp 2	19,3	16,9	27,7	27,6	5,0	5,0
Områdestyp 3	15,3	12,7	17,2	17,0	3,0	3,1
Områdestyp 4	10,2	7,6	9,5	8,6	1,5	1,5
Områdestyp 5	5,4	3,9	4,0	3,4	0,9	0,9
Riket	12,6	10,1	14,1	13,3	2,5	2,5

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Sett till ojämlikhetsindex har de socioekonomiska skillnaderna mellan olika områden dock bestått, och i vissa fall även förstärkts. Denna utveckling illustreras i figur 45, som visar förändringar i ojämlikhetsindex – det vill säga fördelningen av den lägsta (kvintil 1) respektive den högsta

inkomstgruppen (kvintil 5) – i en kommun. Varje röd cirkel representerar en kommun och storleken på cirkeln motsvarar kommunens befolkningsstorlek. På x-axeln finns kommunens ojämlikhetsindex för år 2012, där en placering längre ut mot höger indikerar högre boendesegregation under det året. På y-axeln visas kommunens ojämlikhetsindex för år 2023, där en högre placering betyder högre segregation. Den röda diagonalen i diagrammet delar det i två lika delar och markerar gränsen mellan ökad och minskad boendesegregation. Om en cirkel är ovanför den röda linjen har segregationen i kommunen ökat år 2023 jämfört med år 2012. Om en cirkel ligger under den röda linjen betyder det att segregationen i kommunen i stället har minskat.

Figur 46: Ojämlikhetsindex för inkomstgrupp 1 och 5 i samtliga 290 kommuner år 2012 respektive 2023. Anges i antal punkter (skala 0–100).

Diagrammet visar att två motsatta trender har inträffat mellan 2012 och 2023. Mindre kommuner – som initialt hade ett lägre ojämlikhetsindex – har sett en ökad boendesegregation, medan större kommuner (som från början hade ett högre ojämlikhetsindex) sett en minskad boendesegregation. Det är viktigt att notera att diagrammet endast ger en jämförelse mellan dessa två år och inte visar eventuella förändringar som kan ha inträffat under perioden. Den ger heller ingen bild av den långsiktiga trenden.

4 Utanförskapets inverkan på livsvillkor

4.1 Utanförskap och livsvillkor

Livsvillkor är ett samlingsbegrepp som avser de sociala, ekonomiska och miljömässiga omständigheter som påverkar en människas liv och dennes livskvalitet, som utbildningsnivå, sysselsättning, inkomst, boende och hälsa. Livsvillkor är kan därmed kopplas till den byggda miljön, till bostadsområdets socioekonomiska förutsättningar och de olika områdestyperna, och därmed även till segregation och utanförskap.

I *Det handlar om jämlik hälsa* (SOU 2016:55) konstaterar utredaren att ojämlikhet i hälsa uppstår inte bara som en följd av hur samhället ser ut, utan i samspel ”mellan individ och samhälle, där såväl individ som samhälle har ett ansvar.”²¹ Grunden till detta kan bland annat sökas i grundläggande mänsklig psykologi och sociala mekanismer. Uttrycket ”kaka söker maka” är inte bara ett talesätt: vi tenderar att bilda familj med människor som liknar oss själva, som har ungefär samma socioekonomiska status och delar samma kultur, språk och värderingar – det vill säga med människor som vi känner samhörighet med. Det kan delvis förklaras av att vi i vår vardag – i skolan, på arbetsplatsen och genom vänner – möter andra som är som vi själva, men delvis också av våra preferenser.²²

Det finns en omfattande (främst internationell) forskning som visar på samband mellan att växa upp i socioekonomiskt svaga områden och framtida livschanser, så kallade grannskapseffekter. Enligt denna teori kan bostadsområdet, och om man växer upp i ett område med socioekonomiska utmaningar och där utanförskapet är stort, ha ett negativt samband på skolresultat och framtida sysselsättning och inkomst. Ojämlika livsvillkor skulle därmed kunna reproducera framtida utanförskap och segregation. Det finns till exempel en tydlig samvariation (eller korrelation) mellan socioekonomisk utsatthet och kriminalitet, något som länge tolkades som ett orsakssamband, kausalitet: att fattigdom och social utsatthet i sig skulle vara direkta orsaker till kriminalitet. I dag har den typen av förklaringsmodeller till stor del övergetts; i stället är det individuella egenskaper som står i förgrunden.

Orsakssambanden är dock komplexa. Det är svårt att säga hur och i vilken utsträckning eventuella grannskapseffekter inverkar: om det är till-

²¹ SOU 2016:55, s. 10.

²² Domingue, Benjamin W.; Fletcher, Jason; Conley, Dalton och Boardman, Jason D.: ”Genetic and educational assortative mating among US adults.” *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol. 111 (2014), s. 7996-8000; Holmlund, Helena: *Lika barn leka bäst? Äktenskapssortering och dess konsekvenser för intergenerationell rörlighet*. Uppsala: IFAU (2019).

gången till (eller bristen på) nätverk eller den lokala kulturen eller normerna i bostadsområdet som ”smittar” av sig till andra och påverkar individen i positiv eller negativ riktning, beroende på områdets socioekonomiska status. Olika individer påverkas rimligen också olika av grannskapet, beroende på vilken betydelse det spelar i deras liv. För den som sällan eller aldrig lämnar lokalområdet och har hela sitt sociala nätverk där torde grannskapet spela en större roll än för den som går i skola eller arbetar någon annanstans, förutom den roll som hemmiljön, uppfostran och umgängeskrets spelar.

Det finns således gott om andra faktorer som påverkar våra livschanser. Även i ett helt jämlikt samhälle skulle personliga egenskaper som vi inte har någon kontroll över, som ålder, kön och inte minst gener, ge skillnader i utfall. Debatten kring arv och miljö – eller på engelska *nature versus nurture* – går långt tillbaka i tiden. Hur mycket en viss egenskap påverkas av gener respektive miljö uttrycks som heritabilitet. För vissa egenskaper, som kroppslängd, är heritabiliteten cirka 80 procent, vilket innebär att miljöfaktorer står för ungefär 20 procent. I dag vet vi genom beteendegenetisk forskning att vårt genetiska arv har inverkan även på till exempel utbildningsutfall och kriminalitet – inte så att framtida skolresultat eller brott finns inprogrammerade i vår arvs massa, men genom att gener spelar en betydande roll för vår personlighet och våra kognitiva förmågor. De genetiska faktorerna är dock endast riskfaktorer. Ingen kan skylla sin kriminalitet på sina gener, lika lite som att man kan skylla på att man är fattig, man, i tonåren eller känner sig diskriminerad. Att begå brott handlar ytterst om ett val individen gjort och den enskilda individens moral, inte något man är predestinerad att göra.

Sammantaget är det sannolikt att våra utfall i livet beror på ett samspel mellan flera olika faktorer som till exempel uppfostran och grannskapseffekter men också det beteendegenetiker benämner passiv gen-miljökorrelation: det vill säga att konsekvenserna av att växa upp i en viss miljö delvis kan förklaras av föräldrarnas individegenskaper, vilka i varierande grad är ärftliga.²³ Forskaren Amir Sariaslan konstaterar i en intervju att samma ärftliga egenskaper som är riskfaktorer för att hamna i kriminalitet, som impulsivitet, koncentrationssvårigheter och aggression, även är korrelerade med skolprestationer och arbetsmarknadsanknytning” och i förlängningen också kan förklara varför man bor i ett utsatt bostadsområde.²⁴ Så kunde en forskningsstudie visa att syskon och tvillingar som vuxit upp i samma familj men i socioekonomiskt skilda bostadsområden och gått i olika skolor löpte samma risk att begå våldsbrott och hamna i

²³ Robert Plomin och Bergeman, C. S.: ”The nature of nurture: Genetic influence on ‘environmental’ measures.” *Behavioral and Brain Sciences* 14(3), s. 373–427.

²⁴ [”Kriminalitet handlar inte om socioekonomiska faktorer”](#) (senast hämtad 2025-04-17).

missbruk som sina syskon.²⁵ Detsamma gällde när man gick vidare och undersökte sambandet mellan föräldrarnas ekonomiska situation.²⁶

4.2 Utanförsöksområdenas bakgrund

Bostadsbristen blev en av de stora inrikespolitiska frågorna efter andra världskriget. Det ekonomiska uppsvinget efter kriget, en växande befolkning, urbanisering och ökade reallöner ledde till en stigande efterfrågan på bostäder. Trots att det byggdes allt fler bostäder skulle det visa sig svårt att bygga ifatt bostadsbristen. Tvärtom verkade bostadsköerna bara bli allt längre. Under 1960-talet blev byggandet alltmer storskaligt, rationellt och industriellt. Bostadsbyggandet pressades mot slutet av det så kallade miljonprogrammet upp till över 100 000 bostäder om året mellan 1967 och 1972, framför allt lägenheter i flerbostadshus.

Det man inte kunde veta då var att det uppdrivna bostadsbyggandet skulle skapa en framtida segregationsproblematik, något Boverket beskrivit i rapporten *Boendesegregationens utveckling och mekanismer* från 2023, vilken sätter in den svenska boendesegregationen i ett historiskt sammanhang och beskriver hur segregationen förändrats över tid. Fram till 1970-talet fanns det fortfarande många omoderna bostäder ur det äldre beståndet kvar i våra stadskärnor; det var billiga bostäder där många äldre och hushåll med låga inkomster bodde – i Stockholm var det i innerstaden och i stadsdelar som Södermalm, Gamla stan och Kungsholmen som de sociala problemen var som störst.

I takt med att det äldre bostadsbeståndet rustades upp och stadskärnorna blev mera attraktiva fick de en allt mer resursstark befolkning. En annan flyttström gick till de många villaområden som växte fram i städernas utkanter. Samtidigt började det bli tydligt att det högt uppdrivna bostadsbyggandet hade skapat boendemiljöer som skulle bli problematiska. En del bostadsområden fick redan från början problem med vakanser, medan andra, som tidigare varit socioekonomiskt blandade, såg en nedåtgående spiral när socioekonomiskt starkare hushåll flyttade ut och resurssvaga hushåll flyttade in.

Därmed skapades den segregationsproblematik vi ser i dag. Den hade motverkats av den bostadsbrist som rått, men med ett ökat bostadsutbud med den en ökad valfrihet kunde allt fler hushåll välja bostad utifrån sina bostadspreferenser. Det ledde i förlängningen till att många

²⁵ Sariaslan, Amir; Långström, Niklas; D’Onofrio, Brian; Hallqvist, Johan; Franck, Johan och Lichtenstein, Paul: ”The impact of neighbourhood deprivation on adolescent violent criminality and substance misuse: A longitudinal, quasi-experimental study of the total Swedish population”. *International Journal of Epidemiology* 2013 Aug; 42(4) s. 1087-66.

²⁶ Sariaslan, Amir; Larsson, Henrik, D’Onofrio, Brian; Långström, Niklas och Lichtenstein, Paul: ”Childhood family income, adolescent violent criminality and substance misuse: quasi-experimental total population study.” *British Journal of Psychiatry* 2014;205(4): s. 286-290.

bostadsområden delades upp utifrån hushållens socioekonomiska ställning: deras inkomst, utbildningsnivå, klasstillhörighet och bakgrund. Det blev stora skillnader mellan olika bostadsområden, framför allt mellan villaområden och områden som dominerades av hyresrätter. Skillnaden mot förr är att i dag bor de allra flesta – oavsett resurser – om inte rymligt, så åtminstone modernt.

Många av de bostadsområden som tidigt fick attraktivitetsproblem kom att fyllas med den växande ström av invandare som kom till Sverige från 1980-talet och framåt, och med det fick vi en etnisk segregation som inte funnits tidigare. Bostadsområden som tidigare dominerats av svenskfödda fick en allt större utlandsfödd befolkning i takt med att de förra flyttade ut och utlandsfödda flyttade in, något som i forskningen brukar omnämnas som *white flight* och *white avoidance*. Som vi sett i rapportens inledning i beskrivningen av områdestypernas kännetecken har vi i dag bostadsområden som domineras av hushåll med utländsk bakgrund. Det flesta av de som bor i dessa områden är skötsamma människor ”som bara vill få vardagen att fungera”, som statsvetaren Peter Esaiasson skriver i sin bok *Förorten*.²⁷ Men många av dessa områden har också stora sociala problem.

4.3 Parallella samhällsstrukturer

Enhetliga grannskap sett till livsvillkor, livsstilar, normer och identiteter kan samtidigt innebära stora risker för samhället, framför allt när det gäller bostadsområden som präglas av vad som kan beskrivas som parallella samhällsstrukturer. Begreppet saknar en allmänt vedertagen definition, men har i samhällsdebatten kommit att förknippas med kriminella (släktbaserade) nätverk, klaner och religiösa och andra normer som skiljer sig från majoritetssamhällets. Brottsförebyggande rådet har i en genomgång av begreppet inkluderat även alternativa system för viktiga samhällsfunktioner, till exempel vad gäller rättsskipning, handel med hyreskontrakt och svartarbete.²⁸

De otrygghetsproblem som finns i dessa socialt utsatta områden är enligt Brå ”exceptionella i relation till samhället i stort”, som att boende tvingas anpassa sig till att kriminella använder garage som skjutbanor, stoppar bilister eller tar över källarlokalerna och tvättstugor.²⁹ Även individer och grupper som till synes är integrerade i Sverige – så till vida att de har en ordnad bostad och arbete – kan ingå i en parallell samhällsstruktur, till

²⁷ Esaiasson, Peter: *Förorten – ett samhällsvetenskapligt reportage*. Stockholm: Timbro förlag (2019), s. 8.

²⁸ Brå: *Relationen till rättsväsendet i socialt utsatta områden*. Rapport 2018:6. Brottsförebyggande rådet (2018).

²⁹ Brå: *Relationen till rättsväsendet i socialt utsatta områden*. Rapport 2018:6. Brottsförebyggande rådet (2018), s. 74.

exempel genom att de ingår i en klan, en hedersförtryckande eller separatistisk miljö.

4.3.1 Brottslighetens påverkan på vardagen i områden med särskilt stort utanförskap

De senaste åren har brottsutvecklingen i samhället eskalerat. Mord, sprängdåd och gängkriminalitet har blivit vardag, något vi kan läsa om i stort sett varje dag. Från att ha varit något som framför allt skett i så kallade utsatta områden har kriminaliteten nu även nått välbärgade bostadsområden utan sociala problem. I dag är det inte heller enbart ett storstadsfenomen utan något som förekommer också på landsbygden, något juristen Evin Cetin och journalisten Jens Liljestrand skrivit om i boken *Barnsoldater* (2025). Vi har på kort tid ”vant oss vid en ny brottskultur” som åklagaren Lisa dos Santos skriver i boken *Älskade bror: en rapport från gängvåldets Sverige* från 2022. När hon började sin åklagarbana drygt tio år tidigare talade man inte ens om gäng, bortsett från de ”dinosaurielika motorcykelgängen” – man hade knappast ens några mord. I dag har hon och hennes kollegor ett konstant arbete med nya gängskjutningar.³⁰ Våldet och otryggheten påverkar oss alla.

Sociologen Maria Wallin, som har en lång bakgrund inom Polisen, beskriver hur kriminella nätverk etablerar parallella samhällsstrukturer där lojalitet och tystnad premieras. Detta skapar en miljö där invånare, av rädsla för repressalier, undviker att samarbeta med myndigheter. Tystnadskulturen har möjliggjort att de kriminella kunnat stärka sitt inflytande över tid. En subkultur har vuxit fram där kriminella livsstilar romantiseras, särskilt bland unga. Genom musik och sociala medier sprids ideal som kopplar kriminalitet till status och manlighet. Wallin noterar att även unga flickor påverkas, vilket tyder på att normförskjutningen har fått bred genomslagskraft i samhället.

Många ledande personer inom kriminella nätverk har flyttat från de mest utsatta områdena, men behåller sitt inflytande där. Detta har bidragit till att våldsamma händelser, såsom skjutningar och sprängningar, numera även förekommer i tidigare lugna bostadsområden. Fastighetsägarnas rapport *Så skapar vi socialt välmående bostadsområden* (2021) beskriver hur etablerade kriminella nätverk aktivt söker sig till nya områden, ibland genom att hyra eller köpa bostäder i andra delar av kommunen eller regionen. Det sker till exempel via bulvaner, svartuthyrning eller genom företagskonstruktioner som möjliggör anonymt boende och fortsatt kriminell verksamhet. Syftet är ofta trefaldigt: att undvika polisens spaning i utsatta områden, att etablera nya arenor för narkotikaförsäljning eller annan ekonomisk brottslighet samt att skapa en tryggare miljö för den egna

³⁰ dos Santos, Lisa: *Älskade bror: en rapport från gängvåldets Sverige*. Stockholm: Forum, s. 12f.

familjen – samtidigt som den brottsliga verksamheten fortgår i bakgrunden.

När tongivande kriminella flyttar från de mest utsatta områdena innebär det inte en minskning av kriminaliteten – snarare en förskjutning. Tomrummet fylls ofta av yngre, mer våldsbenägna individer som saknar den tidigare generationens interna kontroll. Områdena förlorar därmed lokala aktörer med så kallat "ordningsskapande" våldskapital – personer som tidigare, trots sin kriminella roll, upprätthöll viss ordning inom nätverken. Paradoxalt nog kan detta leda till en tillfällig ökning av våldsnivån, eftersom ett maktvakuum uppstår och rivaliserande grupper tävlar om inflytande. När kriminella flyttar till nya områden uppstår en nya problem. Tryggheten påverkas, och områdets rykte försämras – invånare upplever att platsen förändras snabbt och i negativ riktning. Tystnadskulturen, som tidigare varit förknippad med särskilt utsatta områden, börjar sprida sig även till bostadsområden som tidigare inte haft sådana problem.

Fastighetsägare och kommuner ställs inför nya typer av utmaningar, såsom ökad efterfrågan på andrahandsuthyrning, svartkontrakt och mistänkt penningtvätt via hyresförhållanden. Det nya och allvarliga är att den organiserade kriminaliteten inte längre är begränsad till traditionella utanförskapsområden – otrygghet och antisociala normsystem breder nu ut sig till bostadsområden som tidigare uppfattats som stabila och trygga.

4.3.2 Konsekvenser för fastighetsägare när kriminella nätverk växer sig starka

Fastighetsägare vittnar om att när kriminella grupperingar tar kontroll över utemiljöer, entréer, trapphus, källare och andra gemensamma utrymmen skapas en känsla av att det inte längre är fastighetsägaren som sätter normen – utan de kriminella. Ett särskilt allvarligt inslag är den öppna droghandeln, som enligt flera fastighetsägare pågår ostört i vissa bostadsområden – ibland i direkt anslutning till entréer, trapphus eller lekplatser. Detta leder till att boende undviker gemensamma ytor, tryggheten minskar och det dagliga förvaltningsarbetet försvåras avsevärt.

Kriminella nätverks närvaro innebär att våldskapital och hotfulla beteenden blir en del av vardagen. Denna normalisering av antisocialt beteende gör att boende anpassar sig – många undviker att rapportera problem eller att ta kontakt med fastighetsförvaltningen. Fastighetsägare rapporterar att deras personal, särskilt kvinnor, utsätts för nedvärderande bemötande. Den patriarkala och hypermaskulina normkultur som råder i vissa områden gör det svårt att rekrytera och behålla personal. I vissa fall kan arbetsuppgifter inte längre utföras utan polisnärvaro eller väktarskydd.

När invånare tystnar av rädsla för repressalier – eller när fastighetsägare märker att klagomål och felanmälningar uteblir – urholkas rättsstatens principer. I stället växer en parallell maktordning fram, där våld och

lojalitet får större betydelse än lag och avtal. Påverkan kan ske genom direkta påtryckningar, exempelvis hot, utpressning eller subtila former av social kontroll. I vissa fall uttrycks även öppen fientlighet eller misstro mot det svenska samhället och dess institutioner. Trygghetsproblemen leder till högre omsättning bland hyresgäster, svårigheter att hyra ut bostäder och ett ökat behov av säkerhetsåtgärder – vilket i sin tur driver upp kostnader och minskar områdets attraktivitet för investeringar. I värsta fall resulterar detta i att fastighetsägare drar sig tillbaka från aktiv närvaro eller säljer till mindre seriösa aktörer.

När parallella samhällsstrukturer växer sig starka i utanförskapsområden undermineras fastighetsägares möjligheter att upprätthålla trygghet, ordning och en fungerande boendemiljö. I dag förväntas fastighetsägare ta ansvar för trygghetsskapande arbete och integrationsfrämjande insatser som går långt utöver traditionell fastighetsförvaltning. I praktiken har fastighetsägare i utsatta områden blivit trygghetsaktörer och brottsförebyggande samordnare – trots att deras kärnuppdrag är att förvalta fastigheter. Detta omfattar bland annat relationsbyggande och lokalsamhällesutveckling, närvaro sju dagar i veckan i vissa bolag, trygghetsdialoger med hyresgäster samt deltagande i medborgardialoger. Det inkluderar också samverkan med det lokala föreningslivet, skolor och civilsamhälle. Alla dessa insatser innebär ökade kostnader, ökade risker och ett utökat ansvar som sällan motsvaras av traditionella hyresintäkter eller något tydligt juridiskt mandat.

4.3.3 Utanförskapets konsekvenser för de boende

Rapporten Så skapar vi socialt välmående bostadsområden (2021) beskriver vardagen i utsatta områden som präglad av otrygghet, svag tillit till samhällsinstitutioner, gängkriminalitet, öppen narkotikahandel och förekomsten av klan- och släktbaserade nätverk som har ett starkt inflytande på det lokala livet. Många invånare undviker vissa platser på grund av hot om våld, medan andra upplever att deras rörelsefrihet begränsas – inte bara av kriminalitet, utan också av känslan av övervakning och kontroll. Barn växer upp i miljöer där normsystemet avviker från det svenska majoritetssamhällets. Föräldrars möjlighet att påverka barnens uppväxtvillkor är ofta begränsad – dels av språkliga och ekonomiska hinder, dels av att deras auktoritet undergrävs av gängen och de kriminella aktörernas som sätter villkoren för barnens vardag.

Tystnadskultur, rädsla för repressalier och ett lågt förtroende för rättsväsendet leder till att brott sällan anmäls, vilket i sin tur förstärker en negativ spiral av social isolering och rättsligt underskott. Fysisk utformning av bostadsområden – exempelvis otrygga gångtunnlar, dåligt belysta miljöer och ogenomskinliga gemensamma utrymmen – underlättar brott och skapar rädsla. Hög arbetslöshet gör att en oproportionellt stor andel män rör sig i området dagtid och det är vanligt förekommande att männen ”hänger” i dessa utrymmen, vilket skapar social oro och försvårar

boendemiljön för andra. Det finns områden där enskilda familjer eller grupper försöker styra lokalsamhället, vilket påverkar såväl boendes självständighet som fastighetsägarnas personal eller kommunens myndighetspersoners möjligheter att agera motvikt.

Det handlar om parallellsamhällen där tillhörighet och säkerhet formas genom informella strukturer snarare än genom tillit till samhällets institutioner. Denna verklighet står i direkt kontrast till det ideal om jämlikhet, lagbundenhet och individuell frigörelse som präglar det moderna svenska välfärdssamhället.

4.3.4 Heder och traditionalism

Traditionalistiska värderingar, såsom hög religiositet och stark respekt för auktoritet, kan i vissa fall samverka med parallella samhällsstrukturer, organiserad brottslighet och klanbaserade nätverk i socialt utsatta områden. Denna samverkan kan bidra till att försvåra integrationen och upprätthålla normer som står i kontrast till det sekulära och demokratiska samhällets principer. Enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) används begreppet parallella samhällsstrukturer för att beskriva fenomen som klanstrukturer, hederskulturer och subkulturella normer i kriminella miljöer. I rapporten Trygga och jämställda stads- och boendemiljöer (2024) framkommer att hederskultur och ojämställda normer påverkar både boendemiljön och fastighetsförvaltningen på konkreta och påtagliga sätt. Fastighetsägare beskriver hur vissa kvinnliga hyresgäster lever under restriktioner som tyder på förekomsten av hedersnormer – de öppnar inte dörren om de är ensamma hemma, visar sig inte utan huvudduk och får i vissa fall inte kommunicera direkt med fastighetsbolagets personal.

Det förekommer att män kräver att vara närvarande vid reparationer, eller att kvinnor hänvisas till att vänta i ett separat rum under hembesök. Även om det inte alltid går att avgöra om dessa beteenden har sin grund i religiös tradition eller i ett mer kontrollerande och förtryckande normsystem, upplever fastighetsägare att det i vissa hushåll finns tydliga inslag av hedersrelaterade begränsningar. Denna ojämställdhet påverkar även personalen inom fastighetsförvaltningen, särskilt kvinnor. Kvinnliga medarbetare vittnar om att de ofta bemöts med mindre respekt än sina manliga kollegor. I vissa områden kan de inte arbeta ensamma utomhus eller genomföra hembesök utan manligt sällskap, vilket kraftigt begränsar deras möjligheter att utföra sina arbetsuppgifter. Det förekommer även en slags lokal könsseparatism som innebär att kvinnlig personal utesluts från informella nätverk och inte får tillgång till viktig platsinformation – något som i sin tur påverkar både yrkesroll och upplevd trygghet.

Trots dessa utmaningar arbetar många fastighetsägare förebyggande. De sätter upp affischer med kontaktuppgifter till polis, kvinnojourer och socialtjänst, och samarbetar med initiativ som Våga bry dig och Huskurage för att uppmuntra hyresgäster att rapportera misstankar om våld och

förtryck i nära relationer. Samtidigt är fastighetsägarna medvetna om den känsliga balansgången: att försöka synliggöra och motverka hedersförtryck utan att äventyra personalens säkerhet eller förvärpa en redan sårbar boendemiljö.

Sammanfattningsvis vittnar fastighetsägare verksamma i utsatta områden om att hederskultur och ojämställda normsystem förekommer i vissa bostadsområden, och att detta skapar både sociala och praktiska hinder – såväl för de individer som påverkas av normsystemet som för de aktörer som verkar i området.

4.3.5 Alternativ rättskipning

Invånare i utsatta områden konfronteras inte sällan med alternativa rättssystem, där konflikter löses inom klanen, släkten eller genom informella ledare – i stället för att involvera det formella rättsväsendet. Sambandet mellan traditionalistiska värderingar – såsom de som förekommer i vissa miljöer med bakgrund i utomeuropeiska kulturer eller i grupper organiserade kring släktband – och egen rättskipning bygger ofta på starka lojalitetsband till familj, släkt eller klan. I dessa sociala strukturer anses det naturligt att konflikter hanteras internt, utan inblandning av statliga myndigheter. Tvister avgörs i stället av äldre män, religiösa ledare eller andra auktoriteter inom gruppen. Denna form av informell rättskipning upprätthåller traditionella normer men riskerar att underminera rättsstatens principer, särskilt när den står i konflikt med lagstadgade rättigheter och ideal om jämställdhet. Det kan skapa en kultur där tystnad och lojalitet inom den egna gruppen prioriteras framför samhällets lagar och normer.

4.3.6 Parallelsamhället och kriminella nätverk

Brå rapporterar att kriminella grupperingar i socialt utsatta områden ofta är löst sammansatta och kan vara baserade på släkt- eller stadsdelsband. Dessa nätverk kan använda traditionella auktoritetsstrukturer som klanen eller släkten för att stärka sin kontroll och rekrytera nya medlemmar, särskilt bland unga män som söker tillhörighet och status.

Det finns i regel en överlappning mellan hederskultur, organiserad brottslighet och våldsbejakande islamistisk extremism. Dessa miljöer delar ofta en gemensam värdegrund som betonar kollektivets överhöghet, patriarkala normer och en stark vi-och-dom-mentalitet. Detta kan leda till att individer som avviker från gruppens normer utsätts för social kontroll eller våld, vilket ytterligare försvårar integration och individens frihet att göra egna livsval.

5 Avslutande diskussion

Samtliga 180 RegSO som i den fördjupade analysen av SCB och Boverket har klassats som utanförskapsområden uppvisar – i varierande grad – utmaningar kopplade till bidragsberoende, svaga skolresultat, bristande arbetsmarknadsanknytning, kriminalitet, trångboddhet, ansträngd boendeekonomi och lågt valdeltagande. Men graden av problematik skiljer sig åt mellan områdena. Vilka områden ska prioriteras vid framtida satsningar?

Enligt den fördjupade analys som Boverket och SCB tog fram tillhör 28 av de 180 utanförskapsområdena den lägsta fempercentilen för minst fem av sex indikatorer. Det är områden som kännetecknas av en särskilt omfattande problematik. De är främst koncentrerade till storstäder (11 områden) och större städer (15 områden), med endast enstaka exempel i andra kommungrupper. I procent innebär det att mer än hälften av de områden med särskilt stort utanförskap finns i större städer, följt av storstäder där cirka 40 procent av dem finns. I flera kommungrupper – som landsbygdskommuner, lågpendlingskommuner och pendlingskommuner nära mindre tätort – återfinns inga områden med så omfattande problem.

Tabell 12: Fördelning av antal RegSO som tillhör 5-percentilen eller lägre för minst fem av sex problem³¹, utanförskapsområden samt övriga RegSO, grupperat efter kommungrupp.

Kommungrupp	RegSO som tillhör 5-percentilen eller lägre för minst fem av sex problem	Utanförskapsområden
Landsbygdskommun	0	8
Landsbygdskommun med besöksnäring	0	1
Lågpendlingskommun nära större stad	0	13
Mindre stad/tätort	1	8
Pendlingskommun nära mindre tätort	0	8
Pendlingskommun nära storstad	1	25
Pendlingskommun nära större stad	0	9
Storstäder	11	54
Större stad	15	54
Totalt	28	180

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

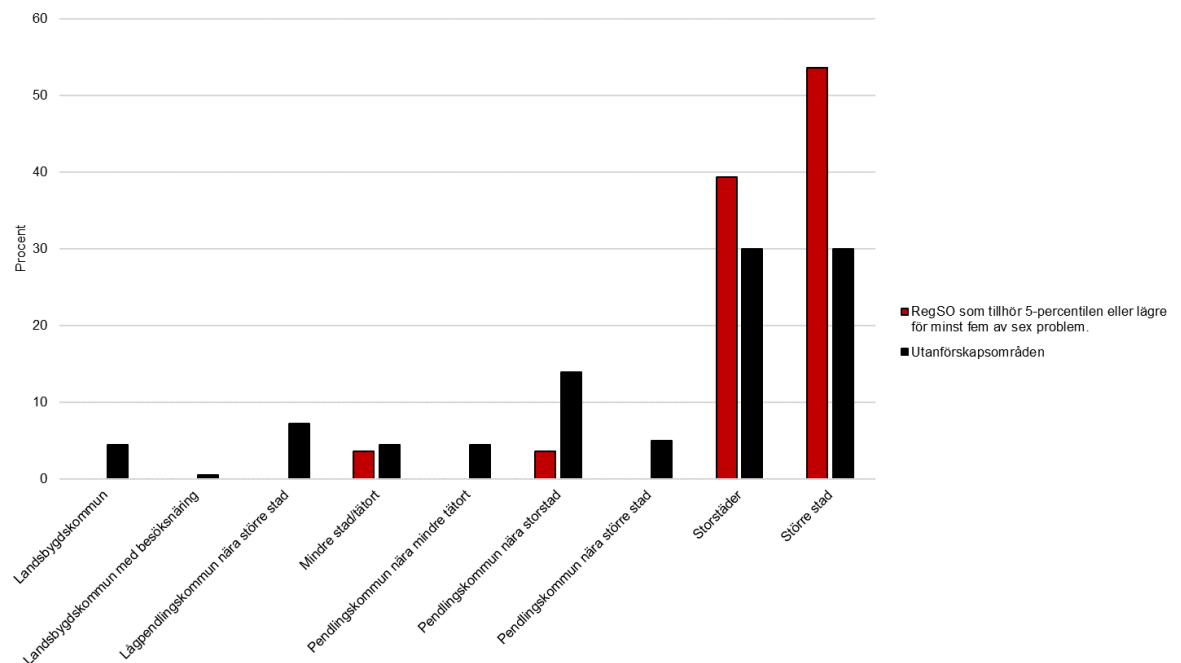
Av den fördjupade analysen framkommer att bakgrundsvariabler på RegSO-nivå bidrar till att förklara varför vissa områden utvecklar ett mycket stort utanförskap. Den enskilt starkaste faktorn som ökar

³¹ Se mer information om vilka RegSO som är inkluderade i denna grupp, se Boverkets och SCB:s rapport *Fördjupad analys om utanförskap, slutrapport*, tabell 26.

sannolikheten för detta är andelen boende i hyresrätt. Detta gäller särskilt i storstäder, större städer och vissa pendlingskommuner, där hyresrätter dominerar och ofta är förknippade med flerbostadsområden från miljonprogrammets dagar. Befolkningens sammansättning spelar också en tydlig roll. Ju lägre andel inrikes födda i ett område, desto större är sannolikheten för mycket stort utanförskap. Som tidigare visats är det i storstäder och större städer som andelen utrikes födda är högst – i flera fall utgör de majoriteten av befolkningen i utanförskapsområdena. Däremot har födelseregionen ingen signifikant påverkan. Det är alltså inte från vilken del av världen de utrikes födda kommer som är avgörande, utan det är andelen utrikes födda i sig som har en statistiskt säkerställd koppling till utanförskap.³²

Diagrammet nedan visar fördelningen av de områden med särskilt stort utanförskap efter kommungrupp och ställer dem i relation till det totala antalet utanförskapsområden per grupp.

Figur 47: Procentfördelning av RegSO som tillhör 5-percentilen eller lägre för minst fem av sex problem, utanförskapsområden samt övriga RegSO, grupperat efter kommungrupp. Varje RegSO-kategori summerar till 100 procent.

Källa: SCB, Boverkets bearbetning.

Rapportens resultat visar tydligt att de RegSO som kännetecknas av mycket stort utanförskap – det vill säga områden som tillhör den lägsta fempercentilen i minst fem av sex indikatorer – är starkt koncentrerade

³² Fördjupad analys om utanförskap, slutrapport regeringsuppdrag 2024:2. S. 66.

till två kommungrupper: storstäder och större städer. Tillsammans står dessa för över 80 procent av de områden som har de mest omfattande utmaningarna inom flera problemområden.

En strategi för att bryta utanförskapet behöver därför rikta insatser dit problemen är som störst, och utformas utifrån de förhållanden som – enligt rapportens beskrivning – präglar dessa områden: hög andel hyres-rätter, låg grad av arbetsmarknadsintegration, utbrett bidragsberoende, allvarlig kriminalitet, trångboddhet, svaga skolresultat och tydliga inslag av parallellsamhällen. En framtida offentlig satsning för att minska utanförskapet bör således bygga på en differentierad ansats mellan kommungrupper – där även mindre kommuntyper omfattas, men med åtgärder av annan karaktär.

6 Källor och litteratur

- Boverket och SCB: *Fördjupad analys om utanförskap. Slutrapport*. Boverket och SCB (2024:2).
- Boverket: *Boendesegregationens utveckling och mekanismer: årsrapport 2023 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling i Sverige*. Boverket (2023:23).
- Boverket: *Boendesegregationens utveckling: årsrapport 2024 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling i Sverige* (2024:18).
- Boverket: *Trygga och jämställda stads- och boendemiljöer*. Boverket (2024:27).
- Brå: *Relationen till rättsväsendet i socialt utsatta områden*. Rapport 2018:6. Brottsförebyggande rådet (2018).
- Domingue, Benjamin W.; Fletcher, Jason; Conley, Dalton och Boardman, Jason D.: "Genetic and educational assortative mating among US adults." *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol. 111 (2014), s. 7996–8000.
- dos Santos, Lisa: *Älskade bror: en rapport från gängvåldets Sverige*. Stockholm: Forum (2022).
- Eklund, Johan E. och Larsson, Johan P.: *Det nya utanförskapet: självförsörjningens utveckling och välfärdsstatens framtid*. Stockholm: Ekerlids förlag (2023).
- Esaiasson, Peter: *Förorten – ett samhällsvetenskapligt reportage*. Stockholm: Timbro förlag (2019).
- Holmlund, Helena: *Lika barn leka bäst? Äktenskapssortering och dess konsekvenser för intergenerationell rörlighet*. Uppsala: IFAU (2019).
- Plomin, Robert och Bergeman, C. S.: "The nature of nurture: Genetic influence on 'environmental' measures." *Behavioral and Brain Sciences* 14(3), s. 373–427.
- Regeringen: *Motståndskraft och handlingskraft – en nationell strategi mot organiserad brottslighet*. Skrivelse 2023/24:67.
- Sariaslan, Amir; Långström, Niklas; D'Onofrio, Brian; Hallqvist, Johan; Franck, Johan och Lichtenstein, Paul: "The impact of neighbourhood deprivation on adolescent violent criminality and substance misuse: A longitudinal, quasi-experimental study of the total Swedish population". *International Journal of Epidemiology* 2013 Aug; 42(4) s. 1087–66.

Sariaslan, Amir; Larsson, Henrik, D'Onofrio, Brian; Långström, Niklas och Lichtenstein, Paul: "Childhood family income, adolescent violent criminality and substance misuse: quasi-experimental total population study." *British Journal of Psychiatry* 2014;205(4): s. 286–290.

SOU 2016:55 *Det handlar om jämlik hälsa*. Delbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa (2016).

Boverket

Box 534, 371 23 Karlskrona
Telefon: 0455-35 30 00
Webbplats: www.boverket.se